

31.08.99

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 735, 1999

Luonto tieteen ja taiteen innoittajana

Arvo Kaminen
—73

ROVANIEMEN TUTKIMUSASEMA

METSÄNTUTKIMUSLAITOS

METLA

31.08.99

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 735, 1999

LUONTO TIETEEN JA TAITEEN INNOITTAJANA

Suomen vanhimpien kansallis- ja luonnonpuistojen
juhlaseminaari Pallaksella 13.–14.2.1998

Toimittanut Sinikka Salmela

ROVANIEMEN TUTKIMUSASEMA

METSÄNTUTKIMUSLAITOS

Salmela, S. (toim.) 1999. Luonto tieteen ja taiteen innoittajana. Suomen vanhimpien luonnonsuojelualueiden juhlaseminaari Pallaksella 13.–14.2.1998. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 735, 83s. ISBN 951-40-1684-X, ISSN 0358-4283.

Vuonna 1998 tuli kuluneeksi kuusikymmentä vuotta siitä, kun Suomeen perustettiin ensimmäiset kansallis- ja luonnonpuistot. Perustetut puistot uskottiin Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen (nykyinen Metsäntutkimuslaitos) hallintaan. Metsäntutkimuslaitos juhlisti vanhimpia suojelualueita järjestämällä Pallaksella juhlaseminaarin 13.–14.2.1998.

Seminaarin tavoitteena oli kartoittaa suojelualueiden merkitys tieteelle ja taiteelle. Seminaari-esityksissä kuvattiin kattavasti alueita käsittelevät teokset ja niiden tekijät. Teosten avulla hahmotuu luonnonsuojelualueiden merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa 60 vuotta sitten ja nykyisin. Lisäksi tapahtumassa julkistettiin selvitys suojelualueiden perustamiseen liittyneestä keskustelusta sanomalehdissä 1937–38. Tavoitteena oli myös visioida luonnonsuojelualueiden merkitystä ja tehtäviä tulevaisuuden Suomessa.

Avainsanat: luonnonsuojelu, kansallispuisto, luonnonpuisto, taide ja tiede

Julkaisija: Metla/Rovaniemen tutkimusasema/1085/13.4.1999

Toimitus ja ulkoasu: Sinikka Salmela

Kannen suunnittelu: Jouni Hyvärinen

Valokuvat: sisällysluettelossa Asko Kaikusalo (Malla) ja Reino Saarnio (tutkija)

Painopaikka: Oy Sevenprint Ltd/Rovaniemi

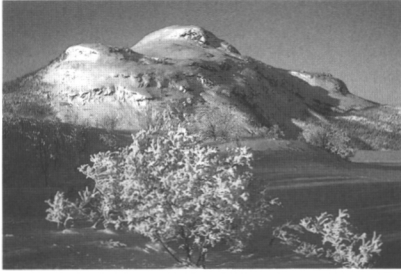
Painovuosi: 1999

Tilaukset: Metsäntutkimuslaitos, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki,

puh. (09) 857 051, fax (09) 625 308

Toimittajan email: sinikka.salmela@metla.fi

Copyright: kirjoittajat, valokuvaajat, taiteilijat, toimittaja ja Metla

Sisältö:

Ensimmäiset luonnonsuojelualueet Suomeen vuonna 1938	6
Sinikka Salmela	
Kansallispuistojen perustamisvaihe 1937–38 sanomalehdistössä	10
Pentti Raittila	
Vanhimmat kansallis- ja luonnonpuistot kirjallisuudessa	22
Heikki Annanpalo	
Yliperän tarinakirjallisuudesta	40
Asko Kaikusalo	
Luonnonsuojeluvalvojat kirjailijoina	46
Hannu Ormio	
Lapin luonto nähtynä ja koettuna – kirjailijat kertovat	52
Alli Liste	
Valokuva luonnonsuojelun palveluksessa	58
Teuvo Suominen	
Luonnon merkitys kuvataiteilijalle	72
Reijo Raekallio	
Luonnonsuojelualueiden merkitys tieteelle ja taiteelle tulevaisuudessa	76
Riitta Rainio	
Kylmän kukkia	82

Kirjoittajat

Luonto on innoittanut monia taiteen ja tieteen tekijöitä. Useat heistä ovat töillään myös suojelleet luontoa. Martti Montosen valokuvilla Elimyssalon metsäpeuroista oli ratkaiseva merkitys Ystävyyspuiston synnylle Kuhmoon. Valokuva Teuvo Suominen.

Ensimmäiset kansallis- ja luonnonpuistot Suomeen vuonna 1938

Sinikka Salmela

Sittenkun vuonna 1896 valtion metsätalouden järjestelyä varten asetettu komitea vuonna 1900 valmistuneessa mietinnössään oli muun muassa ehdottanut, että maamme pohjoisimmassa osassa olevat tunturiseudut eroitettaisiin suojelusalueeksi, jossa olevain metsäin käyttämistä ja alueitten asutusta koskisivat erikoiset rajoittavat määräykset, on Keisarillinen Senaatti tämän komitean mietintöä joulukuun 17 päivänä 1906 sille esiteltäessä määrännyt samana päivänä annettulla Kamaritoimituskunnan kirjeellä Metsähallituksen laatimaan ehdotuksen muun muassa siitä, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä mainitun suojelusalueen eroittamiseksi ja siinä olevien metsien suojelemiseksi ja säilyttämiseksi.

Keisarillisen Senaatin Kamaritoimituskunnalle osoittamassaan kirjeessä maaliskuun 9 päivältä 1907 on Metsähallitus sitten huomauttanut, että sen on mahdotonta ilman edelläkäypää tarkempaa tutkimusta ehdottaa rajoja kysymyksessä olevalle suojelusalueelle ja näin ollen esittänyt, että asetettaisiin komisioni, joka saisi tehtäväkseen seuraavana kesänä ryhtyä tutkimaan metsänrajaseutuja ja merkitä kaikki ne alueet, jotka vastedes olisivat suojeltavat kuin myös laatia ehdotuksia kaikkia Lapinmaan asutusta, poronhoitoa, metsien leimausta ja hoitoa koskevissa asioissa, mihin suojametsäkysymyksen ja kestäväisen metsätalouden yhteydessä syytä huomaa olevan.”

Vuonna 1910 valmistunut suojametsäkomisionin mietintö on ensimmäinen virallinen dokumentti, jossa esitetään kansallispuistojen perustamista Suomeen. Mietinnössä esitetään ensi sijaisesti arktisen puu- ja metsänrajan alenemisen torjumiseksi rajattavat suojelusalueet sekä ehdotukset poronhoidosta, asutuksesta ja metsänhoidosta näillä alueilla. Lisäksi komisioni rohkenee ehdottaa toimeksiannosta poiketen kansallispuistoiksi Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin alueita.

Tutkimusmatkailija A.E. Nordenskjöld oli esittänyt ”valtakunnanpuistojen” perustamista valtion maille vuonna 1880. Sitä ennen Yhdysvaltoihin oli perustettu maailman ensimmäinen kansallispuisto (Yellowstone) vuonna 1872. Ruotsiin ensimmäi-

mäinen kansallispuisto perustettiin 1909. Suomessa ensimmäisiä aktiivisia tekoja luonnonsuojelun hyväksi oli Mallan suojelu 1916 Oulun kuvernöörin päätöksellä.

Neljä kansallispuistoa ja kuusi luonnonpuistoa

Suojametsäkomisionin mietintö ei vielä johtanut kansallispuistojen perustamiseen. Se oli kuitenkin omalta osaltaan edistämistä luonnonsuojelulain valmistumista. Vuonna 1923 tuli voimaan laki, jonka nojalla voitiin perustaa yleisiä luonnonsuojelualueita eli luonnonpuistoja ja erityisiä luonnonsuojelualueita eli kansallispuistoja. Luonnonsuojelulain myötä perustettiin myös luonnonsuojeluvalvojan virka, jonka tehtävänä oli valvoa ja edistää maamme luonnonsuojelua.

Luonnonsuojeluvalvojan aloitteesta Turun suomalaisen yliopiston kasvitieteen professori Kaarlo Linkola teki ehdotuksen Suomeen perustettavista luonnonsuojelualueista. Vuonna 1926 valmistuneessa suunnitelmassaan Linkola ehdotti suojeltavaksi Oulankajoen alueen, Pyhätunturin ja Petsamon Heinäsaaret erityisinä suojelualueina eli kansallispuistoina. Yleisiksi suojelualueiksi eli luonnonpuistoiksi Linkola ehdotti Kutsajoen aluetta, Pisavaaraa, Pallas-Ounastunturin aluetta, Mallan suojelualuetta ja Pääskypahtaa.

”On kaikkia puheena olleita alueita pidettävä erittäin soveliaina suojelualueiksi. Ne ovat sopivia, osittain aivan ihanteellisia rikkaiden luonnonnähtävyyksiensä puolesta ja erikoisen soveliaita myöskin siinä suhteessa, että taloudellinen uhraus niiden suojelualueiksi ottamisessa on vähäinen (Petsamon Heinäsaaret voidaan rauhoituksen kautta tehdä tuloakin tuottaviksi). Kukin alue edustaa sitäpaitsi määrättyjä omalaatuisia luontomme piirteitä, joista täytyy pyrkiä säilyttämään alkuperäisessä tilassa olevia, valikoituja näytteitä.”

Jo alun alkaen suojelusuunnitelmissa pyrittiin huomioimaan ihmisten oikeus luonnonnähtävyyksien ihailuun ja retkeilyyn suojelualueilla sekä paikallisten oikeudet. Linkolan suunnitelmassa mainituista soviteltavista asioista moni on yhä ajankohtainen ja käytännössä suojelun ja muiden toimintojen yhteensovittaminen samalle alueelle ei ole ollut ongelmatonta.

”On mitä luonnollisinta, että erämaan asujain suhtautuu enemmän tai vähemmän karsaasti kaikkiin suunnitelmiin, jotka jollain tavoin rajoittavat hänen ikimuistoista oikeuttaan salojen ja niiden antimien käyttäjänä. Näin on ollut asi-anlaita kaikkialla maailmassa ja niin on meillä Suomessakin. Miltei kauttaaltaan saa Pohjois-Suomessa huomata väestön kannan kielteiseksi maan pohjoisosissa yleensä ja erittäinkin asukkaiden omalla paikkakunnalla suunniteltuun luonnonrauhoitukseen. Suojelualueiden perustamista Pohjois-Suomeen pidetään sekä turhana että väestön taloudellisia etuja loukkaavana.

Turhaksi katsotaan rauhoitus Pohjois-Suomessa, koska tämä maan osa miltei kauttaaltaan on suurta, verraten koskematonta saloa.

Katsoen niihin vaikeisiin taloudellisiin oloihin, joissa maamme pohjoisosien väestö yleensä elää, on mielestäni väestön taloudellisia etuja mahdollisuuksiin mukaan otettava huomioon. On koetettava järjestää luonnonsuojelu niin, että haitat, sikäli kuin niitä koituu, ovat verraten vähäiset; jos suinkin mahdollista, on pyrittävä siihen, että suojelualueiden perustaminen hyödyttää paikallista väestöä.”

Linkolan suunnitelman valmistumisesta ehti vierähtää kaksitoista vuotta ennen kuin Suomeen syntyivät ensimmäiset luonnonsuojelualueet. Laki eräiden luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtion maille astui voimaan 18.2.1938. Tuolloin perustettiin Pallas-Ounastunturin, Pyhätunturin, Heinäsaarten ja Stora Träskön kansallispuistot sekä Kutsajoen, Pisavaaran, Mallatunturin, Pääskypahdan, Pummangin niemen ja Hiisijärven luonnonpuistot. Luonnonsuojelualueiden haltijaksi tuli Metsätieteellinen tutkimuslaitos eli nykyinen Metsäntutkimuslaitos.

Kirjallisuus:

Linkola, K. 1926. Suunnitelma luonnonsuojelualueiden erottamiseksi Pohjois-Suomen valtionmailla. Silva Fennica 1.

Komiteanmietintö. 1910: 7.

Komiteanmietintö. 1976: 88.

Nyt kun Etelä-Suomessa on saatu pedot hävitetyksi,

ryhdytään niitä valtion toimesta Pohjois-Suomessa suojelemaan ja siirtämään

Edustaja Lahtelan kirpeä lausunto eduskunnassa luonnonsuojelulakiesityksestä.

Peräpohjolan ja Lapin tieverkoston kehittämiseen kaipaa entistä tehokkaampia toimenpiteitä.

Jes mieli saada tässäkään suhteessa muun Suomen tasalle.

Maan kaikki yksityismetsät saatettava metsänhoitoyhdistysten

Paanajärvellä rakennettava rautate toisi ulottuville runsaat metsävarat.

välityksellä määrätietoisien metsänhoidon piiriin.

Erikoinen metsänhoitomaksu esitetään toiminnan rahoittamiseksi.

Metsänhoidon edistämiskomitea saanut mietintönsä valmiiksi.

Koillis-Suomen vuoriseutujen

malmilöydökset on saatava tutkituiksi.

Otsikoita Lapin Kansasta luonnonsuojelualueiden perustamisen ajoilta. Vuosina 1937–38 Lapissa elettiin pohjoisen luonnonvalloituksen aikaa.

Kansallispuistojen perustamisvaihe 1937–1938 sanomalehdistössä

Pentti Raittila

Suomen ensimmäisten kansallispuistojen perustaminen vuodenvaihteessa 1937–38 ei synnyttänyt merkittävää sanomalehtikeskustelua. Toki aiheesta kirjoitettiin aikaisemmin ja myöhemminkin jonkin verran, mutta keskeinen tulos vuosien 1937 ja 1938 sanomalehtien perusteella on, että kansallispuistojen perustaminen ei ollut kovin merkittävä keskustelunaihe.

Koska itse luonnonsuojelualueiden perustamisesta kirjoiteltiin varsin suppeasti, käsittelen tässä artikkelissa laajemminkin luontoon ja sen hyväksikäyttöön liittyviä teemoja tuon ajan lehdissä. Pysin valottamaan sitä yhteiskunnallista ilmapiiriä, jossa ensimmäiset kansallispuistot 60 vuotta sitten perustettiin. Näkökulmani painottuu Lappiin ja luonnonsuojelualueista erityisesti Pallas-Ounastunturin sekä Pyhätunturin kansallispuistoja sivuaviin kirjoituksiin. Aineistona olen käyttänyt valtakunnallisista lehdistä Helsingin Sanomien, Uuden Suomen ja Suomen Sosialidemokraatin sekä pohjoisen lehdistä Kalevan, Lapin Kansan ja Kemijärvellä ilmestyneen Koillis-Suomen kirjoituksia noin puolen vuoden ajalta, vuoden 1937 lopulta ja 1938 alusta.

Artikkelin lopussa vertailen 30-luvun lopun luontoa ja luonnonsuojelua koskevaa argumentointia vuoden 1997 huhti-toukokuussa käytyyn Natura-keskusteluun. Natura-keskustelun seuraamisessa olen käyttänyt aineistona Helsingin Sanomia, Maaseudun Tulevaisuutta ja Lapin Kansaa.

Aiheita vuosilta 1937–38

Taustaksi luonnonsuojelualueiden perustamista koskevalle vähäiselle lehdistökäsittelylle voisi tarkastella sitä, mistä lehdet sitten kirjoittivat.

Espanjan sisällissodan taistelut olivat niin pääkaupungin lehdille kuin pohjoisen Kalevallekin paljon tärkeämpi uutisaihe kuin uudet kansallispuistot. Hitlerin Anschluss, Itävallan liittäminen Saksaan sekä Moskovan näytösoikeudenkäynnit olivat Lahden MM-hiihtojen ohella alkuvuoden 1938 suuria uutisia.

Kotimaan eduskunta-asioista eniten keskustelua herätti hallituksen esitys rajoittaa kaivospölkkyjen vientiä; siitä julkaistiin useita pääkirjoituksia, pakinoita, pilakuvia

sekä pitkiä selostuksia eduskuntakäsittelystä. Palstatilaa kaivospölkkylaki sai kymmenkertaisesti luonnonsuojelulakeihin verrattuna.

Entä mikä oli ajan henki Lapissa 60 vuotta sitten? Sitä voitaneen kuvata kahdesta suunnasta. Lapin Kansassa marraskuussa 1937 julkaistu kirje Kittilän Tepastosta, parin peninkulman päässä Pallastunturista, kuvastaa toista puolta, Lapin ihmisten näkökulmaa. Kirjeen kirjoittaja kertoo ongelmista, joita heikon jäättilanteen aikaan tiettömässä kylässä oli: elintarvikkeet ovat loppuneet ja kelirikkoaikana kaikki tavara pitää kuljettaa kylään kantamalla.

”Siinä se sitten ihmisten aika kuluu. Ei jouda uudistuksiin ja ansiotöihin. Lie-neekö koko maassa toista näin kurjaa perukkaa, jossa lopulle, 400 henkeä käsittävät kyläkunnat ovat tiettömien taivalten takana (– –) tällainen tilanne pa-nee ihmiset ajattelemaan mitä tahansa. Antakaa meille maantie” (LK 6.11.1937).

Toinen näkökulma tarkastelee asioita valtakunnallisesta ja maakunnallisesta Lapin luonnonvarojen hyötykäyttöön saamisen tavoitteesta. Aivan kuin vastauksena asukkaiden hätähuutoon niin etelän kuin Lapinkin lehdet käsittelivät vuoden 1937 lopulla laajasti Kainuun ja Perä-Pohjolan talouskomitean esityksiä. Uutisissa ja pääkirjoituksissa lehdet puolsivat komitean ehdotuksia, joiden mukaan Pohjois-Suomen metsärikkauksien, mineraalien ja muiden taloudellisten arvojen hyväksikäyttö edellyttää ennen kaikkea liikenneyhteyksien kehittämistä: tarvittiin syväsatamia Perämeren kaupunkeihin, uusia maanteita ja rautateitä.

1930-luvulla Lapissa elettiin pohjoisen luonnonvalloituksen aikaa (ks. Massa 1994, 182–199). Lappi nähtiin lähes ehtymättömänä luonnonvarojen varastona, jonka hyödyntämistä heikensi ennen muuta liikenneolojen kehittymättömyys. 30-luvun Lapin lehtien otsikoita hallitsivatkin metsätalouden kehittämiseen, kaivoshankkeisiin sekä teiden ja rautateiden rakentamiseen liittyvät tavoitteet.

Myös maataloudella nähtiin Lapissa hyvät kehittymisen edellytykset; lehdet julkaisivat uutisia pohjoisiin oloihin soveltuvien viljelylajikkeiden kehittelystä ja mahdollisuuksista ottaa Lapin suot maanviljelyn piiriin.

Luonnonsuojelulakien käsittelyn ajalta vuonna 1937 löysin vain yhden tapauksen, jossa kansallispuistojen perustaminen ylsi tutkittujen lehtien pääkirjoituksiin. Marraskuun alussa (4.11.) Helsingin Sanomien pääkirjoituksen aiheena oli Lapin läänin perustaminen vuoden 1938 alussa ja maaherran valinta. Yhdessä lauseessa lehti mainitsi tulevat luonnonsuojelualueet ja niiden perustamisen yhteydessä mahdollisesti esiin tulevat konfliktit. Maaherraksi tulisi lehden mukaan saada henkilö, joka osaisi toimia oikein näissä konflikteissa.

Luonto ja luonnonsuojelu 1930-luvun lehdissä

Myös luonnosta kirjoitettaessa päällimmäisenä oli esillä edellä kuvattu luonnonvalloituksen ajatus. Metsänhoidon ja puuntuotannon ohella metsästyksen ja riistanhoitoon liittyviä juttuja oli paljon enemmän kuin tämän päivän näkökulmasta luonnonsuojeluksi luettavia aiheita.

Esimerkiksi ajan luontojutuista sopii Helsingin Sanomien uutinen, jonka mukaan majavia ja peuroja on parhailtaan matkalla Yhdysvalloista Suomeen; Suomesta vietään vastalahjaksi teeriä ja metsoja, mutta porojen lähettäminen Amerikkaan oli lehden mukaan toistaiseksi rauennut (HS 3.11.37).

Luonnonsuojelualueisiin tämäkin asia kytkeytyi siten, että lehden mukaan ”valkohäntähirvet” oli tarkoitus istuttaa johonkin valtion luonnonpuistoon ikäänkuin koriste-eläimiksi (HS 6.11.1937). Ja edelleen lehti piti tärkeänä, että Lappiin saataisiin hyvää sivutuloa tuottava runsaasti lisääntyvä turkiseläin, majava tai jokin biisamilaji.

Pallashotellin vihkiäisretkellä maaliskuussa 1938 toimittajille kerrottiinkin, että Pallastunturin lähellä olevaan jokeen oli tuotu kaksi paria majavia, ja jatko-suunnitelmissa oli kanadalaisten biisonimyyrien tuominen kansallispuistoon. Myös hopeakettuja suunniteltiin Pallastunturin puistoon laskettaviksi (SS 11.3.1938). Paitsi luonnon reservaatteina kansallispuistoja aivan ilmeisesti haluttiin käyttää koealueina Lapin elinkeinotoiminnan kehittämisessä.

Pääkaupungin lehdille Lappi oli hyödyllisen luonnonvaran ohella tukkijätkäromantiikan ja esteettisten kokemusten kohde. Ne julkaisivat Lapin maisemia ja luonnonkauneutta ylistäviä matkakertomuksia. Helsingin Sanomissa kerrottiin marraskuun lopulla 1937 retkeilyn harrastajien illanistujaiden keskustelusta:

”Onko tässä joukossa viittä sellaista miestä, jotka yhtyisivät Pallastunturin autoyhtiöön? Tiedossani on kiva auto ja elokuun alussa tehtäisiin parin viikon retki. Kalasteltaisiin Pallasjärvässä ja eletäisiin joitakin päiviä Lapin lumoissa”, joku joukosta tiedusteli.

”Minä olen suunnitellut tunturihihtoretkeä Pallakselle huhtikuun lopulla. Siellähän on silloin valmiina se uusi komea hotellikin. Elelen viikon herroiksi. Lähtekää mukaan”, toinen ehdotti.

Lappi ja Pallastunturi vilahtelivat siis etelän retkeilijöiden puheissa, mutta ei ensisijaisesti luonnonsuojelun näkökulmasta, vaan kalastus- ja hiihtokohteina – niinkuin kai valtaosalle etelän lapinmatkaajista tänäkin päivänä.

Pallas- tai Pyhätunturia käsiteltäessä etusijalle nousi erämaan rauhan ja luonnonkauneuden ylistäminen. Suurelle yleisölle suunnatuissa sanomalehdissä näitä alueita tarkasteltiin enemmän niiden maisemien ainutlaatuisuuden ja matkailuelinkeinon kehittämisen kannalta kuin vaikkapa luonnon monimuotoisuuden turvaamisen näkökulmasta.

Hotelli luonnonsuojelua kiinnostavampi

Pallastunturin matkailuhotellin valmistuminen ja vihkiäiset maaliskuussa 1938 oli suuri tapaus lehtien palstoilla, monin verroin näkyvämpi uutisaihe kuin uusien luonnonsuojelualueiden perustaminen. Alueen muuttaminen kansallispuistoksi määritettiin vain siellä täällä ohimennen.

Kalevan pakinoitsija kertoi hotelliin vihkiäismatkan tuottamista ”kiihoittavista vaikutelmista”. Pakinan mukaan tunturin rinteellä näkyvä pimeään aikaan kirkkaasti valaistu hotelli oli kuin öisellä merellä täyttää vauhtia eteenpäin kiitävä valtamerilaiva. Se oli keidas keskellä koskematonta erämaata, jossa matkalainen voi nauttia sen rauhoittavasta ja virkistävästä vaikutuksesta (Kaleva 11.3.1938).

Pallastunturin hotelli olikin jotain, jossa jännittävällä tavalla yhdistyi kaksi Lappiin liitettyä piirrettä: yhtäältä luonnon lumoava kauneus ja toisaalta nykyaikaisen kivitalohotellin symboloima luonnon valloitus ihmisen palvelukseen.

Pallaksen matkailuhotellia käsitelleessä Lapin Kansan (5.3.1938) jutussa painotettiin hotellin merkitystä siltä kannalta, että sinne tulevat etelän ihmiset voisivat omin silmin tutustua siihen, ”minkälaisissa olosuhteissa on näissä erämaissa asuvien ihmisten toimeentulonsa hankittava”. Hotelli ja matkailu yleensäkin nähtiin keinona rakentaa siltoja pohjoisen ja etelän välille, keinona, jonka avulla saataisiin etelän ihmiset ymmärtämään Lapin elämää ja suhtautumaan suopeammin pohjoisen ihmisten toiveisiin, esimerkiksi tienrakennushankkeisiin. Tätä kautta ennen hyödyttömät erämaat saataisiin palvelemaan Lapin kehittymistä.

”Tältä kannalta katselee asiaa varsinkin erämaan asukas, joka tunturille kiipeämistä muuten pitää joutilaiden hommana” (LK 5.3.1938).

Ja kyllähän hotelli ja kutsuvieraiden sinne tekemä vihkiäismatka toimikin Lapin Kansan toivomalla tavalla: Suomen Sosialidemokraatin toimittaja kuvaili laajasti matkaansa ”satulinnaan erämaan keskelle”. Kansallispuistosta jutussa ei ollut sanaakaan, mutta toimittaja kertoi matkan opettaneen ymmärtämään Lapin ihmisten elämää (SS 12.3.1938). Uuden Suomen Olli kuvaili vihkiäismatkan kokemuksia kolmessa pakinassaan ja lehti kertoi, kuinka

”Lappi on saanut uuden yhdyskohdan lisäämään sen lähentymistä muuhun Suomeen ja maailmaan” (US 11.–17.3.38).

Argumentit luonnonsuojelualueiden puolesta ja niitä vastaan

Kuten sanottu, kansallispuistojen perustaminen 18. helmikuuta vuonna 1938 ei ollut sen paremmin Lapin kuin pääkaupunginkaan lehdille mikään merkittävä tapahtuma. Yhden palstan pikku-uutiset riittivät kuittaamaan asian.

Myöskään lakien eduskuntakäsittelyn yhteydessä vuoden 1937 lopulla asiasta ei käyty näkyvää lehtikeskustelua. Luonnonsuojelualueiden perustamispäätökset eduskunnassa joulukuussa 1937 uutisoitiin lehdissä varsin neutraalisti. Hankkeita puoltavia argumentteja ei juuri esitetty, vaan lakien hyväksyminen esitettiin ikäänkuin itsesäänselvyytenä. Toisessa käsittelyssä lakien puolesta äänesti 122 kansanedustajaa ja luonnonsuojelualueiden supistamisen puolesta 25 edustajaa.

Vastustavat agumentit tulivat esiin Lapin läänin maalaisliittolaisen kansanedustaja Lahtelan puheenvuoroissa (HS 14.12.1937, LK 28.12.1937).

Edustaja Lahtelan mukaan alueet oli tehty tarpeettoman laajoiksi ja niitä on ehdotettu perustettaviksi alueille, joita ei voida pitää tarkoitukseen sopivina. Lahtelan mukaan hallituksen esitys loukkasi yksityisten maanomistajain oikeuksia ja vaikeuttaa heidän elinehtojaan varsinkin, kun lakiehdotuksen mukaan ei myönnetä edes pahimpien petoeläinten, kuten karhun, ilveksen ja maakotkan tappamisoikeutta.

Ja Lahtela jatkoi:

”Kutsan luonnonpuiston (kyseessä on siis nykyisen itärajan taakse jäänyt entisen Sallan alueella sijainnut puisto – PR) perustaminen on ennen aikaista ja muodostuisi tämä luonnonpuisto vain asukkaiden kauhuksi, petojen siittolaksi. Pääskyspahdan luonnonpuisto olisi tarpeettomana poistettava, Pallas-Ounas-tunturin kansallispuiston aluetta olisi pienennettävä, samoin Pyhätunturin kansallispuistoa itäkulmastaan” (HS 14.12.1937).

Lahtela vaati edelleen, että

”paikallisille asukkaille olisi myönnettävä oikeus kotieläinten ja porojen paimentamiseen niillä Lapin läänissä sijaitsevien luonnon- ja kansallispuistojen alueilla, joita erityiskasvillisuutensa vuoksi ei ole valtion toimesta erikseen aidattu.”

Erytisesti Lahtela paheksui sitä, että ”yksin petoeläinten tappo-oikeudetkin jätetään asetuksella määrättäviksi”. Lahtela viittasi kuulemaansa radioesitelmään, jossa oli kerrottu vuosien 1878–1881 aikuisista susien ja ilvesten tuhotöistä Etelä-Suomessa. Silloin oli haettu Venäjältäkin Suomeen petojen tappajia,

”että ne saataisiin pois syömästä ihmisiä ja eläimiä. Nyt kun Etelä-Suomesta ovat nämä pahantekijät saatu pois, niin nyt niitä ruvetaan valtion toimesta Pohjois-Suomessa suojelemaan ja siittämään” (LK 28.12.1937).

Sanojensa vakuudeksi Lahtela viittasi valtion luonnonsuojeluvalvoja Kujalan lausuntoon, jossa oli mainittu tarkoituksesta saada petoeläinten suku säilytetyksi tule-

viin aikoihin. Kujalan lausunnossa oli viitattu mahdollisuuteen ”lisäruokinnalla edistää petojen pysymistä ja viihtymistä alueella, mistä Amerikassa on hyviä kokemuksia”.

”Tähän siis pyritään”, Lahtela totesi, ”siellä aiotaan oikein lisäruokinnalla ryhtyä hoitamaan petoeläimiä, joita on toistaiseksi Pohjois-Suomessa maanvaivaksi.”

Helsingin Sanomien (14.12.1937) selostuksen mukaan Lahtelalle vastannut apulaismaalousministeri Koivisto painotti, että tarkoituksena on saada luonnonsuojelualueissa edustetuiksi kaikki Suomen ilmastobiologiset vyöhykkeet. Lahtelan esittämät supistukset pilaisivat harkiten tehdyn luonnonsuojelusuunnitelman.

Koiviston mukaan Pääskyspahdan poisjättäminen merkitsisi Fennoskandialle erikoisen tärkeän koivumetsävyöhykkeen poisjättämistä melkein kokonaan. Pallas-Ounastunturin pohjoisosan poisleikkaaminen merkitsisi Lapille luonteenomaisten valkean jäkälän peittämien mäntykankaiden poisjättämistä. Pyhätunturin juurella sijaitseva tyypillinen pohjoissuomalainen jännesuo jäisi pois jne.

Lakeja puolustanut ministeri huomautti vielä, että puistot on sijoitettu taloudellisesti arvottomimpiin tunturiseutuihin. Ja mitä pahimpien petoeläinten tappamisoi-keuteen tulee, niin sitä ei ministerin mukaan lakiehdotuksessa ollut kielletty, vaan tarkoitus on, että pedot pidetään kurissa. Tosin hallitukselle jäisi valtuudet asetus- teitse rauhoittaa esimerkiksi karhu, ilves tai maakotka sekä rajoittaa myös metsäs- tyst-, kalastus- ja laiduntamisoikeutta. Ministeri Koiviston mukaan hallitus ei kuiten- kaan aikonut käyttää näitä valtuuksia nyt perustettavilla alueilla.

Lahtela myönsi, että Lapin paikallinen väestö ei ole vastustanut luonnonsuojelu- alueiden perustamista, mutta hänen mukaansa väestö ei koskaan hyväksyisi nyt esi- tetyn mukaista luonnonsuojelulakia.

”Jos ne muutokset, mitä me olemme vastalauseessamme esittäneet, tehtäisiin luonnonsuojelulakiin, niin olen vakuutettu, että jokainen ajatteleva paikalli- seen väestöön kuuluva henkilö tulisi pitämään luonnonsuojelulakia kunnias- sa eikä näkisi siinä toimeentulonsa ja elinehtojensa menettämistä” (LK 28.12.1937).

Vuoden 1937 eduskuntakeskustelun mittakaava oli toinen kuin vuoden 1997 Natura-keskustelussa, mutta molempien osapuolien argumenttien logiikka vaikuttaa tutulta. Kansanedustaja Lahtelan ja luonnonsuojelulakien puolustajien keskinäinen sananvaihto näyttää yllättävän samanlaiselta kuin Natura-keskustelun yhteydessä nähty: puhe liian laajoista alueista, viittaukset siihen, että ylimitoitettut suojeluealueet saavat tavalliset ihmiset luonnonsuojelun vastustajiksi, epäluuloisuus suojelun puo- lustajien lupauksia kohtaan.

Sama epäluuloisuus tuli esiin kevään 1997 Natura-keskustelun yhteydessä. Kun luonnonsuojelijat ja ympäristöministeriön viranomaiset korostivat, että monilla Natu- raan merkityillä alueilla voidaan jatkaa taloudellista toimintaa entiseen tapaan, vas-

tustajat ilmaisivat epäluulonsa. Ajattelumalli oli sama kuin suojelun vastustajilla 60 vuotta aikaisemmin: kyllähän sitä suojeluvaiheessa kaikkea luvataan, mutta kun lait on hyväksytyt, paikallisille ihmisille luvattuja oikeuksia ei enää kunnioiteta.

Pedot ja niiden tuhot

Tämän päivän näkökulmasta tuntuu ehkä yllättävältä, että voimakkain perustelu luonnonsuojelualueita vastaan liittyi petoeläimiin. Asia tulee ymmärrettävämmäksi talven 1937–38 lehtien sisällön perusteella: niissä oli paljon petoja koskevia uutisia, joissa pedot koettiin yksinomaan uhkana. Ne olivat uhkana ihmisten turvallisuudelle ja heidän elinkeinoilleen, poronhoidolle ja karjataloudelle.

Uusi Suomi kertoi joulukuussa 1937 Inarissa olevan ainakin 50 sutta. Ratkaisukeinona ongelmaan pohdittiin vain keinoja susien tuhoamiseksi. Lapin Kansa kertoi, että Kemin-Sompion Lapissa liikuskelevat sudet ovat ”erittäin murhanhimoisia päättäen siitä, että ne syövät poroista vain turvan ja kielen” (US 16.12.1937, LK 18.1.1938).

Pedot koettiin itsestäänselvästi torjuttavina ja tuhottavina kohteina; keskustelu petojen suojelusta saati petojen oikeuksista olisi 30-luvun uutisten kuvaamassa ilmapiirissä ollut melkoisen uskaliaista.

Petouhka oli ilmeisesti aihe, joka kiinnosti muitakin lukijoita kuin petoalueilla asuvia. Tätä taustaa vasten voidaan tarkastella myös kansanedustaja Lahtelan ja Lapin Kansan otsikon pelottelua petosiittoloilla. Olisiko niin, että petoargumentin tueksi oli saatavissa laajin mahdollinen yleinen mielipide? Keskittymistä petoargumenttiin voisi verrata siihen, miten tämän päivän nuoret eläinaktivistit ovat ilmoittaneet valinneensa iskujensa kohteiksi turkistarhauksen ”strategisista” syistä: iskut vaikkapa navettoihin tai broilerikasvattamoihin saisivat vähemmän ymmärtämystä.

Journalismi 1930-luvulla ja 1997

Jos vertaillaan 60 vuoden takaista kansallispuistokeskustelua viime vuoden Natura-keskusteluun, erot ovat tietenkin silmiinpistävät: yhteiskunta on muuttunut, suhde luonnonsuojeluun on muuttunut ja journalismin tapa esittää asiat on muuttunut.

30-luvun luonnonsuojelualueita koskeva journalismi oli luonteeltaan enimmäkseen rekisteröivää: lehdistö kirjasi muutamia harvat puheenvuorot jotka asiasta käytiin, mutta mitään aktiivista roolia sillä ei asian käsittelyssä ollut. Tosin kuva lehdistön roolista voisi olla hiukan toisenlainen, jos tarkastelun kohteena olisivat koko

edeltävän kymmenvuotiskauden lehdet; mahdollisesti lakien valmisteluvaiheessa leh-
tien rooli oli aktiivisempi.

Yleisönosastoilla, lukijoiden kirjeillä, oli 1930-luvun lehdissä paljon näkymättö-
mämpi rooli kuin tämän päivän sanomalehdissä. Toki keskustelua käytiin, ei kui-
tenkaan luonnonsuojelusta ja kansallispuistoista. Vuodenvaihteen 1937–38 yleisö-
kirjeiden aiheita Helsingin Sanomissa olivat mm. edellä kuvattu hallituksen esitys
kaivospölkkyjen viennin rajoittamiseksi, virkamiesten palkat tai Aleksis Kiven pat-
saan paikka. Lappiakin sivuttiin parissa kirjeessä: toinen käsitteli porotuotteiden kau-
pan edistämistä, toinen rajaseudun lasten jouluiloa.

Tuon ajan lehdistö koostui pääasiassa puoluelehdistä, ja kannanotot poliittista kiis-
takysymyksistä saattoivat olla hyvinkin jyrkkiä. Esimerkkinä tällaisesta poliittisesta
kiistasta ja sen uutisoinnista oli em. kaivospölkkylain käsittely.

Luonnonsuojelu ei ollut samalla tavalla poliittinen kysymys, jossa rintamalinjat
olisivat kulkeneet puolueiden välillä; siksi siihen liittyvät lait saatiin hyväksyä var-
sin huomaamattomasti. Ratkaisevinta oli varmaan kuitenkin se, että syrjäseuduille
perustetut uudet luonnon- ja kansallispuistot koskettivat niin harvojen jokapäiväistä
elämää.

Vuoden 1997 Natura-keskustelu puolestaan oli asia, johon sanomalehdistö osal-
listui aktiivisesti: esimerkiksi Maaseudun Tulevaisuus ja Lapin Kansa eivät vain
rekisteröineet kansalaisten keskuudessa käytävää keskustelua, vaan osallistuivat sii-
hen aktiivisesti. Sen sijaan – varsinkin alkuvaiheessa – Helsingin Sanomien kirjoit-
telu Naturasta oli hämmästyttävän vähäistä kahteen muuhun lehteen verrattuna.

Huhtikuussa 1997 Natura-keskustelu Lapin Kansassa ja Maaseudun Tulevaisuu-
dessa eteni vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa lukijoille kerrottiin suhteellisen
neutraalisti ympäristöministeriön esityksestä (esimerkiksi otsikko Natura 2000-verk-
koon ehdotetaan lähes 1500 luontokohdetta, LK 5.4.1997). Hyvin pian tämän jäl-
keen Naturaa koskeva informaatio tarjottiin lukijalle tietyn suhtautumisen sisältä-
vän tulkintahorisontin kautta. Kolmantena vaiheena oli kampanja: lukijoille ei vain
kerrottu suunnitelmista ja kansalaisten reaktioista, vaan heitä aktivoitiin mielen-
ilmauksiin ja huomautusten tekemiseen (Lappilaisten pitää kiireesti perehtyä Naturan
suojeluesityksiin, LK 9.4.1997).

Syytä 30-luvun kansallispuistokeskustelun ja Natura-keskustelun erilaisuuteen
voidaan etsiä ainakin kahdesta suunnasta: journalismin luonteen yleisestä muuttu-
misesta sekä siitä, miten monia ihmisiä Natura-hankkeet koskettivat verrattuna 30-
luvun valtion mailla sijainneisiin melko suppeisiin alueisiin.

Journalismi on viime vuosikymmenten aikana kehittynyt muun muassa niin, että
toimittajan rooli on vahvistunut. Vielä puoli vuosisataa sitten toimittaja valikoi leh-
teen eri henkilöiden ja erilaisten yhteiskunnallisten instanssien puheenvuoroja, jot-

ka julkaistiin miltei sellaisenaan. Lehdet esittivät lähteinä käytettyjen tahojen – esimerkiksi kansanedustaja Lahtelan 30-luvulla – puheenvuorot usein muuttamattomina.

Tämän päivän uutisjournalismille puolestaan on tyypillistä, että toimittaja rakentaa jutun valitsemastaan näkökulmasta ja sijoittaa lähteinä käyttämiensä henkilöiden ja instanssien ”äänet” juttuun siten, että ne usein sekoittuvat toimittajan omaan ääneen. Juuri näin tapahtui esimerkiksi Lapin Kansan ja Maaseudun Tulevaisuuden Natura-kirjoittelussa.

Voisi ajatella niin, että kun politiikan tutkijoiden mukaan politiikka on kadonnut politiikasta ja aidot poliittiset kiistat lähes kadonneet, Natura-keskustelu olikin esimerkki jostain muusta: se oli aitoa poliittista kamppailua eri vaihtoehtojen välillä. Poliittiset rintamalinjat tosin eivät kulkeneet puolueiden välillä. Lehdistö toimi tässä kamppailussa selkeästi poliittisen keskustelun organisoijana.

Ollakseen kiinnostavaa journalismi kaipaa dramaattisia jännitteitä ja konflikteja. Kun niitä ei oikein löydy nykyisestä ”kovasta” politiikasta, marginaalialueilla kuten luonnonsuojelukysymyksissä esiin tulevat vastakkainasettelut ovat tervetullutta aineistoa journalismille. Siinä suhteessa Natura-keskustelu liittyi ”kovaan” politiikkaan, että sen kautta voitiin purkaa Suomen EU-jäsenyyden synnyttämiä poliittisia paineita. Naturen vastustamisessa ei ollut kysymys vain määräysvallasta omaan rantaan tai metsään, vaan myös protestista sitä vastaan, että etelän (ja Brysselin) herrat tulevat määräilemaan meidän asioistamme.

Kansalaisjournalismia

Natura-keskustelua voisi tarkastella viime aikoina keskusteluun nostetun kansalaisjournalismin näkökulmasta. Kansalaisjournalismin ideana on lisätä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia mm. nostamalla uusia ääniä joukkoviestinnän lähteiksi. Toiseksi, kansalaisten äänet pyritään saamaan keskusteluyhteyteen keskenään ja vallankäyttäjien kanssa. Kolmanneksi, keskustelulta edellytetään vakavaa ongelmiin pureutumista ja tähtäämistä rakentaviin ratkaisuihin (ks. Heikkilä ja Kunelius 1997).

Heikkilä ja Kunelius vertaavat nykyisen journalismin keskustelevuutta ja moniäänisyyttä ravintolaan: journalismi on kuin hovimestari, joka sijoittelee sisään tulleita ihmisiä eri pöytiin. Vaikka ravintolasali täyttyy erilaisista mielipiteistä, ne eivät pääse kohtaamaan toisiaan.

Lapin Kansan ja Maaseudun Tulevaisuuden Natura-kirjoittelu täytti hyvin kansalaisjournalismin ajatuksen tavallisten kansalaisten näkökulmien ja äänten esittämisestä. Mutta pyrkimyksessä saattaa erilaiset äänet keskusteluyhteyteen keskenään tuskin onnistuttii, jos sellaista pyrkimystä olikaan. Aivan kuten Itä-Lapin metsätuhokeskustelussa muutama vuosi aikaisemmin (ks. Väliverronen 1996), erilaiset nä-

kemykset pääsivät lehtien palstoille puhumaan toistensa ohi, ei keskenään. Ohipuhuminen teki myös kansalaisjournalismin kolmannen periaatteen, harkitsevuuden ja pyrkimisen rakentaviin ratkaisuihin, toteutumisen mahdottomaksi.

Kirjallisuus:

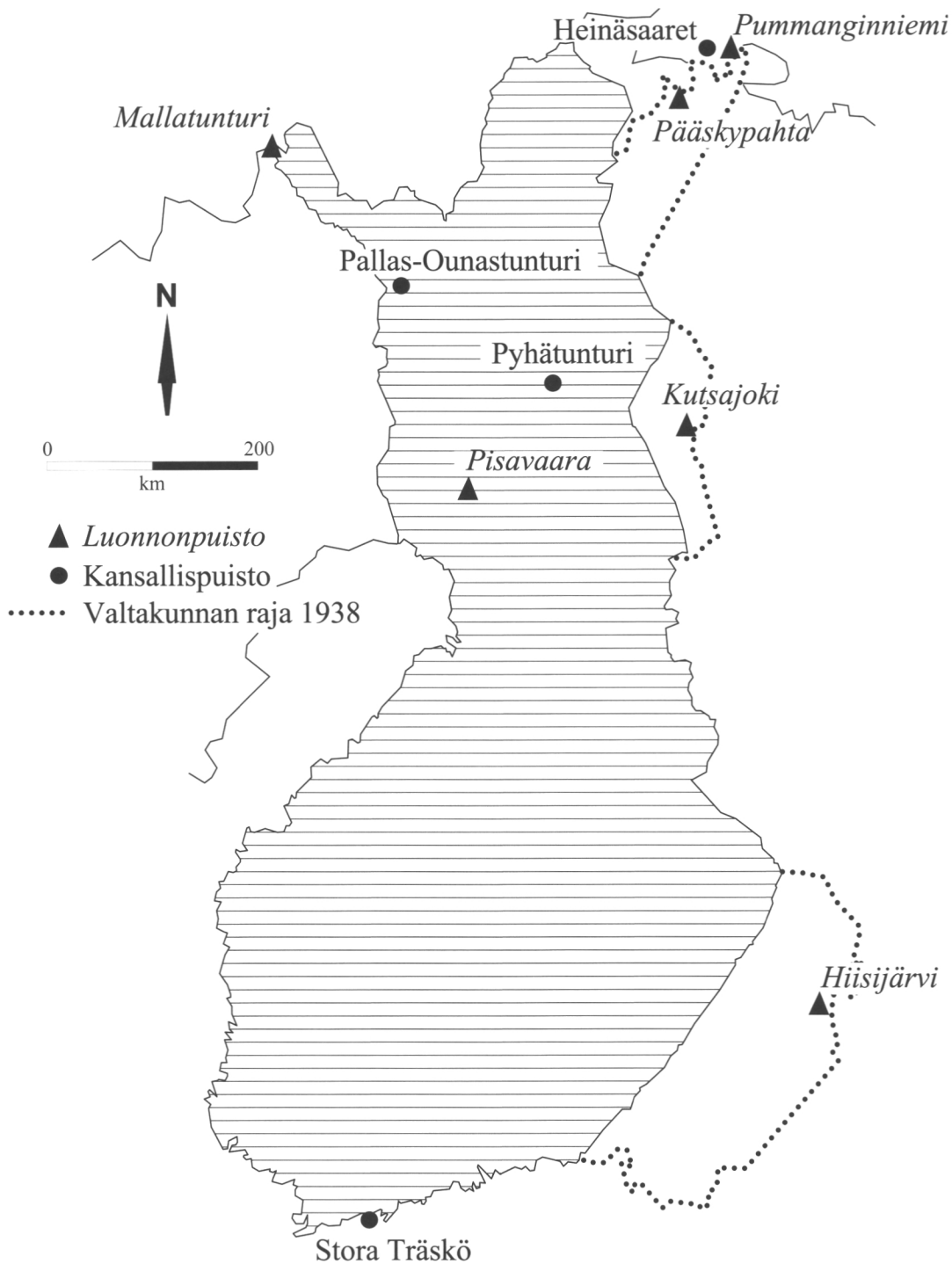
Heikkilä, H. & Kunelius, R. 1998. Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus 4.

Massa, I. 1994. Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. Gaudeamus. Jyväskylä.

Väliverronen, E. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino. Jyväskylä.

Lehdistä käytetyt lyhenteet: HS = Helsingin Sanomat, LK = Lapin Kansa, SS = Suomen Sosialidemokraatti, US = Uusi Suomi.

Vuonna 1938 Suomeen perustetut kansallis- ja luonnonpuistot.
 Kartta Raimo Pikkupeura.

Vanhimmat kansallis- ja luonnonpuistot kirjallisuudessa

Heikki Annanpalo

"Nousu on äärimmäisen vaikeaa ja työlästä, kun meidän kiipeämisen lisäksi oli avattava käsin tietä metsässä, johon ei ehkä kukaan ollut aikaisemmin tunkeutunut, ei ainakaan huvin vuoksi. Lopulta tulimme tunturin metsättömälle laelle, josta näimme jonkin verran huolestuneina, että meidän oli mahdotonta päästä Pallakselle soiden ja pikkujärvien vuoksi. Ne olivat eristämässä tunturia ja niitä erottivat toisistaankin ylipääsemättömät rämeet. Kemiön laelta meillä oli edessämme joka suuntaan laaja näköala, joka antoi meille mitä täydellisimmän käsityksen seudusta. Itään ja länteen ulottuu vaaroja niin kauaksi kuin silmä kantaa ja niiden harjanteet näyttivät sekaantuvan yläilmoihin taivaanrannalla. Pohjoisessa Pallastunturi kohottaa lakensa paljon kaiken muun yläpuolelle ja katsoo ylhäältä päin kaikkia läheisiä vuoria, mutta näköala etelään näytti valtavan maa-alueen, joka oli ihmiselle aivan luoksepääsemätön ja läpitunkematon ja käsitti aukean ja pelottavan alan soita ja rämeitä.

Tämä kaikki näkemämme oli enemmän omiaan kiinnostamaan maantieteilijää kuin maalaria, joka olisi voinut havaita vain vähän hänen taiteensa tarkoitusperiin soveltuvaa.”

Näin kuvaili italialainen Giuseppe Acerbi (Kaarle Hirvosen suomentamana) nousuaan Keimiötunturille kesällä 1799. Kirjoittaja halusi korostaa eurooppalaisille lukijoilleen vaikeuksiaan tunkeutuessaan tuntemattomiin seutuihin. Varhaisimmat sittemmin kansallis- ja luonnonpuistoiksi muodostettujen alueiden kirjalliset kuvaajat olivatkin eräänlaisia tutkimusmatkailijoita, varsinkin selostuksissaan.

Samasta retkestä kirjoitti Acerbin kanssa liikkunut ruotsalainen Anders Fredrik Skjöldebrand. Hänelle – päinvastoin kuin Acerbille – Keimiötunturin näkymät olivat esteettinen virike, joka innoitti hänet luonnostelevaan tunturin päällä kaksikin maalausta, sekä pohjoiseen että etelään. Tunnelmaansa Skjöldebrand kuvailee:

”Kun aurinko katosi näkyvistä maisema toi mieleeni Miltonin säkeet: No light, but rather darkness visible/Served only, to discover sights of woe,/Regions of sorrow – (Yrjö Jylhän mukaan: – verhos/yö valju murheen maita, paljastain/näyt lohduttomat, synkät sovet –).

Luonnosta Acerbi ja Skjöldebrand tekivät tutkimusmatkailijoiden tapaan lajimäärityksiä:

”Löysimme myös sellaisia vain Lapissa ja korkeimmilla vuorilla kasvavia pikuriikkisiä kukkia kuin *Andromeda coerulea* (kurjenkanerva), *Andromeda polifolia* (suokukka), *Diapensis lapponica* (uuvana) ja *Azalia procumbens* (sielikkö). Näimme myös metsätähtiä mutta hyvin vähän ja lähinnä vain tunturin juurella.” (Skjöldebrand Kerkko Hakulisen suomentamana).

Acerbin luettelo Pallasjärven kalalajeista perustunee puolestaan kirkkoherra Matias Kohlströmin tietoihin: *Salmo albula* (taimen), *Cyprinus alburnus* (salakka), *Perca fluviatilis* (ahven), *Esox lucius* (hauki), *Gadus lota* (made).

Englantilainen Edvard Daniel Clarke kulki samana kesänä 1799 Muonionjokivartta ja julkaisi 1819 matkaselostuksen kirjassaan ”Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa” (Sama teksti on myös vuonna 1838 julkaistussa kirjassa ”Travels in Various Countries of Scandinavia”). Hänkin poikkesi Muoniossa syrjemmälle, ”ylös erästä pientä jokea Kemin Lapin suuntaan”, missä arviolta seitsemän englanninmailin päässä näki saamelaisia. Tämä viittaa siihen, että paikka ei sattunut aivan myöhemmän kansallispuiston sisään. Clarke kuvaa kuitenkin Pallaksen näkymiä paluumatkallaan Ounasjokea pitkin.

”Kurun (Kyrön) talon takana on vuori, jonka olimme nähneet jo Muonioniskan luota. Sitä sanotaan täällä Pallastunturiksi, ja se nousee huomattavan korkeaksi ja näyttää mahtavalta. Se on täysin puuton, ja huomasimme sen päällä muutamia pieniä lumiläikkiä. Keskiyön näköala sitä kohti oli hieno ilman ollessa kirkas, ohutta vuoren juurella metsien ylle levittäytynyttä usvaa lukuun ottamatta. – – Elokuun 4. – Lähdimme Kurusta. Taskukompassin havainnot osoittivat matkamme suuntautuvan kahdesti koilliseen ja niin muodoin sekä Hermelinin että herra Grapen karttojen osoittavan Ouniksen kulusta vain yleisperiaatteen. Tämän päivän kuluessa kirjoittaja teki luonnospiirroksia joistakin joen varren näkymistä, jotka olivat maalauksellisia aina ja erityisesti silloin, kun ne sallivat hänen esitellä Pallastunturin näkymiä. Eräässä niistä tämä vuori ilmenee hyvin huomiota herättävällä tavalla. Sen nisämäinen muoto on luonteenomainen kaikille Muonion- ja Ounisjokien alkulähteillä sijaitseville vuorille.”

Englantilaista F. L. H. Morrice’ta, joka julkaisi vuonna 1881 kirjan ”Nightless North – A Walk Across Lapland”, voi pitää viimeisenä tutkimusmatkailijoiden luokkaan kuuluvana. Hän käveli Pallas-Ounastunturien poikki Ketomellasta Kerässieppiin.

”Maasto, jonka kautta kuljimme, oli ihmeellisen kaunis: kumpuileva ja havupuiden ja koivujen peittämä, silti toisin paikoin avoin ja maa oli poronjäkäjän peitossa. Suot olivat melkein kadonneet. Mutta Sieppiin oli vielä pitkä matka, ja olimme (sateen vuoksi) läpimärkiä. Polkuja ei ollut ollenkaan, ja aloin to-

sissani epäillä meidän eksyneen. – – Suot olivat harvemmassa, mutta silloin tällöin kuljimme niiden muodostaman, kertakaikkisen kulkukelvottoman ja inhottavasti haisevan suuren laakson poikki. Täällä on paljon susia, ja suomalaisen pieni lapinkoira kulki metsässä joka puolella irrallaan ja haukkui täyttä kurkkua. Isäntä sanoi sen olevan erinomainen susikoira, mutta minä ihmettelin, miten koira ajaisi sutta. Luullakseni meidän läheisyytemme suojeli sitä, sillä olin aina ollut siinä käsityksessä, että susi pitäisi pientä koira herkkupalanaan.”

Kirjallisten kuvausten piiriin Pallas-Ounas tuli ensimmäisenä, koska se sijaitsee lähellä vanhaa kulkuväylää Tornion-Muonionjokea. Pyhätunturin mainitsee saksalainen geologi Wilhelm Boethlingk vuonna 1834 tutkiessaan Pietarin tiedeakatemi-
an toimeksiannosta Kemijokivarren geologiaa, mutta ei kuvaile sitä enempää. Ensimmäiset kirjalliset kuvaukset muitten puistojen alueista tulevatkin paljon myöhemmin.

Luonnontutkijat kirjoittivat tutkimusraportteja

Seuraavia kirjoittajia voidaan luonnehtia luonnontutkijoiksi ja tuloksia tutkimusraporteiksi, joista pääosa julkaistiin jo viime vuosisadan puolelta lähtien ilmestyneissä tieteellisissä sarjoissa. Erityisesti heistä on mainittava Enontekiön ja Muonion kuuluisa metsänhoitaja ja tähän saakka ehkä tärkein ensimmäisten suojelualueitten tutkija, metsänhoitaja Justus Elias Montell. Hänen kirjallinen työnsä käsittää hyvin suuren joukon sekä kasvi- että eläintieteellisiä havaintoja pääasiassa vuosisadan kahdelta ensimmäiseltä kymmeneltä, ensisijaisesti Pallaksen-Ounaksen mutta myös Mallan seudulta. Hänen ehdotuksensa Societas pro Fauna et Flora Fennicalle Mallan luonnonsuojelualan perustamiseksi on julkaistu seuran tiedonannoissa vuonna 1914.

”Det förefaller ju nära nog otroligt, att ‘kulturen’ redan hunnit sträcka sitt fördärbringande inflytande ända upp till dessa aflägsna trakter, men, såsom i det följande skall visas, är detta verkligen fallet och dess värre i så hög grad, att traktens egenartade flora är på väg att helt och hållet förstöras. Då detta förstörelseverk under nu rådande förhållanden därtill går så snabbt, att flera intressanta växtsamhällen hunnit ödeläggas redan under den korta tid af blott tre år, under hvilken jag varit i tillfälle att följa med utvecklingens gång, vore det utan tvifvel skäl, att vissa delar af denna intressanta trakt med dess i vårt land enastående rika fjällflora skulle skyddas för vidare sköfling.

För ett antal år tillbaka byggdes på kronans bekostnad en ödestuga invid vägen mellan Kilpisjaur och Skibotten i Norge. Stugan, som ursprungligen uppfördes invid Siilasvuoma mosse ett par kilometer från Kilpisjaur, flyttades

för några år sedan till sjöns nordvästra strand, nedanför fjället Saana, hvarjämte den från ödestugan förvandlades till året om bebodd fjällstuga.

Ett försök att på stället grundlägga ett kronoskogstorp lyckades jag i tid afvärja.

Under den korta tid stugan varit bebodd har den närmaste omgifvningen, tidigare ett af de yppigaste ställena vid sjön, redan hunnit så totalt förändra karaktär, att det numera knappast är möjligt att ens ana sig till, huru rik och yppig vegetationen tidigare varit.”

Kutsan alueen luontoa tutkivat ensimmäisinä H. Stjernvall, jo 1892–93, sekä Väinö Borg (Kivilinna) ja Vilho A. Pesola tämän vuosisadan alulla. Heidän kirjallisia selostuksiaan Maantieteellisen seuran ja Societas pro Fauna et Flora Fennican sarjoissa voi pitää lähtökohtana sille, että Kutsan alue tuli mukaan suojelualuekaavailuihin. Eläintieteilijöistä Einari Merikallio kulkeutui Kutsaan kesällä 1917 yhdessä Vilho Pesolan kanssa, kun heidät oli palkattu selvittämään suojametsäkomitean Oulanka-joelle ehdottamaa suojelualuetta. Heinäsaariin Merikallio tutustui pian Tarton rauhan jälkeen ja julkaisi jo 1924 Petsamon ja Varangin linnuista kirjan ”Jäämeren ääreltä” ja myöhemmin vuonna 1939, kansallispuiston jo tultua perustetuksi, ”Heinäsaarten lintukuvakirjan”, jossa hän esittelee kaikki saarilla tavatut lintulajit.

Maantieteen professori Johan Evert Rosberg oli Suojametsäkomitean jäsen, joka uskoi komitean esitysten nopeaan toteutumiseen. Niinpä hän kirjoitti Kansanvalistusseuran kustantamassa kirjassaan ”Lappi” jo vuonna 1911 Pallaksen-Ounaksen alueesta kansallispuistona ja toteaa Pyhätunturillekin sellaista ehdotetuksi. Rosberg oli muutenkin aikaansa edellä: jo 1919, selvästi ennen Tarton rauhaa, hän julisti kirjansa nimessä: ”Petsamon maa – Suomen alue Jäämeren rannalla”. Nimeä hän perustelee kirjan alkulauseessa: ”Petsamon maata ei voi mikään rauhankongressi meiltä riistää. Meidän ‘saamakirjamme’ ovat selvät.” Kirjaan sisältyy myös eräs ensimmäisistä Heinäsaarten kuvauksista.

”Se joka purjehtii Kalasaarenon länsirantaa kohti Petsamonvuonoa, pitäköön varansa, milloin hän kulkee ohi Pummanginvuonon suun. Siinä sijaitsevat matalat Heinäsaaret, maankuulut niitä ympäröivien kahilistojen takia ja laajalti tunnetut linnunmuna-, haahkanuntuva- ja muurainrikkauksistaan. Täällä verotettiin näitä Jäämeren rikkauksia jo keskiajalla, mistä vanhat kronikat tietävät kertoa, ja täällä verotetaan niitä vielä tänä päivänä ajattelematta, että nämä rikkauudet ovat vähentymässä ja että ne kerran saattavat kokonaan loppua. Täällä tapasi toisensa neljä kansallisuutta ja kiisteli pyyntipaikoista. Saarilla on myös neljä erilaista nimeä, joita käytetään toistensa asemasta. Norjalaiset käyttävät nimitystä Henöarne tahi Haaneija, suomalaiset nimeä Heinäsaaret, niiden runsaan ruohonkasvun ja ehkä myös sentakia, että nimi muistuttaa nor-

jalaisten nimitystä. Lappalaiset kutsuvat niitä nimellä Ainak ja venäläiset sanovat Ainowskije, Ainowy tahi Georgiewskije ostrova. – –

Heinäsaaret ovat oikeastaan matalia särkkiä, jotka aikojen kuluessa ovat kohottautuneet merenpinnan yläpuolelle. Suurin saari kohoaa nykyisin 15 m korkeammalle merta. Saaria peittää tasainen turvekerros, jolla kasvaa mitä ihanimpia muuraimia. – – Kerrotaan, että Heinäsaarten muuraimia jo useita satoja vuosia sitten pidettiin niin suuressa arvossa harvinaisen tuoksunsa ja makunsa takia, että niitä lähetettiin aina Moskovan suuriruhtinaitten hoviin, jossa niitä syötiin erikoisena herkkuna. – –

Saarilla on aina oleillut ja oleilee vieläkin huolimatta kaikesta vainosta ja ahkerasta munainkeruusta suunnattomia määriä lintuja. Ne eivät muodosta mitään varsinaisia ”lintuvuoria” sanan tavallisessa merkityksessä (koska kalliota ja vuorenrinteitä ei ole), vaan lintusiirtoloita.

Kesäisin kasvaa tästä hedelmällisestä maasta voimakas aarniometsä kaikenlaisia arktisia kookkaita kasveja. Pajupensaat leviävät yhtenäisinä mattoina lämpöisen maan päällä ja miehenkorkuiset putkilokasvit suojaavat eri tahoille taipuneina kukkaispäivänvarjoina pesiviä lintuja kotkain, haukkain ja pöllöjen pahoilta silmiltä.”

Omassa asemassaan ensimmäisten suojelualueitten kannalta on tietysti Kaarlo Linkola, joka sai 1925 Metsähallitukselta toimeksiannon tarkastaa Pohjois-Suomessa yleisiksi tai erityisiksi luonnonsuojelualueiksi valtionmaille ehdotetut alueet. Juhannuksen ja elokuun 25. päivän välisenä aikana hän tarkasti henkilökohtaisesti Oulangan, Kutsajoen, Pyhätunturin, Pisavaaran, Pallas-Ounastunturin, Mallan, Pääskypahdan ja Heinäsaarten alueen, kirjoitti kuvauksen niiden luonnosta ja suojelun perusteista, ehdotti suojelualueiden rajat ja järjestyssäännöt huomioon ottaen suurpetojen aseman sekä paikallisen väestön taloudelliset edut. Hän ehdotti myös valvojen määrän ja sijaintipaikat sekä teki ehdotuksia eräitten puistojen liikenne- ja majoitusolosuhteitten parantamisesta. Linkolan ehdotukset julkaistiin vuonna 1926 *Silva Fennica* -sarjan ensimmäisenä julkaisuna ”Suunnitelma luonnonsuojelualueiden erottamiseksi Pohjois-Suomen valtionmailla”. Pohjois-Suomeen ehdotettujen alueiden lisäksi Linkola ehdotti – varsinaisen toimeksiantonsa ulkopuolella liitteeksi merkittynä – myös Hiisijärven yleisen suojelualueen eli luonnonpuiston perustamista Karjalaan.

”Melkoisen suuret korkeuserot, kasvupaikkojen moninaisuus ja kasvillisuuden suuri rehevyys antavat koko luonnolle erikoislaatuisen leiman. Selänteitä ja vaaroja, joista korkein on Pallinvaara (65 m Hiisijärven pinnasta) ja joissa kallionpintakin pilkistäiksen näkysälle, kohoilee täällä tiheästi, synnyttäen väliinsä eri suuntaisten laaksojen muodostaman, outoa kulkijaa aivan eksyttävän notkosokkelikon. Viehättävä Hiisijärvi ja siitä rajan taakse itäänpäin ver-

kalleen virtaava Loimolanjoki hallitsevat vesistöllisesti aluetta; jokusia pikku lampia ja korpipuroja on sitäpaitsi alueen sisällä.

Puheena olevan, kenties 8–10 km² laajuisen alueen erikoisluonne johtuu ensi sijassa vuoriperästä. Eteläisen rapakivialueen ja pohjoisemman graniittigneissialueen kontaktissa on Hiisijärven kohdalla kirjava joukko erilaisia emäksisiä vuorilajeja (dioriittejä, diabaaseja, pienemmässä määrin dolomiittiakin), kvartsiitteja y.m. Nämä juuri muodostavat edellä kuvattuja seläniteitä ja vaaroja; ja emäksisistä vuorilajeista on peräisin seudun moreenimaan viljavuus.

Maiden hedelmällisyys näkyy kaikkialla metsä- ja suotyypisuhteissa. – – Tuontuostakin kohtaa käenkaali-mustikkatyypin kasvuisaa, suuripuista kuusikko, jopa usein lehtoakin, ensi sijassa saniaislehtoja, joissa kuusten seurana kasvaa koivua, haapaa, y.m., joskus lehmustakin, ja joissa aluskasvillisuus on kauniina lehvämerenä. Ilman rajaa notkojen saniaislehdot välittyvät yhtä ruohosiin lehtokorpiin, joista eräässä tapaamme kolme kaunista vuorijalavaakin, tiettävästi ainoat jalavapuut varsinaisissa valtioneimetsissä. Lehtokorville ovat sukua alueen omituiset, luonnostaan puistomaisen aukeat letto-korvet, missä suuret kuuset ja muut puut kasvavat melko loitolla toisistaan, jättäen välilleen kasvilajeista rikkaita luonnollisia lettomaisia niittyäpliä. Tällaisia puistomaisia soita on todennäköisesti aikoinaan ollut monin paikoin muuallakin Suomessa, mutta miltei poikkeuksetta ne on hävitetty, raivaamalla ne luonnonniityiksi ja nyttemmin yleisesti viljelysmaiksi. – –

Eläimistöä ei tarkempia havaintoja ole tehty, mutta tuntuu luultavalta, että se kasvillisuuden rehevyyden johdosta on verraten lajirikas. Seudun harvan asutuksen ja syrjäisen aseman vuoksi on Pohjois-Salmin eläimistöllä yleensä hyvin alkuperäinen tuntu. Karhu liikuskelee seudulla tuontuostakin, viettääpä Hiisijärvellä joskus talviaankin. Isohanhi pesi ainakin 10 vuotta sitten noin 10 km päässä täältä, eivätkä joutsenenkaan pesimälammet ole varsin kaukana. Sekä hanhi että joutsen asuvat Salmassa eteläisimmällä, aivan eristetyllä pesimätienoolla Suomessa. – –

Leppälän metsänvartijantorppa käyttää niittyinään Latvajärven rantamasoita ja Honkalan kruununmetsätorppa Kalaojan varrella olevia korpiaukeamia. Heinänteko-oikeus pitäisi luonnollisesti saada lakkautetuksi, joko lunastamalla se rahalla tai myöntämällä niitynraivauslupia muualta. Sovelaita korpia on seudulla riittämiin.”

Luonnontutkijoista tulee mainita vielä ainakin tohtori Ernst Häyrén, jonka ehdotus Pummanginniemen muodostamisesta luonnonsuojelualueeksi julkaistiin Silva Fennicassa 1927 ja joka muutoinkin mielellään esitteli suojelualueita, mm. Mallaa Terrassa. Kasvi-, eläin-, hyönteis- ja metsätieteilijät ovat sittemmin kartoittaneet luon-

nonsuojelualueita enemmän tai vähemmän systemaattisesti ja saattaneet tuloksiaan julki tieteellisissä sarjoissa. Monet ovat kirjoittaneet myös yleistajuisia raportteja lehtiin ja mm. Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirjoihin.

Matkailukirjallisuudessa kuvataan luontoa ja ihmisiä

Matkailukirjallisuus onkin oma ryhmänsä, jossa on käsitelty paljonkin ensimmäisiä luonnonsuojelualueita. Sen aloittaa maineikas ja tyyliinsään edelleen ylittämätön Into Konrad Inha, joka matkallaan 1892 katseli Kemijoen törmällä loikoillen ”rauhallisesti kaartavaa, mahtavan kymeää ja korkeata Pisavuorta, jonka laella hongat seisoi-
vat kuin etäinen sotarintama”. Myös Pyhätunturia hän silmäili vain kaukaa, mutta Kutsan kanjonit tutki tarkkaan. Itse asiassa Inha oli yhtä varhainen Kutsan kävijä kuin Stjernvall. Inhan selostus ilmestyi 1909 kirjassa ”Pohjolan maisemia”.

”Kun oli Aapajärven päästä astuttu puolen peninkulmaa, tultiin Kutsanjoelle, joka täältä laskee Vienan Karjalaan. Enemmän osan matkaansa joki virtaa rotkolaaksossa, muodostaen sen pohjalle useita järviä. Kahden puolen kohoo hyvin korkeita vuoria, joiden poikki laaksoon päättyy toisia kapeampia rotkon-
tapaisia ‘kuruja’, nämä ovat toisin paikoin niin jyrkkäseinäisiä, että ovat ker-
rassaan ylipääsemättömiä, ja penikulmaa pitkiä. Yhtämittaista erämaata ovat nuo seudut, enimmäkseen synkkiä metsiä. Toisin paikoin oli kuitenkin niittymaisemiakin vuorien lomassa. Rotkojen pohjalla joet matkaavat melkein yhtämittaisina koskina. – – Viimeinen niva heitti meidät niin yht’äkkiä ja odottamatta pienelle järvelle, että hämmästyksestä huudahdin. Se oli syvällä vuorikehän keskellä ikäänkuin tervahaudan pohjalla. Niin korkea ja suppea oli metsärengas, että lentoon säikähtyneiden korppien täytyi kolmasti kiertää järven ympäri, ennenkuin pääsivät vuoren yli lentämään. Järven nimi oli Pyh-
häjärvi.

Kutsan laskupaikalla oli hyvä niitty ja Kalliaisen talolla oli täällä talvella tuodut eväsvarastot heinänteon ja kalastuksen varalta. Löytyi kuivattua suola-
kalaa, poronlihaa ja leipää – talon omat pojat olivat meitä saattelemassa – ja olisi saatu talvella tuotua piimääkin, joka oli upotettu kylmään hetteeseen ja siellä kuuleman mukaan säilyi heinäaikaan saakka. Eväin varustettuina sou-
simme järven poikki, seurataksemme edelleen metsän sisään tunkeutuvaa Kutsaa.

Ei aikaakaan, niin solahdimme ikäänkuin kohtalaisen suureen vuorisaliin, jossa järvi oli pohjana. Nivajärvi!

Nämä rannat olivat paljon korkeammat kuin Koverojärven tai Torisevain ja kasvullisuus koskematonta kuin Luonnottaren jäljiltä. Liuskekalliot olivat ran-

noilla murtuneet monenmuotoisiksi, kuvanihaniksi patsaiksi ja latomuksiksi, ja vuoren koloista, paasien niskasta kuvastui järveen kuusta, mäntyä, koivua ja haapaa, ja ylempänä rinteillä kasvoi etenkin haaleata pohjolan koivua. Kivellä olisi helposti heittänyt yli vaikka mistä kohdasta, ja airon kolkkeeseen vastasi kaiku niin selvästi, kuin olisi holvissa kulkenut.

Kun olimme hetkisen soudelleet, kapeni järvi yhä enemmän ja oikealla rannalla oli valtavan korkea kallioseinä, jonka jyrkänteet kohosivat melkein pystyyn rannan kiviraunioista. Se oli Hirveäkallio, josta olimme kuulleet puhutavan. Laskimme maihin sen juurelle, kiipeilimme sen rinteitä niin korkealle kuin hyvin pääsimme, ja luonnon majesteettillinen suuruus herätti mielessämme juhlallisuutta. Juodessamme sitten järven rannassa kahvia, alkoi korkealta Hirveäkallion kulmilta kuulua juhlallista veisuuta, jota kaiut kertailivat joka puolelta. Uskovainen saattajamme oli sinne kavunnut ja antoi nyt äänensä vapaasti paisua Luojan temppelessä.”

Vanhempaa matkailukirjallisuutta on erityisesti Heinäsaarilta. Kuuluista matkailumies Ernst Lampén kuvailee kirjassaan ”Jäämeren hengessä” (1921) lintuja ja niiden lisäksi myös saarella pidettyjä häitä.

”Tuli hetki, jota oli varrottu. Morsian astui alas ullakolta, valkoisiin puettuna kiireestä kantapäähän, kukitettuna azaleoilla, saxifragoilla ja epilobiumeilla, kasvoiltaan kuin helakin tulkku, vartaloltaan ja liikkeiltään notkea kuin ilmoissa leijailleva pääskystiira (*Sterna hirundo*). Sulhanen, pitkä, hoikka, solakka Vaitolahden luutnantti, kaunis ylkä, tarttui morsiamen käteen ja niin marssittiin ulos heleitten kukkien keskelle, nurmelle mesinukalle. Kaikkien kunnioittama ja arvossa pitämä pastori Lilja, jolle, Petsamosta lähdettyä, on annettava Petsamon ja Pohjois-Navan piispan arvonimi, astui parin eteen ja aloitti juhlallisen toimituksen. Hiljaisuus valtasi juttelevan lukuisan yleisön.

– Herramme Jeesuksen, Kristuksen nimessä...

– Ai-ai-ai-ai-ai-ai, kuului lammikolta päin.

Linnut eivät ymmärtäneet vaieta. Siellä allit itkivät, siellä tiirat tirskuivat, siellä sorsat röhisivät. Kuului siltä kuin tuhatkunta lapsenkätkyttä olisi soudattettu siinä aivan lähellä; tuhatkunta itkevää lasta, toinen tuhat nauravaa ja satakunta kättilöä mataloilla altoillaan liekuttamassa lapsia uneen.

– Kai, kai, kai, kaiih, kaiih!

Nyt oli lokkien vuoro. Milloin yksi lauma hieman heikenti, silloin toinen parkaisi yhä kimakammin.

Tosin tällainen musiikki vihkiäisissä on hieman ennen aikaista, jopa säädyttöntäkin, mutta minkäs sille mahtoi, kun musikantit olivat syntymähumalassa, ja heillä kaikilla oli lapsia liekuteltavana.

Kaikeksi onneksi ei Heinäsaarilla haikara pesi (Petsamossa haikara = merimetso -> Haikarapahta). Mutta tuo meilläkin niin yleinen kaakkuri käytti tilaisuutta hyväkseen ja lenti siinä aivan alhaalla tönkkänä ja supisuorana kuin aidaksen pää ja ennusteli.

– Laurvakka, laurvakka, lapsia vakassa, lapsia vakassa!

Niitä lensi ainakin kolme vihkimätilaisuuden aikana. Pelkäsin pastori Liljan käsikirjaa, mutta eivät osuneet.

Jollei luutnantti ole näkevä jälkeläisiä hamaan kolmanteen ja neljänteen polveen saakka, niin ei sitten kukaan.”

Vähän myöhemmin tähän Suomen uuteen osaan tutustunut Vaasan Jaakkoo (Petsamhon valaskaloja onkimhan, 1924) näki jo suomalaisia tutkijoita.

”Lintusaaret sijaattoovat Petsamon vuanon suusta suuraa pohjoosehen 17 kilometrin pääs, Pummangin vuanon kohralla Jäämeres. Kolme tiimaa kesti ajaa laivalla Petsamosta. — Monia harvinaasia ja kaunihia kukkia siälä kasvaa sellaaasiaki, jottei mualla näjekkää. ‘Trollius europeuski’ on toista kynnärää korkia ja kukka kämmenen kokoonen ja kaunis ku ruusu. En totisesti olisi tiänny sen nimiäkää, mutta rookasimma siälä saarella kaks tiäreimiästä, joista toine oli kasvistutkija ja lyysionkoulun opettaja itte Ape Rantaniemi Turuusta, ja se seliitti meille saaren kasvullisuuren perinpohjin. Se toinen oli ‘lintumaisteri’ E. Merikallio, joka oli oikee kuukausikaupalla siälä tutkimas lintuja ja niiren elämää. Meirän ei trengänny muuta ku kattella, kuunnellä ja imehrellä lintuja kukkamailman moninaisuutta.”

B. Karmon kirjasta ”Petsamo kutsuu – Matkailijan opas” (1932) käy ilmi, että Heinäsaarten linnustoa oli alettu suojella jo ennen kansallispuiston perustamista, vieläpä voimakkaasti.

”Alus laskee Pienemmän ja Isomman Heinäsaaren välillä olevaan väylään. Mitään varsinaista satamaa tai laituria ei ole, vaan matkailijat viedään laivaveneellä Isomman saaren rantaan. Sotilasvartion johdolla voidaan nyt noin puolen tunnin aikana tutustua saaren siivellisiin kuuluisuuksiin, heti kun kaikkien kävijöiden nimet ovat kontrollin vuoksi kirjoitetut vartiotuvan vieraskirjaan, josta monien johtavien lintututkijoiden nimet ovat löydettävissä.

Saaren linnusto on rauhoitettu täydellisesti touko-kesä-heinäkuun, eli siis sinä aikana, jolloin linnut pesivät. Henkilöiden, jotka ovat erikoisen huvitettuja saaren linnustosta ja haluavat viipyä siellä pidemmän aikaa, täytyy saada Oulun läänin maaherralta erikoinen lupa, jonka hän puolestaan antaa vasta saatuaan luonnonsuojelunvalvojalta siihen suosituksen. Muiden kuin tiedemiesten on jokseenkin turhaa vaivautua anomaan tätä lupaa.

Rauhoitusajana ei saarella saa kukaan liikkua ilman erikoista lupaa ja sotilasvartion tietoa. Matkailijat saavat olla mairinnousupaikan läheisyydes-

sä merenrannalla ja siitä katsella lintumaailmaa tai nousta vartiosotilaan mukana saaren korkeimmalle kohdalle, jolloin heille näytetään lunni- ja harmaalokkiyhdyksunnat, kihut ja kenties joku pesässään matalana hautova haahkaemo. Lintuja on kuitenkin niin paljon ja erikoisesti juuri mairinnousupaikan luona, ettei tuona puolen tunnin aikana ehdi lainkaan kaivata enempiä näköaloja. Lintuja näkee joka hetki monia tuhansia; kiikaria ja valokuvauskonetta saa tietenkin käyttää.”

Toimittaja Aaro A. Nuutinen kierteli kesällä 1932 tutustumassa Lappiin ehdotettuihin suojelualueisiin. WSOY:n 1933 julkaisema ”Lapin lumoissa” sisältääkin perusteelliset kuvaukset sekä Pyhätunturin, Kutsan että Pallaksen-Ounaksen alueista ja niiden seutujen ihmisistä. Kuten useat muutkin, myös Nuutisen sai tunturi pyhän tunnelman valtaan.

”Mieluista siinä oli istahtaminen kenelle tahansa. Louhikkotaival taltutti hyvänkin menijän. Pyhätunturi neuvoi itseikutakin kävelemään hiljaa. Lannistua täytyi...

Vuori korkea,
tiekin vaivalloinen.
Kuitenkin pyrkiä
läpi ahdingoitten
tahdon perille
tälle vuorelle...

Tuo virrensäkeistö juolahti siinä etelän miehen mieleen. Vaivat palkittiin runsaasti, kuten usein kilvoituksen kestäneille, niille, jotka pysyvät vahvana loppuun saakka. Näköala huipulta oli laaja ja komea.”

Pyhätunturille oli Kemijärven kunta jo rakennuttanut majan, jonka vieraskirjaa Nuutinen tutki.

”Kesällä v. 1931 oli toistasataa henkilöä piirtänyt kirjaan nimensä, ilmaisten myös kotipaikkansa ja ammattinsa. Eräs oli lisäksi katsonut tarpeelliseksi mainita, niinkuin hotellin henkilöllisyyskorttia täytettäessä, olevansa naimaton, Suomen alamainen ja evankelis-luterilainen.”

Nimistä Nuutinen mainitsee professori K. Linkolan, taidemaalari Kyyhkysen ja 10.6.1932 Lennart Segerstrålen, ”metsänhoitaja, Porvoo”.

”Pyhätunturi kuitenkin ansaitsisi saada osakseen paljon enemmän matkailijoiden huomiota. Ja sitä se varmasti vielä tulee saamaan, nähtävästi jo aivan lähitulevaisuudessa. Mainostusta se vain ensin tarvitsee. Reklaamihan tässä takavuosina nosti kunniaan ja kuuluisuuteen Kolin, Suursaaren, Petsamon ja nyt viimeksi Kuusamon, ‘Suomen Sveitsin’ – –”

Nuutisen kirjassa miellyttävät kuvaukset paikkakunnan tavallisten ihmisten elä-

mästä ja heidän suhtautumisestaan kansallispuistojen perustamiseen, mikä useissa tapauksissa – ainakin Nuutisen mukaan – oli hyvin positiivinen.

Ainakin yksi ulkomaalainenkin kuvaus sattuu tähän sarjaan ja aikaan. Suomen Matkailijayhdistyksen pääsihteeri C. Wolter Stenbäck vei 1937 skotti Halliday Sutherlandin poroilla Muoniosta Hettaan ja edelleen Inariin. Sutherlandin kirjaan ”Lapland Journey” sisältyy kuvaus poikkeamisesta Ounastunturin Pyhäkerolle ja sinne juuri valmistuneeseen majaan.

Matkailukeskus-kansallispuistot Pallas ja Pyhätunturi sisältyvät viime vuosikymmenien ajalta moneenkin matkailuoppaaseen, retkikuvaukseen ja matkailun yritystoiminnan edistämissuunnitelmaan. Varsinkin Pyhätunturin kirjallisuusluettelo pursuaa 1970-luvulta lähtien erilaisia kehittämissuunnitelmia – ja siltä kansallispuiston reuna alkaa jo näyttääkin.

Kun suojelualueet oli perustettu, syntyi tarve niiden kokonaisvaltaiseen esittelyyn. Jo perustamisvuonna Metsätieteellinen tutkimuslaitos julkaisi Pallaksen-Ounaksen puiston opaskirjasein, jonka kirjoitti tunnettu metsänrajatutkija Ilmari Hustich. Sitä seurasivat Einari Merikallion kirjoittama Heinäsaarten kansallispuiston ja Pummangin luonnonpuiston esittely numerolla kaksi sekä Ilmari Hustichin kirjoittama Porkkalan kansallispuiston esittely numerolla kolme vuonna 1939. Siihen luonnonsuojelualuekuvausten julkaisusarja taisi sodan jalkoihin päättyäkin.

Perusteellisin vanhojen kansallis- ja luonnonpuistojen esittely sisältyy edelleen Kaarlo Linkolan pojan Martti Linkolan kirjaan ”Viimeiset erämaat”, joka ilmestyi jo 1966. Mallan esittelyn Linkolan kirjaan on kirjoittanut Reino Kalliola, joka muutenkin on virkansakin puolesta tuottanut luonnonsuojelualueita koskevaa kirjallisuutta. Erityisen tärkeä ”Viimeiset erämaat” on siksi, että siihen sisältyy myös luonnonpuistojen esittely, joka myöhemmistä kirjoista puuttuu.

”Pisavaaralla on vielä jäljellä menneen ajan eräelämän muistoja. Vähäloman kurun rakkarinteillä seisoo kaksi ajan harmaannuttamaa saalispatsasta, jotka on veistetty varta vasten kaadettujen puiden kantoihin. Ne ovat saman näköisiä kuin Rovaniemen Naarmankairan kuuluisat kalajumalat. Patsaat eivät vaikuta niin vanhoilta, että voisivat olla peräisin villipeuran pyynnin ajoilta, vaan todennäköisesti ne ovat hirvenkaadon kunniaksi pystytettyjä tai sitten sellaisia karhunkaato-patsaita kuin esimerkiksi Kittilän Liivajoen ja Kinisselän ‘seidat’. Vähäloman pohjalla on vanhan lihasaihon jätteet. Vähälomassa kerrotaan myös tapetun Rovaniemen seudun viimeiset ilvekset. Kaadon suoritti v. 1939 kuuluisa Narkaus-Aapo, ja tapauksen kunniaksi puukkotehtailija Janne Marttiini laski markkinoille Ilves-merkkisen puukon. Viimeinen karhu kellistettiin Pisavaaralla v. 1916. Tämä tapahtui Kuusilaen yläkuusikossa ja tiedot tapahtumasta päiväyksineen veistettiin erään kuusen runkoon. Kuusi-

laella on ollut myös sellainen kuusi, johon on piirretty kolmen karhun kaato-merkit, mutta tämä merkkipuu lienee jo kaatunut.”

Myös luonnonpuisto saattaa siis sisältää merkittävää kulttuurihistoriaa.

Uusin kansallispuistokirja, Suomen Luonnonsuojelun Tuki Oy:n vuonna 1985 julkaisema, esittelee puistot myös korkeatasoisin kuvin, mutta ”Viimeisiä erämaita” selvästi suppeammin tekstein. Sekä Pallas-Ounastunturista että Pyhätunturista siihen on kirjoittanut Urpo Häyrinen, joka suhtautuu eräisiin puistojen äärelle syntyneisiin ilmiöihin varsin kriittisesti.

”(Pyhätunturin) Kansallispuiston sydämeen läheisen hotellin pihasta tasaista lankkusiltaa puolikengissä askeltava turistijono on jo todella etäällä alueen erämaisestä jo tarunhoitoiseksi muuttuneesta menneisyydestä.”

Tämä vähän halventava lausuma sallittakoon sille, joka itse samosi kaikki suojelualueet hankalimman kevätrospuutonkin aikana saadakseen itse ja välittääkseen muille todellisen kuvan erämaan luonnosta kaikkina vuodenaikoina. Myös Pallaksella Häyrinen on tiukkana.

”Hotellin välittömässä läheisyydessä Laukukerolla on kaksi hiihtohissistä ja laskettelurinteet. Nämä toiminnot eivät oikeastaan kuuluisi kansallispuistoon, mutta kun ne kerran on sinne rakennettu, käyttäjistä ei koskaan ole ollut puutetta. Laskettelu-urheilun laajentamiseen kansallispuistossa on edelleen suuria paineita, mutta on muistettava, että se ei missään voi tapahtua maisemien, kasvillisuuden, luonnonrauhan ja poronhoidon suuresti kärsimättä.”

Kaunokirjallisuutta vähän

Varsinaista kaunokirjallisuutta suojelualueisiin liittyy varsin vähän. Onhan kaunokirjallisuudessa keskeisintä useimmiten ihminen, kun taas suojelualueiden tärkein kohde on koskematon luonto. Bertel Gripenbergin kuvaus riekon- ja kiirunanmetsästyksestä Pallaksella 1912 kuuluu kuitenkin tähän sarjaan (Dianan teillä, 1926). A. E. Järvinen kuvaa melko pitkässä novellissaan Elämäntehtävä (Viimeisellä vedenjakajalla, 1962) Pallasjärven ympäristöä.

Erkki Lemisen uskonnollissävytteiset runot ovat syntyneet Pyhätunturin maisemien herättäminä. Ne on julkaistu Karas-Sanan kustantamassa kirjassa ”Tulipunainen tunturin ruska” 1988.

Erik Therman vaelsi ”Lapin katolla”, Pallakselta Hettaan, kesällä 1936. Vuonna 1940 ilmestyneeseen kirjaan Bland noider och nomader sisältyy herkkä kuvaus niistä tunnoista, joita pian kansallispuistoksi muuttuvat maisemat hänessä synnyttivät.

”Seisoessani siellä ylhäällä Lumikerolla tunnen äkkiä siirtyneeni takaisin aikojen alkuun. Maailma ei ole vielä asuttu. Elämä on ensi oraassaan ja kasvaa.

Vihreä ja koskematon maa. Puut seisovat sitkeästi juurillaan ja suhisevat yksinäisiä laulujaan yli maan. Ne eivät ole raskaita eivätkä keveitä, niiden laulut, eivät pimeitä eivätkä valoisia. Sillä mikään korva ei kuule niitä, mikään aisti ei löydä niissä omaa kipuaan tai iloaan. Elämä on vielä alussaan. Maailma on vielä koskematon. Ääretön erämaa. Tyhjiys yllä. Hiljaisuus alla. Miksi se on, kaikki?

Metsien maailma päivänkajoineen, järvineen ja soineen on oikeastaan vain vihreä matto syvyydessä kuteenaan kiemuraiset vaaleat nauhat ja ruosteepunaiset ja punakeltaiset läikät. Oikeastaan on vain tunturi ja tuuli. Tunturi kohoo maailman ylle, täyttää tyhjyyden, hallitsee maata. Sinisenmustien kivien muuri taivasta vasten ja rinteitten kellan- ja punaisenvivahteinen tuuman korkuinen varvikko; kummallisia kyttyräisiä selkiä, mustia kivirotkoja jotka leikkaavat niitä, kuin pyörivien kivilohkareitten virrat. Ja tuuli, joka tulee vinuen, loputtomasti, ajattomasti; vain suhina varvikossa. Mitättömyyden tai ikuisuuden siivenlyönti.”

Ensimmäisiä suojelualueita koskevaa kirjallisuutta:

Linkola, K. 1926. Suunnitelma luonnonsuojelualueiden erottamiseksi Pohjois-Suomen valtionmailla. Silva Fennica 1.

Linkola, M. 1966. Viimeiset erämaat. Weiling+Göös. Helsinki.

Heinäsaaret

Lampén, E. 1921. Jäämeren hengessä. Gummerus. Jyväskylä.

Merikallio, E. 1924. Jäämeren ääreltä.

— 1939. Heinäsaarten lintukuvakirja.

— 1939. Heinäsaarten kansallispuisto ja Pummangin luonnonpuisto. Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen luonnonsuojelualuekuvauksia 2.

Salkio, V. & Sykkö, R. M. 1985. Heinäsaarten luonnonsuojeluvartijan päiväkirjasta. Suomen Luonto 2.

Kutsa

- Borg, V. 1903. Bericht über die geographischen Resultate einer Forschungsreise in den Grenzgegenden von Finnisch- und Russisch-Lappland im Sommeren 1901. Fennia 20.
- 1904. Beiträge zur Kenntnis der Flora und Vegetation der finnischen Fjelde. Acta Soc. F. Fl. Fennica 25.
- Haataja, V. 1992. Pro Kutsa: Kutsan luonnonpuiston historia ja alueen myöhemmät vaiheet. Tutkielma Evon metsäoppilaitoksessa.
- 1997. The former Kutsa Nature Reserve and the present Kutsa protected area — magnificent landscapes still enthral the visitor. Oulanka reports 16.
- Lassila, L. 1995. Kutsan luonnonpuisto ja Tuutijärvi. Video.
- Merikallio, E. 1921. Oulangan seudun ja Kaakkois-Kuolajärven linnusto. Acta Soc. F. Fl. Fennica 48.
- Nuutinen, A. A. 1933. Lapin lumoissa. WSOY. Porvoo.
- Pesola, V. A. 1918. Luonto- ja etenkin kasvillisuussuhteista Oulankajoen varrella N-Kuusamossa ja Kutsanjoen varrella Kuolajärvellä. Medd. Soc. F. Fl. Fenn. 44.
- Stjernvall, H. 1892–93. Nordöstra Kuusamo och Sydöstra Kuolajärvi. En blick på förhållanden derstädes och i öfriga delar af Lappmarken. Vetenskapliga Medd. Af Geologiska föreningen i Finland I.
- Vaarama, A. 1935. Piirteitä Kuolajärven Kutsajoen alueen luonnosta ja lisiä tietoihin seudun kasvistosta. Luonnon Ystävä 39.

Malla

- Häyrén, E. 1917. Norra Finlands första naturskyddsområde, Malla fjäll vid Kilpisjaur. Terra.
- Montell, J. 1914. Förslag till naturskyddsområde vid Kilpisjärvi. Mem. Soc. Fauna et Flora Fennica 40.
- Suomalainen, E.W. 1911. Kilpisjärvi – luonnontutkijan paratiisi. Luonnon Ystävä 2.

Pallas-Ounastunturi

- Acerbi, G. 1984. (K. Hirvonen, suom.). Matka Lapissa v. 1799. 2. p. WSOY. Porvoo.
- Annapalo, Heikki (toim.) 1998. Pallas-Ounas. Metsäntutkimuslaitos ja Suomen Matkailuliitto ry..

- Clarke, E. D. 1819. Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa. (Sama teksti kirjassa Travels in Various Countries of Scandinavia. 1838.) T. Candell. London.
- Gripenberg, B. 1926. (E. Tikkanen, suom.). Dianan teillä. Holger Schildtin Kustannusosakeyhtiö. Helsinki.
- Hustich, I. 1938. Pallas-Ounastunturin kansallispuisto. Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen luonnonsuojelualuekuvauksia 1.
- Järvinen, A. E. 1962. Viimeisellä vedenjakajalla. WSOY. Porvoo.
- Kaasinen, M. 1951. Pallastunturin kerot ja kurut. Terra.
- Komiteanmietintö. 1910: 7.
- Morrice, F. L. H. 1881. Nightless North – A Walk Across Lapland.
- Nuutinen, A. A. 1933. Lapin lumoissa. WSOY. Porvoo.
- Skjöldebrand, A. F. 1986. (K. Hakulinen, suom.). Piirustusmatka halki Suomen Nordkapille 1799. WSOY.
- Therman, E. 1940. Bland noider och nomader. Söderström. Helsinki.

Pisavaara

- Teivainen, L. 1949. Pisavaaran luonnonpuiston metsäkasvillisuudesta ja kasvistosta. *Silva Fennica* 65.
- 1952. Pohjois-Suomen tuoreiden kangasmetsien kasvillisuudesta: Pisavaaran luonnonpuistossa ja Pallas-Ounastunturin kansallispuiston eteläosassa suoritettu ekologinen metsätyyppitutkimus. Suomalaisen Eläin- ja Kasvitieteellisen Seuran Vanamon Kasvitieteellisiä julkaisuja 25(2).

Porkkala

- Hustich, I. 1939. Porkkalan kansallispuisto. Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen luonnonsuojelualuekuvauksia 3.
- Porkkalan saaristotyöryhmä. 1991. Luonnonsuojelu ja virkistyskäyttö Porkkalan saaristossa. Uudenmaan läänin lääninhallitus.

Pummanki

- Häyrén, E. 1927. Pummanginniemi i Petsamo såsom naturskyddsområde. *Silva Fennica* 3.
- Merikallio, E. 1939. Heinäsaarten kansallispuisto ja Pummangin luonnonpuisto. Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen luonnonsuojelualuekuvauksia 2.

Pyhätunturi

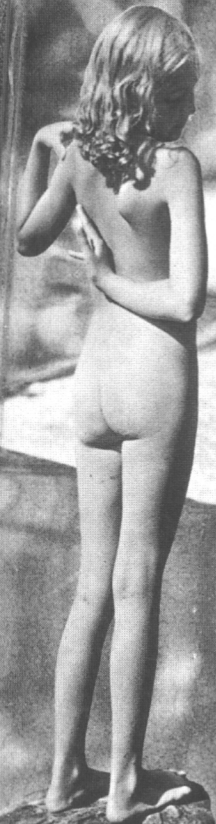
- Autio, J. & Kinnunen, M. 1992. Pyhätunturin kangasmaiden kasvillisuustyypit ja korkeusvyöhykkeet. Tutkielma. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.
- Hautajärvi, H. 1995. Lapin läänin matkailuarkkitehtuurin historia. Lisensiaattityö. Oulun yliopisto.
- Häyrén, E. 1914. Om vegetationen på Pyhätunturi. Terra.
- Kalliola, R. 1941. Pyhätunturin kansallispuisto. Luonnon Ystävä 4.
- 1942. Pyhätunturin kansallispuiston kasvillisuudesta ja kasvistosta. *Silva Fennica* 59.
- Komitea mietintö. 1910: 7.
- Leminen, E. 1987. Tulipunainen tunturin ruska.
- Matero, S. 1987. Pyhätunturin kansallispuiston kasvimaantieteelliset piirteet, kasvillisuuden kulutuskestävyys ja lajistollisesti arvokkaat alueet. Progradu -tutkielma. Turun yliopisto, maantieteen laitos.
- Nuutinen, A. A. 1933. Lapin lumoissa. WSOY. Porvoo.
- Räsänen, J. & Mäkelä, M. 1988. Early Proterozoic fluvial deposits in the Pyhätunturi area, northern Finland. Geological Survey of Finland.
- Sippola, A.-L. 1995. Pyhätunturin kansallispuiston kävijät ja käytön jakaantuminen kesällä 1988. Julkaisussa: J. Järviluoma, J. Saarinen & A. Vasama (toim.). ”Jos metsään haluat mennä...”. Näkökulmia luonnon virkistys- ja matkailukäyttöön. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 571.
- Sonninen, M. 1993. Puiden kasvumuodot ja kasvun vaihtelut korkeusvyöhykkeittäin Pyhätunturin Laakakerolla. Tutkielma. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.
- Ukkola, R. 1992. Kasvi- ja maapeitteen kuluminen ja roskaantuminen Pyhätunturin kansallispuistossa. Tutkielma. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.

YRJÖ
KOKKO

LAULU
JOUTSEN

PESSI JA
ILLUSIA

Yrjö Kokko
WSOY

Sisä on hiljassa märkä luontutuokio tai Raakura.

*Tämä teos omistetaan sille,
joka lahjoittaa rauhoitusalueen
Ruotsin viimeiselle
merikotkaparille.*

*»Pyhällä Petruksella» on kameran linssin suurin julma silmä, ka-
lassa poronkello, josta naru »sydämeens», ja lavassa aukko kameraa varte*

Yrjö Kokon tuotantoa. Valokuva Teuvo Suominen.

Yliperän tarinakirjallisuudesta

Asko Kaikusalo

Otsikko on kaksitahoisesti hankalan epämääräinen. Ensimmäinen kysymys kuuluu: Mikä on Yliperä? Käytännössä Yliperäksi yleensä rajataan Käsivarren ylin kolkka, se Tunturi-Lapin alue, jossa havupuu ei menesty. Toisen määritelmän mukaan Yliperä-käsite kattaa koko Pohjois-Lapin Pallakselta Haltille ja idässä Inarista ylöspäin levittyvät valtakunnan osat. Mene ja tiedä. Tässä artikkelissa rajataan Yliperäksi vain Käsivarsi ja eritoten sen äärimmät kolkat.

Toisen ongelman muodostaa otsikon ”tarinakirjallisuus” -termi. On tosi, että Yliperän elämästä ja uskomuksista kertoillaan muutamissa teoksissa pelkästään tarinahengessä. Mutta sen lisäksi omista kokemuksistaan seudulla kirjoittavat monet tutkijat ja retkeilijät opuksissa, jotka luonteeltaan edustavat dokumentoivaa luonnon- tai retkikuvausta mutta sisältävät myös runsaasti seudun tarinaperinteisiin liittyviä aineksia. Niinpä seuraavassa kelpuutan tarinakirjailijoiksi lähes kaikki Yliperän olemuksesta tekstiä suoltaneet kynänkäyttäjät.

Kirjallisuudessa Yliperä on päässyt maailmankartalle vähintäinkin vuonna 1555. Silloin Olaus Magnus raapusti julkisuuteen teoksensa pohjoisten kansojen historias- ta. Osittain kuulopuheisiin perustuen Olaus-piispa kuvaili äärintä pohjolaa, ”missä ihmiset pukeutuvat nahkoihin ja missä hetkittäin pilvistä sataa sopuleiksi kutsuttuja elikoita”.

Verrattomasti asiallisemmin Yliperää on kuvattu ainakin vuodesta 1799 lähtien. Silloin italialainen tutkimusmatkailija Giuseppe Acerbi pyyhälsi halki Suomen jatkaen taivallustaan aina Nordkapille. Hänen muistomerkkinsä lepattaa yhä edelleen Saanankin rinteillä. Kyseessä on kelpo seikkailijan mukaan nimetty harvinainen perhonen, tunturisiilikehrääjä (*Acerbia alpina*).

Omat vaelluksensa samaan suuntaan 1900-luvun alkupuoliskolla toteutti Erik Therman. Varsinkin teokseensa ”Noitien ja paimentolaisten parissa” hän on tallentanut herkullisia kuvauksia niin Yliperän nimikuuluista henkilöistä kuin heidän toimistaankin kaiken hupaisia toilailuja unohtamatta. Helsinkiläinen Therman oli kirjailija ja kriitikko, joten hänen tekstiään sävyttää kelpo journalistin leima. Ajan- kuvauksen ohella mukana on runsaasti kansatieteellisiä aineksia mutta rohkeammin popularisoituina kuin esimerkiksi tarkasti havaintonsa dokumentoineen tutkijan,

Samuli Paulaharjun teoksissa. Itse asiassahan Paulaharju ei juurikaan retkeilyt Yli-perällä.

Väinö J. Oinonen kiersi kolmen valtakunnan Kota-Lappia sotilaana, retkeilijänä, luonnonystäväenä ja ennen kaikkea paikallisten asukkaiden väärinä. Hän kertoili kirjoissaan niin omista kuin muidenkin tunturinkulkijain elämyksistä. Oinonen kuvaili yliperäläisten elämää mukana kulkeneen tarkkailijan silmin, mutta sen lisäksi hänen teostensa tärkeää antia ovat muilta kuullut kertomukset noidista, etiäisistä ynnä maahisista. Ja mikä tärkeintä, tarujen sekä uskomusten ohella tarjolla on myös silkkää historiankirjoitusta, kertomuksia todella eläneiden henkilöiden kyvyistä ja tapah- tumista, jotka nykyihmisen mitta-asteikolla sijoittuvat ”henkimaailman ja hämärän rajamaille”.

Yliperän tarinakirjallisuuden ehdoton ykkösnimi on Yrjö Kokko. Vaikka hänen merkittävimäksi maineteokseen noteerataan laulujoutsenen pelastaminen ja vaikka hän muutenkin käsittelee teoksissaan paljon siivekkäiden maailmaa, Kokko ei ollut varsinainen biologi. Luonnonsuojelijan ohella hänen roolinsa laveni koko tunturi- maan ja saamelaisuuden kuvaajaksi. Hän yhdistää tuotannossaan parahultaisesti La- pin kansan elämän ja uskomukset ympäröivään luontoon sekä omiin elämyksiinsä. Siinä dokumentti ja lyriikka syleilevät toisiaan. Lisäksi Yrjö Kokon teokset edusta- vat luotettavaa historiankirjoitusta aikakaudelta, jolloin tunturissa ei vielä päristelty mönkijäin tai moottorikelkkojen kyydissä.

Kaikki edelliset ovat retkeilleet Yliperällä enemmän tai vähemmän joko virkaan tahi tutkimustyöhön liittyen. Varsinaisen vaellusretkeilyn uranuurtajana voidaan pi- tää Kaarina Karia. Tyttökatraineen hän kiikutti Haltin huipulle ensimmäisen vieras- kirjan perässäkulkijoidenkin hyödynnettäväksi ja käynnisti Pallaksella hiihtokurssi- toiminnan, joka sittemmin on muuntunut nykyiseen konekäyttöiseen muotoonsa.

Kaarina Karin ”Haltin valloitus” kertoo seikkailijattarien elämyksistä ja tunturi- vaellusten esihistoriasta, mutta mukana on myös aitoa ajankuvausta. Myöhemmin samaa teemaa ovat käsitelleet omissa teoksissaan muutkin suurtunturien samoilijat, mutta heidän tekstinsä painottuvat enemmänkin maastokuvauksiin ja retkivinkkien jakeluun.

Myös monia eränovellisteja varsinkin Käsivarren rautuvedet ovat viekoitelleet vavan- ja kynänkieputteluun.

Valtaosa Yliperän kirjallisuudesta juontuu ulkopuolisten kynänjälkeen. Lähes ai- noan paikallisen poikkeuksen muodostaa ”Joikaava Länsituuli”, Nils-Aslak Valkea- pää, joka musiikillisten ansioidensa ohella on rikastuttanut kulttuuriamme tuottamalla myös kirjallisia helmiä tunturimaan sydäimestä.

Viime vuosina Yliperän tarinoita on kerrottu lähinnä kuvien tai kuvateosten avulla. Esimerkiksi Seppo Keräsen ”Suurtunturit” -kirjassa tarinat ja tunnelmat esitetään kuvina. Kilpisjärven legendaarinen tunturiopas, Yrjö Metsälä, osasi valokuvata ja ker-

toa, mutta kynänkäyttäjäksi hän ei ryhtynyt. Itse olen iäti ylpeä siitä, että kelpasin Yrjön väärtiksi ja sihteeriksi. Vain vähäinen osa hänen kuva- ja kertomusmateriaalistaan mahtui ”Tarujen tunturit” -teokseemme. Siinä nimenomaan nykypäivän tunturivaeltajalle pyrittiin tarjoamaan taustaa toden ja tarun muodossa niistä Yliperän maisemista, joita hän omalla retkellään sivuaa.

”Jo ennen sotia ja ennen retkeilijöitä tunturissa oli autiotupia. Eräs iäkkäimmistä on Porojärven, nykyisin Jokusjärven nimellä kulkeva kämpä Porovuomassa. Maahistupa.

Viimeisen virallisen sodan aikana monet pakolaiset matkasivat miehitetystä Norjasta Käsivarren kautta Ruotsiin. Näiden tavoin taivalsi myös vanha Heikki Antti. Hän pääsi Porojärvelle, mutta siellä kuume iski ja mies kuoli, kuukahti yksinään kylmenevän takan kupeeseen.

Muutamaa päivää myöhemmin kämpälle tuli kaksi norjalaista nuorukaista, pakomatalla hekin. Kolme vuorokautta paastonneet pojat olivat nälännyksissä, eikä ruuasta ollut tietoaakaan. Ihmisten ilmoille oli vielä pitkä taival, ja miehillä oli kaksi mahdollisuutta, kuolla nälkään tai viiltää vainajasta paisti. Elämästään taistelevat nuorukkaist valitsivat jälkimmäisen, leikkasivat kapaleen vainajasta, paistoivat, söivät ja selvisivät hengissä määränpäähensä. He hautasivat Heikin Antin ruumiin kämpän viereen, mutta tämän henki elää maahisena yhä tänä päivänä. Yön pimeydessä tuvassa voi kuulua sairaan miehen voihkaisuja ja kuorsausta. Monet saamelaiset kiertävät kämpän kaukaa eivätkä suin surmin suostuisi viettämään siellä yötään, tuhat vertaa mieluummin ulkosalla hangessa.”

Maahistupa Porovuomassa. Valokuva Yrjö Metsälä.

”En vieläkään tiedä, näinkö sitten unta vai koinko kaiken valveillani. Joka tapauksessa elämys oli luvattoman todentuntuinen: läheisellä maahiskentällä alkoi äkisti nousta väkeä maan alta. Satoja, tuhansia ihmisiä. Lapinmiehiä suopungit olallaan, etelän rusettikaulaisia herroja, pikkulapsia ja vanhoja ämmiä. Siellä oli kaikkia kaikkialta. Tuntui siltä, kuin koko laakso täytyisi ihmisistä, ja hätäännyin, mihin he kaikki sopisivatkaan. Sitten laaksossa alkoi leijua usvapilviä kuin Jäämereltä työntyvää murkua. Kaikki maan alta mönkineet peittyivät usvaan. Ja pilvimassan yllä minua kohti sipsutti keinuvien aaskelin sorja lapintyttö. Paljaat varpaat, pitkä mekko, huivi kainalossa, tuullessa vallattomasti liehuva tukka ja ihmeellinen hymy. Veikistelevässä tytössä oli jotakin tuttua, mutta en silti tuntenut häntä. Kuka hän oli? Mistä? Vihdoin hän pysähtyi eteeni ja kysyi kurillisesti hymyillen: ”Etkö tunne?” Kieleni löi tyhjää hyvän hetken, ennen kuin sain sanoiksi: ”Eihän noin nättiä tyttöä voi olla olemassakaan.” Tyttö nauroi: ”Ei olekaan ja on kuitenkin. Olen tarujen Mallaneito. Olen tuttu ja näytän vieraalta. Tänään olen vielä unikuvasi, mutta joskus jotakin muuta ja kerran vielä kohtaamme. Kun jätät tämän ihmisten maailman, olet tervetullut meidän maahisten joukkoon.” Samassa kuului mahtava humahdus aivan kuin myrskypuuska olisi jymähtänyt Saivaaran pahtaan. Tyttö oli poissa.”

(Tarujen tunturit)

Yliperään liittyvää kirjallisuutta:

- Acerbi, G. 1984. (K. Hirvonen, suom.). Matka Lapissa v. 1799. 2. p. WSOY. Porvoo.
- Kaikusalo, A. & Metsälä, Y. 1974. Tarujen tunturit. WSOY. Porvoo.
- Kari, K. 1978. Haltin valloitus. Kisakalliosäätiö.
- Kokko, Y. 1947. Neljän tuulen tie. 2. p. WSOY. Porvoo
- 1950. Laulujoutsen. 2. p. WSOY. Porvoo
- 1951. Sudenhampainen kaulanauha. WSOY. Porvoo.
- 1957. Ungelon torppa. WSOY. Porvoo.
- 1966. Alli - jäänreunan lintu. WSOY. Porvoo.
- Oinonen, V. J. 1947. Kolmen valtakunnan Kota-Lappia. Otava. Helsinki.
- 1964. Lapin yliperällä. WSOY. Porvoo.
- Therman, E. 1940. (H. Annanpalo, suom. 1990.) Noitien ja paimentolaisten parissa. WSOY. Porvoo.

Useimmat luonnonsuojeluvalvojat olivat virkansa ohessa myös kirjailijoita ja tutkijoita. Valokuva Reino Kalliola.

Luonnonsuojeluvalvojat kirjailijoina

Hannu Ormio

Run lainvalmistelukunta laati vuonna 1921 ehdotuksen Suomen luonnonsuojelulaiksi, siihen sisältyi luonnonsuojeluasioista vastaavan valtion luonnonsuojelukeskuslaitoksen perustaminen. Kun laki kaksi vuotta myöhemmin sitten säädettiin, hienolle keskuslaitokselle oli käynyt kuin räätäliksi ryhtyneen hiiren pukukankaalle: jäljelle jäi yksinäinen luonnonsuojeluvalvoja, hänkin sivutoiminen. Tämä valtion luonnonsuojeluvalvoja, “kenraali ilman joukkoja” kuten Reino Kalliola virkaansa kuvasi, oli aluksi sijoitettuna opetusministeriöön niin kuin luonnonsuojelu-
aatteen kulttuuriluonteeseen sopikin.

Toimen ensimmäinen haltija vuosina 1924–1930 oli maisteri Rolf Palmgren, joka oli ollut keskeisesti mukana puuhaamassa luonnonsuojelulakia. Varsinaisena leipätyönään hän oli Korkeasaaren eläintarhan ja Helsingin muidenkin kansanpuistojen intendentti.

Seuraavaksi luonnonsuojeluvalvojan tointa hoiti Metsäntutkimuslaitoksessa työskennellyt kasvitieteilijä, tohtori ja myöhemmin metsäbiologian professori Viljo Kujala vuosina 1930–1938.

Luonnonsuojeluvalvojan paikka tuli uudelleen auki, kun se vihdoin muutettiin päätoimiseksi viraksi vuonna 1939. Siihen tuli taas kasvitieteilijä, tohtori Reino Kalliola, sittemmin professori hc. Hän hoiti tätä virkaa Metsäntutkimuslaitoksessa yli kolmekymmentä vuotta eläkkeelle jäämiseensä asti, vuoteen 1972.

Kalliolan jälkeen tohtori Pekka Borg toimi lyhyen aikaa virkaa tekevänä luonnonsuojeluvalvojana, kunnes ympäristöhallinnon syntyminen nielaisi valtion luonnonsuojeluvalvojan tehtävät ensin maa- ja metsätalousministeriöön ja sitten ympäristöministeriöön. Luonnonsuojelulaistakin riisuttiin viittaukset kunnianarvoiseen virkaan. Luonnonsuojeluvalvojan nimi jäi silti eloon arvonimenä; sen haltijoita ovat olleet tohtorit Pertti Seiskari ja Antti Haapanen, jälkimmäinen edelleen.

Rolf Palmgrenista ensimmäinen luonnonsuojeluvalvoja

Yksinäisellä valtion luonnonsuojeluvalvojalla ei ollut juuri hallinnollista valtaa eikä hänen käytössään ollut toteuttavaa organisaatiota. Niinpä tärkeimmäksi luonnonsuojeluasioiden edistämisen työkaluksi – aseeksikin – jäi kynä. Virallisten lausuntojen, aloitteiden ja valitusten ohella pyrittiin ennen kaikkea vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen. Kaikki ”varsinaiset” luonnonsuojelunvalvojat kirjoittivat paljon, sekä luonnonsuojelusta että muista alojensa aiheista. Tyyllilajeiltaan he olivat kuitenkin erilaisia. Sujuva kirjoitustaito on jatkunut myös viran myöhemmillä perijöillä ympäristöhallinnossa, vaikka itse instituutio lakkasikin olemasta.

Rolf Palmgren (1880–1944) oli eläintieteilijä, joka tunsu perinpohjin varsinkin saariston ja sen linnut. Mutta ennen kaikkea hän oli palava luonnonsuojelumies, joka lehtikirjoituksillaan säälimättömästi arvosteli metsästyksen ja muun luonnonkäytön epäkohtia ja puolusti innostuneesti lukuisia luonnonsuojeluhankkeita. Lintutieteellisten tutkimusten lisäksi hän julkaisi mm. kaksiosaisen kaunokirjallisen teoksen *Luonnon lapsia* (suomeksi 1918 ja 1922), jossa kerrotaan lämminhenkisiä tarinoita eläimistä, niiden elintavoista ja kohtaloista.

Palmgrenin pääteos on 1920–22 ilmestynyt *Luonnonsuojelu ja kulttuuri*. Se on ensimmäinen suomalainen luonnonsuojelun käsikirja, aikana jolloin luonnonsuojelulainsäädäntöä vasta suunniteltiin! Teokseen on huolellisesti kirjattu kaikki siihenastiset luonnonsuojelualoitteet ja keskustelu. Ajan hengen mukaisesti suojelulle esitetään ensisijaisesti eettiset ja esteettiset perusteet.

Palmgren teki kirjoituksillaan ja aloitteillaan nuorta luonnonsuojeluaatetta laajalti tunnetuksi, vaikka tyyli olikin melkoisen jyrkkä ja monien aikalaistenkin mielestä ehkä yliampuva. Ahneus, voitonhimo, raiskaus, turmeltuneisuus, halpamaisuus toistuvat tekstissä. Toisaalta kirjoittaja kuvaa rakastamaansa luontoa runollisen hellästi. Mielenkiintoista on todeta, että lähes kahdeksankymmenen vuoden ikäisessä kirjassa ja sen kuvissa esitellyt arvokkaat luonnonalueet ovat melkein järjestäen edelleen luonnonsuojelun kannalta ajankohtaisia – useimmat niistä ovat jo saaneet lain suojan.

Viljo Kujala – tiedemies luonnonsuojeluvalvojana

Viljo Kujala (1891–1977) oli ennen kaikkea tiedemies. Hänen lukuisat julkaisunsaakin ovat kasvitieteellisiä tutkimuksia, jotka enimmäkseen käsittelevät metsäkasvillisuutta ja sen luokittelua. Hämmästyttävä on aiheiden laaja-alaisuus: Kujalan tuntemus ulottui puiden ekologiasta putkilokasveihin, sammaliin, jäkäliin, pikkusieniin, kääpiin ja suurpetoihin.

Luonnonsuojelua koskevat Kujalan kirjoitukset ovat jäyhää, virkamiesmäistäkin asiatyylä. Näkökulma on tutkijan, ja suojelualueiden perustelut ovat ennen muuta tieteellisiä. Luonnonpuistojen merkitys korostuu kansallispuistojen rinnalla. Luonnonsuojelupalvojana laaditut kirjoitukset ovat enimmäkseen teknisiä suojeluohjeita, neuvoja ja kohteiden kuvauksia. Eläkevuosinaan Kujala keskittyi Kymenlaakson kasviston tutkimuksiin, ja retkeilyjen sivutuotteena syntyi vielä suunnitelma Kymenlaakson luonnonsuojelukohteiksi.

Ensimmäisessä Suomen Luonto -vuosikirjassa 1941 Kujala pohdiskeli luonnonpuistokysymystä Etelä-Suomessa, missä ei luonnontilaisia alueita juuri ole. Hän esitti ennenkuulumattoman ajatuksen, joka vasta nyt ennallistamisen aikakautena on muuttumassa arkipäiväksi: luonnonpuiston perustamisessa saatetaan täällä kyllä lähteä vaikkapa aivan paljaaksi hakatusta tai autioksi palaneesta alueesta. Lisäksi tarvitaan vain aikaa. Ja sehän ei ole lopussa.

Reino Kalliola

Reino Kalliola (1909–1982) oli kirjoittajana luonnonsuojelupalvojistamme ylivertainen niin tuotannon määrällä kuin laadullakin mitaten. Hän kirjoitti valtaisan määrän niin tieteellistä, kaunokirjallista kuin virkatekstiä: lehtiartikkeleita, tutkimuksia, oppikirjoja, yleistajuisia teoksia, puheita, esitelmiä, mietintöjä ja lausuntoja.

Kalliolan kirjalliset taipumukset veivät hänet Ylioppilaslehden päätoimittajaksi, Luonnon Ystävän toimitussihteeriksi ja Suomen Luonnon toimittajaksi.

Tutkijana Kalliola oli kasvimaantieteilijä. Väitöskirja käsitteli Lapin tunturikasvillisuutta, ja sitä varten hän retkeili pohjoisessa laajalti. Tietoja tarvittiin myöhemmin, kun Kalliola toimi luonnon- ja kansallispuistokomitean sihteerinä. Moni hänen 1930-luvun tutkimuskohteensa on nykyisin kansallis- tai luonnonpuistona.

Kasvimaantiedettä Kalliola opetti Helsingin yliopistossakin, ja synteesinä valmistui oppikirja Suomen kasvimaantiede. Monet koululaispolvetkin ovat lukeneet Kalliolan tekstiä Kasviopista, Kotimaasta, jopa Maamme kirjasta.

Luonnonsuojelupalvojaksi tultuaan Kalliola jätti tieteellisen työn vähemmälle ja keskittyi kertomaan luonnosta yleistajuisesti. Mahtavana pääteoksena syntyi vuonna 1946–1958 ”Suomen luonnon kirja”, kolmen kirjan sarja maamme luonnonpiirteiden syntyhistoriasta, luonnon vuodenaikaisierrosta ja alueellisista piirteistä. Näissä kirjoissa samoin kuin muussakin Kalliolan tuotannossa ilmenee hänen ainutlaatuinen kykynsä yhdistää tiedemiehen asiantuntemus, selkeä tyyli ja henkevä sanoma. Punaisena lankana on luonnon kunnioitus ja suojelu. Sitä ei kuitenkaan tyrkytetä, vaan luonnon toiminnan ymmärtäminen ja luonnon tuntemuksen lisääntyminen synnyttävät suojelemisen halun itsestään.

Kalliolan ihanne-Suomessa alkuperäinen luonto, kulttuurimaisema, sivistys ja talouskäyttö ovat keskenään tasapainossa, sopuoinnussa ja toisistaan riippuvaisia. Tämä johti hänet toimimaan tieteellisten seurojen lisäksi luonnonsuojelu-, kotiseutu- ja matkailujärjestöissä sekä kirjoittamaan ahkerasti näistä aiheista. Valtion luonnonsuojeluvallan pieni toimisto Unioninkadulla oli aikanaan käytännöllisesti katsoen myös Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen toimisto ja Suomen Luonto -lehden toimitus. Kun virallisen luonnonsuojelun mahdollisuudet olivat vähäiset, luonnonsuojelupäämäärien ajamiseen käytettiin vapaaehtoisen järjestökentän kanavia.

Läpileikkauksen Reino Kalliolan suhteesta luontoon saa mainiosta kokoelmasta Luonto sydämellä, johon eläkkeelle jäänyt luonnonsuojeluvallan valitsi viitisenkymmentä artikkelia ja puheita eri vuosikymmeniltä.

Oma lukunsa ovat valtion luonnonsuojeluvallan lukemattomat lausunnot ja aloitteet muille viranomaisilla. Myös nämä virkakirjeet ovat usein tarkkaan mietittyjä esteettisiä kokonaisuuksia, joissa tietoon ja tunteeseen vetoava tyyli ja lennokkuus, joskus myös hienovarainen iva koettivat korvata yksinäiseltä virkamieheltä puuttuvaa määräysvaltaa.

Viimeisten virkavuosien kirjoitukset ja puheet syntyivät lyijykynällä ruutupaperille tai sanelukoneeseen pitkinä iltapäivinä ja iltoina. Vanhan Billnäs-nojatuolin nivelvingahteli varpuspöllön tavoin keinahdusten tahdissa, kuin muistutuksena luonnonsuojelutoimiston nuorille avustajille ja korvaamattomalle rouva Collianderille ettei luonnonsuojeluvallan sopinut häiritä.

OTSI Kirjallinen ilta Ostrobotnialla.

ÄÄNP 19581212

NAUH ARK-11559 02

HENK Kalajoki A..

SISÄ Tervetuliaissanat rouva Sylvi Kekkoselle, Pohjois-Suomalaisille kirjailijoille ja muille kirjallisuuden ystäville.

Illan teemat:\

Pohjoinen kirjailijan innoittajana. Kirjailijan juuret.

Henkinen yhteys kuvattavaan kohteeseen.

1700 luvun Pohjois-Suomalaisia runoilijoita.

Lönnrothin jälkeen Samuli Paulaharju. Suomen kansanperinteen kolme vaikuttajaa.

Ruotsinkieli syrjäytti suomenkielen. Oulu oli 1800 luvun alkukymmeninä suomenkielinen.

(8'00) Lapin läänin kirjallisuushistoriaa.

Sara Waklin.

1850 luvun kielto suomenkielisen maallisen kirjallisuuden julkaisemisesta.

Waklin ja Päivärinta. Suomalaisen kaunokirjallisuuden saavutukset 1870 luvulla.

Isa Asp - runoilijaneito. Nimimerkki JVC.

(12'21) Kaarlo Kramsu. Teuvo Pakkal. Kyösti, Juhana Kokko.

Heikki Meriläinen. Heikki Toppila ja Pentti Haanpää.

1891 tuo näkyviin ensimmäisen peräpohjalaisen kirjailijan.

Väinö Kataja Länsipohjasta. 1896 tuo Eino Leinon ja Ilmari Kiannon esikoisteokset.

Kainuun osuus on enteellisen vahva.

Kauko Kare Eino Leinosta.

Pakkalan kotiseutusidonnaisuus. Santeri Ivalo ja Teos Juho Vesainen.

(16'15) Nuori Kianto.

Vuosi 1909. Koskenniemi ja Wilkuna.

Koskenniemen innoittaja. Kianto.

Toppilan ja Haanpään maakunnallisuus.

Yrjö Koivukari. Hanna Mattila ja Reino Hietala.

Viena Korhonen. Ester Erhoma. Reino Rinne.

Kainuulaiset kirjailijat:

(20'05) Kauko Hyrynmaa, Lounaja ja Huovinen. Myös Muilu kainuulaisella maaperällä.

Paavo Hännisen elämispohja. Martta Haatanen. Merenmaa.

Jussi Talvi, nuoremman polven raahelainen. Eino Railo.

oululaisia kirjailijoita.

Lapin tuo kirjallisuuten sinne papiksi mennyt Järventaus.

Risti ja noitarumpu ilmestyi 1916.

Toinen Lapin klassikko Paulaharju. Juho Koskimaa verevä Lapin ja peräpohjolan kuvaaja.

A.E.Järvinen. K.M.Wallenius, Paulaharjun hengenheimolainen

Yrjö Kokko, ungelon herra. Kuolleita Lapin kirjailijoita.

(26'21) Tuomo Itkonen, Inarin pappi

Annikki Kariniemi-Willamo. Viola Vuoksavave.

Runoilijat ja Lappi.

V.E.Törmänen, tunturilaulut. Talvisodassa kaatunut Paavo Hynynen.

(29'50) Aplodeja. K.M.Wallenius: Tasavallan presidentin puoliso, naiset ja miehet. Kertoo tekeillä olevasta kirjasta.

(39'50) K.M.Wallenius lukee otteen valmistumassa olevasta kirjastaan.

AVAI KIRJAILIJA KIRJALLISUUS

AIHE S772

TYYP 7230

ARKI 19960130 ek

ATKN 162202

Lapin luonto nähtynä ja koettuna – kirjailijat kertovat

Yleisradion ääniarkistoista koonnut Alli Liste

Pohjoispohjalainen osakunta on tietävästi vain kerran järjestänyt pohjoisen kirjallisuutta koskevan kirjallisen illan Helsingissä Ostrobotnialla 12.12.1958. Tuohon iltaan oli kutsuttu maisteri Atte Kalajoki esitelmöimään aiheesta ja kenraali, kirjailija Kurt Martti Wallenius lukemaan näytteitä uudesta kirjastaan. Tuo ilta myös äänitettiin, mutta sitä ei koskaan muokattu radio-ohjelmaksi eikä lähetetty. Atte Kalajoen arkistoitu esitys on niin laaja (9 sivua= 45 minuuttia), ettei sitä tässäkään voi toistaa muuta kuin seitsemän peninkulman saappain pääkohdittain.

Atte Kalajoen kuvauksia Lapin kirjailijoista

Keskeisimpänä pohjoisen kirjallisuudessa Atte Kalajoki pitää sitä, miten pohjoinen maisema tai pohjoinen ihminen ovat kirjailijaa innoittaneet. Monesti niitä on vaikea edes erottaa toisistaan. Jotkut kirjailijat näkevät, miten maisema ja luonto muovavat ihmisen siinä, missä ihminen pyrkii vaikuttamaan luontoon ja käyttämään sitä hyväkseen. Kalajoen mukaan tärkeintä ei ole se, missä kirjailija asuu, vaan se, miten hän elinpaikkaansa juurtuu tai miten hän on pitänyt juurensa, siis henkinen yhteys kuvattuun maisemaan tai kansaan.

Vuosisatojen varrelta Kalajoki mainitsee seuraavia pohjoisuudesta ammentaneita nimiä: Salamnius, Ackrenius, Cajanus, Calamnius, Frosterus, Lithovius, Tuderus (lähes kaikki pappeja) – ja lähes kaikki 1700-luvulta. Huomattavaa on, että pohjoisessa asuneet ja pohjoisuudesta ammentaneet herrat kirjoittivat suomeksi, vaikka suomenkielinen runous oli tuolloin vielä nupullaan. Toinen joukko ovat kansatieteilijät Ganander, Lönnrot ja Paulaharju. Syyn tähän Kalajoki näkee Pohjois-Suomen ja nimenomaan Lapin eristyneisyydessä aina 1800-luvun lopulle. Kansanrunous ja perisuomalainen tieto pakeni Kalajoen mukaan pohjoiseen ja viihtyi täällä syrjässä, kaukana uusista kulttuurivaikutteista. Ja täällä se säteili myös ympäristöönsä. Papit, koulumestarit ja nimismiehet, jotka taisivat ruotsit ja latinat, runoilivat perisuomalaiseen tyyliin.

Lapin lääniin asti kirjallinen kulttuuri ylsi vain Tuderuksen myötä, 1700-luvulla. 1600-luvulta on tosin olemassa Kexin laulu, jonka löysi F.M. Franzen. Tuossa laulus-
sa kuvataan rajua Torniojoen tulvaa. Sodankylässä harrasteli saamenkieltä ja suomen-
kielistä kirjoittelua Henrik Ganander. 1891 ilmaantuu ensimmäinen perä-pohjalai-
nen kirjailija Väinö Kataja Ylitorniolta. Hänet tunnetaan yhä.

Etelästä tulleista Peräpohjolaan juurtuivat torniolainen Martta Haatanen ja Kemiin
Rauni Kivilinna. Allan Jokisen (Tornio) ja Lauri Kaarron (Kemi) Kalajoki katsoo
maisemiensa suhteen realisteiksi. Yrjö Kokko kiintyi eläimiin ja ihmisiin. Oma lukun-
sa on Annikki Kariniemi-Willamo, jonka tuotanto on laaja, ehkä epätasainenkin, mutta
Lapin luonnon kuvauksissa varmaan yksi rikkaimmista.

Ensimmäisenä Lapin tuo kaunokirjallisuuteen Arvi Järventaus ”Risti ja noita-
rumpu” -teoksessaan 1916. Hänen vanavedessään seurasi Juho Koskimaa. A.E. Jär-
vinen ja Kurt Martti Wallenius ovat ehkä miehisimpiä Lapin kuvaajia. Jussi Laini-
ota Kalajoki ylistää luonnon lahjakkuudeksi, tähdenlennoksi 1930-luvun alkupuolelta.

E.N. Manninen on kirjoittanut Utsjoen nimismiesajoiltaan viisi lapinhenkistä ro-
maania. H. Ahtela on sivutoinään kirjoittanut ”Pohjolan rapsodian”. Sivutoinään täällä
useimmat kirjoja kirjoittavat.

Kalajoki päättää esityksensä tunturirunoilija V.E. Törmäseen, jonka runoista Ka-
lajoki sanoo, että ne viimeistelyinä omalla voimallaan ja sävelten kannattamina ovat
eläneet vuosikymmeniä. V.E. Törmästä on tehty ainakin pari dokumenttia Lapin
radion ohjelmiin; vieläkö ne löytyisivät arkistoista?

A. E. Järvisen, Yrjö Kokon ja Annikki Kariniemen kertomaa

Kalajoen esityksestä on neljä vuosikymmentä. Ja nyt Lappi on Suomen kirjallisuuden
ehkä tuottoisin maakunta, jos ei aiheiltaan niin ainakin tekijöiltään. Luontoko sitten vai
Lapin ihmiset, heidän erakkoutensa ja omalaatuinen tapansa hahmottaa ja elää elämää,
tekee niin monista täällä luovia kykyjä. Sitä sopii jäädä miettimään. Yleisradion Helsin-
gin arkistoista löytyi kuvauksia Lapin luonnosta ja ihmisistä kolmelta merkittävältä Lapin
kirjailijalta A.E. Järviseltä, Yrjö Kokolta ja Annikki Kariniemeltä.

A.E. Järviselle luonto avautui vain eränkäynnin kautta. Eräpoluilla saalis oli kuiten-
kin Järviselle sivuseikka ja kosketus suureen luontoon tärkeintä. Järvinen näki ihmi-
sen ja luonnon alati keskinäisessä taistelussa: ihmisen toimet ja sivistys kaventavat
luonnon vapautta, mutta samalla ihmisen omia ulottuvuuksia, henkisiä ja fyysisiä
voimia. Massakulttuurin myötä ihmisen sisäinen yksinäisyys kasvaa, hän ei tule enää
yksin toimeen kairoilla, vaan vieraantuu luonnosta ja itsestään. Kulttuurin tunnus on
Järvisen mukaan kieltotaulu. Ihanneihmisinä Järvinen pitää niitä maassamuuttajia,
jotka raivasivat elintilaa kylmään korpeen luontoa uhmaten ja luonnosta ravintonsa

Hakukohde	ARKISTONAUHA N:o		6259 II	
Ohj. tekijä	Henkilöt			
	Tolvanen, Vappu			
Otsikko	Kokko, Lapin ja luonnon kuvaajamme			
Systeemi	Läh. aika	Ään. paikka	Nopeus	Kesto
51.9	1.7.1969		19	28'30"
Erittely:				
<p>Kirjailija ja eläinlääkäri, kirjailijaluonne. Pessi ja Illusia syntyi sodan oloissa, lukunäyte. Kokko kertoo käyttäneensä "Ri stilukkaa" päästäkseen korsussa oikeen tunnelmaan kirjoittamissa. Hän lähti Lappiin etsimään satua mutta löysi todellisuuden. "Neljän tuulen tie" ja sen sävel. Aslak Juuso ja hänen tarinansa äidistään. Lukunäyte ja Kokon kertomus seitäpiirin perustamisesta. Todelliset esikuvat kirjassa ja heidän suhtautumisensa. Lintukuvaukset ja -valokuvaukset. Lukunäyte. Setonin "Kaksi partiopolkua" ja sen merkitys. "Sudenhampainen kaulanauha". Lukunäyte. Amerikkalaisia susijahdissa. Lappalaisen ja hänen luontonsa, entisen romantiikan häviämisen.</p>				

Hakukohde	ARKISTONAUHA N:o		4651 I		
Ohj. tekijä	Henkilöt				
	Kirsti, Suopanki		Kariniemi, Anniikki		
Otsikko	Viikon taitelijavieraana kirj. Anniikki Kariniemi				
Systeemi	Läh. aika	Ään. paikka	Nopeus	Kesto	
51.92	14.69	1973-08-06	Rovaniemi	19	33'50"
Erittely:					
<p>Kirjailija Kariniemi: Synnyin ensimmäisen maailmansodan aattona. Lapsuuteni muistoihin kuuluvat sota, nälkä ja espanjankuume. Isä oli agronomi, jonka kuukausipalkka oli noin 500 mk/kk. Eirittänyt 10-päisen perheen elatukseen. Rahalla ei saanut ostaa jauhoja. Vanhemmat sisarukset tappelivat leipäläsestä kuin koiraluusta. Perhettä kutsuttiin ryyssyporvareiksi. Äiti tarmokas, isä huumorintajuinen. Espanjankuume kaatoi ihmisiä. Siitä kirjailijakutsumukni saanut alkunsa. Ak täyttää 60v. 47.7.73, toteaa KS. Jäi 11v. isättömäksi. Ystäväystyi luonnon kanssa. Osaa nähdä ja kuulla mitä muut eivät. Kirjoitti runoja ja lausui aivan lapsena. Lapinlapsen kehtolaulu. Kirjailijan ura alkaa kuin virta. Mäen vuosi kokemuksien jälkeen Poro-Kristiina syntyi kuin varauloskäytäväksi. Erään avoliiton anatomia vaikea kirjoittaa. Laulu Lapista ja Lapin papiesta mielestäni tärkeä. Lohisiima ja silkilliina tuonut ystäviä. Syksyllä ilmestyy Herttuan naiset. Naisten alakynteen joutuminen nykyäänkin. Mksi kalja tuotiin pienten kylienkin kauppoihin? Mitä vanhemmaksi eläen radiokaalimaksi tulen sisärieni puolesta. Mksi Lappi halutaan metsittää? Köyhien maa, jossa etelän rikkaat katselevat nöyrästi alistuvia alkuasukkaita? Joi ku. Haluan kaataa kuviateoksissani, hävittää kaksinaismoraalin. Ei elä syrjässä yhteiskunnasta. Kauhistuu väkivaltaa, nuorison kurittomuutta. Opettajien pitäisi saada pitää kuri ja järjestys. 3:kin kirjaa vuodessa, ettekö pelkää inflaatiota? Ei koskaan pelännyt inflaatiota. Kuoloni jälkeen varmaan ihmiset hakevat kirjastosta kirjojani varmistaakseen joi takin tosi asioita. Älkää antako navettapokujen nurmettua, tarvitsemme karja-Suomaa. Pienviljelijää kunnioitettava kuin tehdastyöläistä! Inarinjärvi, Käyhkön laulamana. Kirjojen paljastuksia pelätty. Kohuehdet aikaansaaneet kohon. En olisi saanut kirjoittaa Lestadiuksesta. Tuomitsemme helposti, ulkomuotoni saanut ärsyttää. Kahden pummin lausahdukset. Lukijain kirjeitä. Musiikkia jääkäriin morsiamesta. KRS I 1973-09-06 MH</p>					

Yleisradion äänikortit kertovat Lapin kirjailijoiden haastatteluissa käsitellyistä aiheista.

ottaen. Hän hahmottelee vuoden 2000 Lappia ennustamalla, että luonnonsuojelua kaivataan ja Lappiin syntyy uusia kansallispuistoja. 11.6.1963 tehdyssä haastattelussa hän ylistää Lapin ruskaa ja kaamoksen värejä ja haastaa ihmiset löytöretkille luontoon.

Kirjailija Yrjö Kokko kuvaa Leo Mellerin ja Vappu Tolvasen haastatteluissa vuosina 1948 ja 1969, kuinka hän on kokenut Lapin ihmisen ja Lapin luonnon ja kuinka on valmistauduttava lintukuvauksiin. Kokon sanotaan tavoittaneen aidoimmin saamelaisten todellisuuden. Tämän vahvistavat hänen omat sanansa: ”Lähdin Lappiin etsimään satua, mutta löysinkin todellisuuden”. Saamelaisten tarinoinnista ja poroelon hoidosta hän löysi ”sävelen” teokselleen Neljän tuulen tie. Kokko pahoittelee vanhan elämäntavan syrjäytymistä ja kuvaa Leo Mellerin haastattelussa säikähdystään, kun havaitsi uuden ajan autoineen valtaavan Lapinkin. Uuden ajan Lappiin Yrjö Kokko ei tuntenut enää vetoa, hän oli kiitollinen kohdattuun Lapin luonnonvaraisena, kotasaamelaisten Lappina. Suuren luonnon kohtaamisesta Kokko muistaa mm., miten hän omin silmin pääsi näkemään kuningassuden. Lapin koskemattoman luonnon ja aitojen kotasaamelaisten kohtaaminen oli Kokolle nuoruuden haaveen täyttymys ja sellaisena hän halusi sen myös muistoissaan säilyttää.

Annikki Kariniemi, Lapin kirjallisuuden Grand Old Lady, oli Lapin luonnon väsymätön ihailija ja puolestapuhuja, erämaiden tuttu ja oman arvonsa tunteva taiteilija. Hän muisti mainita, että hän oli ensimmäinen naiskirjailija, joka kirjoitti eräkirjoja. Kariniemi uskoo kirjailijankutsumuksensa kasvaneen lapsuudesta, ystäväystymisestä luonnon kanssa. Luonnossa hän oppi näkemään ja kuulemaan, mitä muut eivät nähneet ja kuulleet. Teuvo Hahl-Marjokorven haastattelussa Annikki Kariniemi kuvaa Lapin luontoa ja sanoo mielimaisemakseen suon, jonka antimia ylistää ja vaaroista varoittaa. Joella, onkimatkoilla, Kariniemi ajattelee ”sinisiä”. Mielilinnuikseen hän mainitsee kuukkelin ja sinirinnan, jonka laulua imitoi. Kuitenkin häntä seurailee onkimatkalta harakkaparvi eikä kirjailija pane sitä pahakseen, vaan kehuu harakkaa hauskaksi linnuksi ja seuralaiseksi. Ristisiipi -teoksen ilmestymisaikaan Aino Lehtolan tekemässä haastattelussa Annikki Kariniemi yltyy kaunopuheisuuteen luonnon puolesta ja manaa luonnon haaskaajat ja haaskauksen. Luonto on Kariniemen mukaan ihmisen alkukoti, ja hän oli aidosti huolissaan myös Ounasjoen ja Vuotoksen vapaudesta. Törmäsjärveään hän ylisti rauhan ja levon työssijana. Siellä hänen maallinen vaelluksensa päättyi lokakuussa 1984.

Lapin linnuista puhuessaan Annikki Kariniemi mainitsi myös kuikan. Sen omalaatuinen huuto on Lapin kairoilla kulkeneille ja kairoissa asuneille tuttu. Kun puhutaan tieteestä ja taiteesta suojelualueilla, 60-vuotiaiden suojelualueiden juhlaseminaarissa, loppukaneetiksi sopii Eero Vanhatalon runo hänen kirjastaan Ilmaan heitetty kivi. Kaikessa lyhykäisyydessään tuohon runoon sisältyy sama viesti kuin hänen tunnetuimmilla kirjailijajaveljillään ja -siskoillaan:

Kuikan suku

on sata miljoonaa vuotta vanha.

Sillä on oikeus huutaa täällä.

Kirjallisuus:

Suomen Yleisradion arkistot.

Vanhatalo, E. 1996. Ilmaan heitetty kivi, runoja ja simppeleitä. Helsinki. A-klinikka-säätiön raporttisarja 20.

HAAPA *elämänpuu*

Aura Koivisto Risto Sauso

Seppo Keränen

ITÄMERELLÄ

Wsoy

Heikki Willamo KAAKKURINHUUTO

Antti Leinonen · Tero Poukkanen · Ulla Poukkanen

Abma

Otava

Lakia BENJAM PÖNTINEN Partridge Plain

Kalervo Ojutkangas JÄIKIÄ MAASSA

Veikko Huovinen Eero Kemilä Seltsemän stansin takana

Otava

PYHÄJÄRVI JA KOSKELJÄRVI SATAKUNNAN HELMET

SEPPO SAARI

KARHU

VII

SUOMEN KANSALLISPUISTOT

VI

SAIMAANNORPPA

V

SEPPO KERÄNEN
ARNO RAUTAVAARA

SAARISTON ELÄMÄÄ

II

JORMA LUHTA:

KURKIMAA

III

KERÄNEN-SOVERI:

KOSTEIKKO

— MAATA, VETTA JA HAMA

II

HANNU HAUTALA

KOLOLINNUT JA MUUT PÖKKELÖPESIJÄT

I

Matti Pitkän
Matti Pitkän
SUOMEN
PEURA

Matti A. Pitkänen SUOMALAINEN MAISEMA

Det finländska landskapet Die Finnische Landschaft The Finnish Landscape

REINO RINNE • KOILLISMAAN KUUSAMO • POHJOINEN

EERO
MIIRTOMÄKI

HUUHKAJA

SUO

Urpo Eerjainen

TEUVO SUOMINEN

LINTUJEMME KATOAVA AATELI

Stanen · Kilpi · Montonen

LAPINKORPI

Kameramme luonnon kätköillä

BIRD LIFE by Gunnar Grauberg

THE
WILDS

THE WILDS OF FINLAND

SAMU
WILHELMSSON

sompio

VIIMEISET KOTKAT

FINNISH WILDLIFE: AYRÄPÄÄN JÄRVI

Valokuva luonnonsuojelun palveluksessa

Teuvo Suominen

uontoa tietoisesti suojeleva valokuva taisi syntyä Yhdysvalloissa viime vuosisadalla. Valokuvaus oli vielä aivan lapsenkengissä, kun Kalifornian valokuvaajat jo osoittivat vastaansanomattomasti, miten järjettömästi Sierra Nevadan mammuttipetäjiä tuhottiin. Tuhansien vuosien ikäisten puiden (pitkään niitä sanottiin myös maailman suurimmiksi eläviksi olennoiksi, kunnes sienten tutkijat melko äskettäin löysivät samasta maanosasta laajan mesisienirihmaston, joka mm. DNA-analyysien avulla todistettiin yhdeksi ainoaksi yksilöksi ja mammuttipetäjääkin painavammaksi, vaikkakin se lymyää hentoina rihmoina metsämaan uumenissa) kaatamisessa ei sinänsä ollut mitään järkeä, sillä puuaineksin on niin haurasta, että se pirstoutuu silpuksi usein jo puuta kaadettaessa. Tuhoamisessa oli aivan ilmeisesti kysymys pelkästä uhoamisesta, kun Lännen valloittajat halusivat jatkaa maanosan valloitusta nujertamalla myös sen suurimmat puut.

Nämä valokuvat herättivät 1850-luvulta lähtien suurta kiihtymystä ainakin San Franciscon kaupungissa, jonka väestö jo ennestään tunsi valokuvista ja öljymaalauksista saman vuoriston mykistävän kauniin Yosemite-laakson. Oli varmaan koko suojeluaatteelle onneksi, että mammuttipetäjiä eli jättiläispunapuita kasvoi aivan Yosemiteen tuntumassa laikuttaisina kasvustoina; tämä laji ei näet muodosta laajoja metsiä sukulaisensa rannikonpunapuun tavoin. Antoihan laakson kauneus yhdessä puiden mahtavuuden kanssa enemmän pontta yleiselle mielipiteelle, jonka äänitorveksi nousi muutaman miehen ryhmä. Heidän painostuksestaan presidentti Lincoln allekirjoitti vuonna 1864 – siis keskellä sisällissodan melskeitä – lain, jolla Kaliforniaan perustettiin maailman ensimmäinen lailla rauhoitettu luonnonsuojelualue. Silloinen suojelualue oli paljon pienempi kuin nykyinen vuonna 1890 perustettu ”Harmaakarhun laakson” kansallispuisto. Tätä näet tarkoittaa Yosemite (korko on painokkaasti sanan toisella tavulla jo-s,-miti) paikallisten intiaanien kielellä, vaikka heidät oli jo silloin tapettu alueelta sukupuuttoon – ja niin tapettiin pian myös laakson nimikkoeläin, jotta kansa uskaltaisi liikkua siellä turvallisesti. Näin laakso oikeastaan vaihtoi omistajaa: karhun laaksosta tuli kansan laakso. Tapahtui toinenkin ja luonnonsuojelun kannalta myönteisempi muutos: aluksi suojelualue oli pelkästään Kalifornian osavaltion hallinnassa, mutta kansallispuistona se on vuodesta 1890 läh-

tien ollut koko liittovaltion hallinnassa, mikä takaa sille varmemman suojelun.

Yosemitesta ei kuitenkaan tullut maailman ensimmäinen kansallispuisto, sillä tämän aseman sai ensimmäisenä maailmassa Kalliovuorten kupeella sijaitseva Yellowstone. Sekin perustettiin valokuvien voimalla, kuten kohta huomaamme.

Valokuvan voima...

Yosemiten suojelu on mainio esimerkki valokuvan mahdollisuuksista ja voimasta. Suojelun kohde oli kaukana sieltä, missä ihmisiä oli paljon koolla ja missä heidän mielipiteillään siksi oli suuri painoarvo. Mutta monikaan kaupunkilaisista tuskin vai-vautui itse lähtemään kaukaisen vuoriston vaikeakulkuiseen maastoon. Valokuva toi sen kaikkien nähtäville, sillä kaikkein kaunopuheisinkin kuvaus luonnon mahtavuudesta olisi kaikunut kuuroille korville. Ei edes taiteilijoiden piirroksilla ja maalauksilla ollut samaa dokumenttiarvoa kuin valokuvalla. Esimerkiksi El Capitan, Yosemiten laaksonpohjasta kilometrin korkeuteen nouseva pystysuora graniittijärkäle, olisi maalauksessa helposti tulkittu vähintäänkin liioitteluksi ellei peräti kokonaan vilkkaan mielikuvituksen tuotteeksi. Paljon vakuuttavampi on valokuva, joka kiistatta osoittaa suunnattoman monoliitin hallitsevan maisemaa moninkertaisesti laaksonpohjan puita korkeampana. Puiden korkeudesta puolestaan kertovat niiden rinnalla seisovat miehet ja hevoset. Tähän dokumenttiarvoon yhdistyi vielä tuolloin valokuvan uutuusarvo ja tietenkin se hyvin tunnettu seikka, että hyvä kuva vaikuttavasta aiheesta herättää tunteet menemällä ”suoraan selkäyttimeen”.

Yellowstonen kansallispuiston synty perustui sekä valokuvan voimaan että ihmisen kaunopuheisuuteen. Kalliovuorten suojissa sijaitseva alue oli syrjäinen kolkka, jossa aluksi liikkui vain intiaaneja, turkispyytäjiä eli trappereitä, kullanetsijöitä ja rikkollisia tai muita järjestynyttä yhteiskuntaa pakoilevia kansalaisia. Heidän tarinointaan kuumista lähteistä ja muista ihmeistä kuultiin kyllä ihmisten ilmoilla jo vuodesta 1807 lähtien, mutta harva kallisti niille korvaansa. Kun samat tarinat sitten vuosikymmenien vierieissä kuultiin yhä useammasta suusta, viranomaistenkin mielenkiinto heräsi. Tiedossahan saattoi olla paljonkin malmeja, turkiksia, puutavaraa ja varmaan-kin myös asuin- ja laidunmaita. Seudun luonnonvaroja ryhdyttiin kartoittamaan kahden retkikunnan voimalla.

Kun retkikunnista myöhäisempi, Washburn-Langford-Doanen retkikunta, jonka erikoistehtävänä oli perehtyminen alueen geologisiin rikkauksiin, oli vuonna 1870 lopettanut toista kuukautta kestäneen retkensä, sen kahdeksantoista nuorta miestä istuivat viimeistä iltaa leirinuotiolla jokivarressa. Puheenaiheena olivat itse kunkin intressit alueen rikkauksiin, sillä heille oli tässä suhteessa annettu varsin väljät valtuudet. Kauaskantoisimman puheenvuoron esittikin Cornelius Hedges, montanalainen

juristi, jonka erityisroolina oli vastuu kaivosvaltausten laillisuudesta. Hänen kaunopuheinen esityksensä yllätti muut; hänen mukaansa tällainen ihmeiden maailma ei voi kuulua yhdellekään ihmiselle, sillä Jumala on aivan ilmeisesti luonut sen koko kansakunnan iloksi ja yhteiseksi rikkaudeksi. Siksi hän ehdotti, että kukaan läsnäolijoista ei esittäisi alueeseen minkäänlaisia vaatimuksia, vaan että he yhdessä ehdotaisivat alueen ottamista liittovaltion hallintaan sen luonnon suojelemiseksi. Hän lieinee ollut ensimmäinen, joka tällaisessa yhteydessä käytti ilmaisua kansallispuisto, ”National Park”. Englanninkielessä sanapari kirjoitetaan usein isoin alkukirjaimin osoittamaan, että kysymyksessä ei ole mikä tahansa ”kansallinen puisto” vaan todellakin lailla valtionmaalle perustettu ja tiukat kansainväliset kriteerit täyttävä luonnonsuojelualue, toisin sanoen juuri sellainen suojelualue, mitä nyt kaikkialla maailmassa sanotaan kansallispuistoksi.

Retkikunnan jäsenistä seitsemäntoista – monilla heistä on nyt nimikkohuippunsa seudun vuorilla – kannatti innostuneesti Hedgesin esitystä; vain yksi pysyi vaitonaisena. Kotiin palattuaan monet toimivat aktiivisesti uuden ajatuksen puolesta pitämällä esitelmää ja kirjoittamalla lehtiin. Erityisen tärkeitä olivat kahden miehen panokset. Toinen heistä oli retkikuntaa johtanut Yhdysvaltain päägeologi F. V. Hayden, toinen valokuvaaja W. H. Jackson, jonka upea kuvakokoelma sai kongressin lopullisesti vakuuttumaan puiston ihmeistä. Kun retkikunnan paluusta oli kulunut 17 kuukautta, kongressi hyväksyi asiaa koskevan lain, ja maailman ensimmäinen kansallispuisto perustettiin 1.3.1872.

... ja heikkous

Yosemite ja Yellowstone ovat aitoamerikkalaiseen tyyliin ”maailman ihmeellisimpiä”, ”maailman komeimpia” tai muuten maailmanennätysluokan nähtävyyksiä. Niiden ainutlaatuisuuden näkee kuka hyvänsä myös kuvista. Syntyi käsitys, että suojelemaan tarvitsee vain ainutlaatuinen tai erikoinen, tavallisuudesta poikkeava luonto. Tämä käsitys oli Suomessakin vallalla, kun meillä ryhdyttiin vuosisadan alussa perustamaan kansallispuistoja ja muita suojelualueita.

Kunnia kansallispuistoajatusten tuomisesta Suomeen kuuluu Suomessa syntyneelle, mutta sittemmin poliittisista syistä ruotsalaistuneelle tutkimusmatkailija A. E. Nordenskiöldille, joka vuonna 1880 julkaisi kirjoituksen ”Ehdotus valtionpuistojen perustamiseksi pohjoismaihin”. Hän vertasi luontomme komeimpia näkymiä vanhojen mestareiden maalauksiin, joilla on pysyvä ja jopa kohoava arvo ja totesi samalla, että nämä luontomme komeimmat ”maalaukset” tulevat väistämättä katoamaan, ellei niitä määrätietoisesti suojella. Avauspuheenvuoro otti tulta. Tutkijoiden ohella etenkin Suomen metsänhoitajat ottivat asian omakseen ja jopa lisäsivät ehdotukseen ajatuk-

sen, että myös aivan tavallista suomalaista metsää otettaisiin suojelun piiriin. Ajatus oli kauaskantoinen. Juuri tavallista metsää alkuperäisessä asussaan tulnaisiin näet tarvitsemaan tutkimuksen vertailuaineistoksi maassa, jonka suurinta luonnonrikkautta ovat metsät. Näin oli luonnonpuistojärjestelmämme syntysanat lausuttu metsänhoitajien suulla.

Miksi Nordenskiöld ei käyttänyt kameraa tai turvautunut oman aikansa taitavimpien valokuvaajien apuun osoittaakseen kuvailemiensa ”maalausten” arvon? Yhden vastauksen tietää nyt jokainen luonnonvalokuvaaja: suomalaisen maiseman ominaispiirteet eivät helposti antaudu kameran tulkittaviksi. Saariston, ikimetsän, järvimaiseman tai tunturimaan kuvaaminen on nykyajankin valokuvaajalle vaativa haaste. Toinen vastaus on, että ensimmäisten suojelualueiden perustaminen oli meillä lähinnä tutkijoiden käsissä, sillä luonnon suojelu oli Suomessa vielä kaikkea muuta kuin ”koko kansan asia.” Akateemisesti koulutetulle kansanosalle tärkeä tieto kulki ennen muuta kirjoitettujen raporttien muodossa, eikä valokuvalla ollut niissä mainittavaa sijaa. Yhdysvalloissa suojelu taas perustui ns. tavallisen kansan mielipiteeseen, ja sen muodostumisessa valokuvalla oli keskeinen tehtävä. Saattoipa asiaan vaikuttaa sekin, että valokuvaa on suomalaisessa kulttuuriperinteessä muutenkin totuttu piämään jotenkin helppohintaisen ”populäärinä” ilmaisumuotona; onhan se meillä vasta aivan viime aikoina lopultakin tunnustettu itsenäiseksi ja arvokkaaksi ilmaisukeinoksi, joka voidaan mm. tekijänoikeuksien osalta rinnastaa muihin kuvataiteisiin.

Kuvia luotiin Suomessa sanoilla

Vaikka valokuvaajien aika oli vasta tulossa Suomeen, muut kuvataiteilijat ja etenkin sanankäytön taitajat antoivat jo varhain vankkaa tukea maamme luonnon tuntemukselle ja suojelulle. Seuraavat otteet on poimittu Urpo Häyrisen (1937–1992) kirjasta Salomaa (Kirjayhtymä 1979). Tekijä itse on jäänyt historiaan luonnonsuojelumme suurmiehenä, jonka oma, liian lyhytkestoiseksi jäänyt elämäntyö tukeutui sekä kynään ja kameraan. Lainaukset osoittavat, miten visuaalisesti kirjailijat ovat kynälään kuvanneet maamme erämaista luontoa ja usein vielä liittäneet näihin ”valokuviinsa” värejä, tuoksuja ja ääniä:

”Ei mikään voi valtavammin vaikuttaa matkustajan mieleen kuin noiden äärettömien sydänmaan metsien syvyys. Niissä vaellat ikäänkuin meren pohjalla muuttumattomassa yksitoikkoisessa hiljaisuudessa, ja kuulet vain korkealla pääsi päällä tuulen humisevan kuusien tai pilvenkorkeisten honkain latvoissa...” (J. L. Runeberg).

”Tasaiset maat ovat suona. Rahkaisina, vetelinä, kolkkoina sammallaavoina nämä suot kattavat laajaa maanselkää, sulkien helmaansa ryhmyisestä pohjasta kohoavia kivikkosaaria tai lettorantaisia umpilampia” (I. K. Inha).

”On kerrankin Jumala siunannut suuren ja karun maakamaransa puulla, sekä kesävihannalla lehtipuulla että varsinkin hakopuulla. Metsää ja taas metsää, ruskeanpuuntavaa, viheriänsiintävää hakopuuta niin ettei laitoja tunnu. Sata-tuhantinen, miljoonainen kiveliöitten alkukansa, erämaitten kaikkein vanhin valtaväki vartioi suurta asuinmaataan seisoen käsikkäin vierin vierin, rinta rinnoin loppumattomana joukkona – juuret mustassa maaemässä, latvat kohti korkeaa taivasta. Vain sieltä täältä metsien tummasta merestä kohoavat muutamamat paljaslakiset vaarat ja yksinäiset tunturipäät... Mitä lienevät kontioiden kuorinkeja, vuorenväen ja metsäkansan ikivanhoja kotamaita” (Samuli Paulaharju).

Totuuden nimessä on silti muistettava, että sekä Inha että Paulaharju olivat aikansa ahkerimpia valokuvaajia, joskaan erämaa ei antautunut heidän kameroilleen yhtä auliisti kuin siinä asuva kansa. Sekin muistettakoon, että maalarimestari Akseli Galen-Kallela käytti kameraa apukeinonaan – mutta vain apukeinonaan – lohtiessaan meille jälkipolville erämaanäkymiä kalevalaisesta Suomesta.

Lintujen valokuvaajat avasivat uran

Einari Merikallio (1888–1961) oli opettaja, tiedemies, kirjailija, valokuvaaja ja luonnonsuojelija. Hänen erikoisalaansa olivat linnut, ja niitä hän myös antaumuksellisesti valokuvasi. Kuvateoksillaan hän puhui mm. Karjalan Äyräpäänjärven (Otava 1929) ja Petsamon Heinäsaarten (Otava 1939) lintuparatiisien puolesta. Muulla julkaisutoiminnallaan hän pyrki herättämään aikalaisissaan lämpimiä tunteita luontoa kohtaan. Tutkijana hän kehitti menetelmän Suomen lintujen lukumäärän laskemiseksi ja niiden kannanvaihteluiden seuraamiseksi. Valokuva oli siis vain yksi hänen monista keinoistaan, jotka yhdessä vetosivat sekä järkeen että tunteeseen. Tämän monipuolisuutensa ansiosta hänen vaikutuksensa luonnonsuojeluun on selvästi suurempi ja monipuolisempi kuin ruotsalaisen Bengt Bergin, joka valo- ja elokuvineen on Ruotsin lintuvalokuvauksen ja luonnonsuojelun klassikoita samalla tavoin kuin Gunnar Granbergin upeat valokuvat ovat osa suomalaisen luonnon- ja lintujensuojelun historiaa. Mutta Merikallio oli pari vuosikymmentä edellä ajastaan oivaltaessaan, että luonnon tehokas suojele vaatii sekä tosiasioita että tunnetta, tietoa ja sydäntä. Usein se tarkoittaa juuri tekstin ja kuvan yhteiskäyttöä. Valokuvan dokumenttiluonteeseen tämä perusmalli sopiikin erinomaisesti.

Sota siirsi Suomelta rajan taakse niin Petsamon kuin Äyräpäänjärvenkin. Mutta jotakin sota myös antoi: kirjailija Yrjö Kokon. Ennen sotaa ja sen aikana hän oli tuntematon eläinlääkäri, jonka vastuulla oli mm. sotaan vietyjen hevosten hyvinvointi. Sota vei hänet eroon pienistä lapsistaan, mutta hän muisti heitä pitkillä kirjeillä, jot-

ka kertoivat elämän jatkumisesta kranaattien pirstomassa metsässä. Kirjeistä muodostui jatkokertomus, jonka päähenkilöitä olivat pieni metsänpeikko Pessi ja sateenkaarelta maahan pistäytynyt keijukainen, Illusia. Pessin isä oli Pessimisti, Illusian isä puolestaan optimistinen Illusioni. Kun Ristilukki – kirjassa ennennäkemättömänä lähikuvana – puraisi Illusialta siivet, tämä jäi maahan Pessin kumppaniksi, ja yhdessä he seikkailivat omassa pienoismaailmassaan. Sota silpoi luontoa yhä, mutta elämä jatkui. Pessin ja Illusian tarina ilmestyi pian kirjana, ja sen kuvituksena olivat aikakautensa herkimmät lähikuvat kasveista ja pikkueläimistä. Vaikka valokuvien ja painatuksen tekninen laatu on kaukana nykyisestä tasosta, juuri kuvien pehmeys ja utuisuus ovat omiaan luomaan sadunomaista tunnelmaa, johon nykyajan täydellisyttä hipova tekniikka ei ehkä lainkaan yltäisi. ”Aikuisten satukirjaksi” luonnehdittu Pessi ja Illusia taisi olla parasta mahdollista terapiaa pienelle Suomelle, sodan traumaista toipuvalle kansalle.

Terapia jatkui sodan jälkeen. Yrjö Kokko oli menettänyt otteen entiseen ammatteensa ja halusi tehdä jotakin persoonallisempaa. Hän valitsi kameransa kohteeksi joutsenen, joka Einari Merikallion selvitysten mukaan oli juuri kuolemassa sukupuuttoon Suomesta mm. salametsästyksen vuoksi. Suuntaus muuttui, kun Kokon ”Laulujoutsen – Ultima Thulen lintu” ilmestyi vuonna 1950. Joutsenesta tuli heti suomalaisten lempilintu, ja sen ampumista alettiin pitää murhana. Sitten (1981) joutsen valittiin Suomen kansallislinnuksi, ja nyt sen kuva symboloi suomalaisuutta mm. seteleissä ja elintarvikkeissa. Taiteilijaprofessori Kyösti Variksen tyyllitelemä joutsenhahmo on myös Pohjoismaiden yhteinen tunnus, joka voidaan myöntää ympäristöä säästävälle tuotteelle. Näin ketju Einari Merikallion tutkimuksesta ulottuu Yrjö Kokon valokuvien kautta nyt jokaisen suomalaisen arkisimpaan nykytodellisuuteen, vieläpä erittäin myönteisessä mielessä.

Eläinten ja eritoten lintujen valokuvia on sittemmin käytetty runsaasti kirjoissa, lehdissä ja muissa tiedotusvälineissä, kun on haluttu puhua jonkin lajin tai ryhmän tulevaisuuden puolesta. Minun oma tuotos ”Lintujemme katoava aateli” ilmestyi 1967 (WSOY), ja sitä ovat seuranneet muiden tekijöiden kirjat mm. petolinnuista, pöllöistä, kololinnuista ym. Pian seurasivat kirjat uhanalaisista tai vaarantuneista nisäkkäistä, mm. metsäpeurasta, saimaannorpasta, karhusta, ahmasta ja liito-oravasta. Jokseenkin kaikkien kirjojen perusrakenne on sama: visuaalisesti korkeatasoiseen kuvitukseen on liitetty asiapitoinen teksti. Tavoitteena on suojelu, ja sen keinona on vetoaminen sekä tunteeseen että järkeen.

Uhanalaiset maisemat ja elinympäristöt

Valokuva puhuu sitä voimakkaammin uhanalaisen lajin puolesta, mitä voimakkaampia tunteita laji olemuksellaan herättää. Pöllön kuva vetoaa katsojaan ihmistä muistuttavalla naamallaan, joutsen on puhtauden ja kotka uljuuden perikuva. Hylje on monessa mielessä perin inhimillinen, ja karhussakin on jotakin kovin sympaattista ja ihmiselle käsitettävää. Ei todellakaan ole sattuma, että kiinalaisesta jäätäläispandasta eli ”pandakarhusta” on tullut koko maailman tuntema luonnonsuojelun tunnus.

Paljon vaikeampi on puhua sellaisen kalan (toutain), nilviäisen (helmisimpukka, eräät sikarikotilot) tai rikkaruohon (kaskirukiin ja pellavan mukana hävinneet kovin mitättömän näköiset kasvit) puolesta, joihin ihmisen on vaikea samaistua. Kukapa huolestuisi, vaikka laskettelurinne tuhoaisi ainoan tunnetun elinympäristön pieneltä kotilolta, joka ketään häiritsemättä elää maatuvan lehtikarikkeen sisässä? Tai kova-kuoriaisesta, jonka toukalle kelpaa vain tietynlainen lahopuu? Nekin tarvitsevat suojelua, sillä elämän monimuotoisuutta korostavan nykyaikaisen luonnonsuojelun kannalta mikään laji ei ole toista arvokkaampi – ainakaan tilanteessa, jossa useimpien lajien elintapoja ei tunneta niin tarkoin, että tiedettäisiin, mitkä muut lajit häviäisivät niiden mukana. Perussääntö onkin, että on pyrittävä säilyttämään eliöyhteisön kaikki lajit. Siihen taas ei ole olemassa muuta keinoa kuin riittävän laajojen suojelualueiden perustaminen.

Suomen luonnonsuojelu seisoo tai kaatuu metsien mukana

Sodasta toipuva Suomi tarvitsi puuta. Rakennuspuuta, teollisuuspuuta, vientipuuta, sotakorvauspuuta... Maa tarvitsi myös energiaa mm. puun ja metallin jalostamiseen. Jälleenrakentaminen ja teollistuminen verottivat metsiä ja koskia. Luonnon puolesta puhuminen oli ymmärrettävästi vaikeaa. Mutta vaietakaan ei voitu. Kauneimmin syyn siihen taisi ilmaista Reino Kalliola Suomen Luonto -aikakauskirjan ensimmäisen numeron (1941) alkusanoissa:

”Olemme joutuneet luovuttamaan isänmaastamme eräitä kauneimpia osia korvaamattomine luonnon aarteineen ja muistomerkkeineen, ja nyt meidän on tehtävä kaikemme voidaksemme käyttää pienentyneen maamme edellytykset mahdollisimman tarkoin... näiden menetysten valossa meille on myös entistä selvemmin kirkastunut vielä hallussamme olevien luonnon muistomerkkien suojaamisen ja säilyttämisen velvoitus.”

Ristiriita oli syvä. Arkitodellisuus osoitti kansalle, että kaikki resurssit tarvittiin jälleenrakennukseen. Mutta nykyhetken yli näkevät ihmiset – lähinnä koulutetuin

väestönosa – ennakoivat tulevaa aikaa ja oivalsivat, että luonnon harkitsematonta hävittämistä tultaisiin vielä katumaan.

Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen perustaminen 23.5.1938 ei ongelmaa ratkaisut. Professori Kaarlo Linkola tosin lausui perustamiskokouksen avauksessaan toivomuksen, että ”saataisiin mukaan mahdollisimman lukuisasti asianharrastajia ammattiin, puolueeseen ja äidinkieleen katsomatta” ja että tehtäisiin ”luonnon varjeleminen vaurioilta, jotka eivät ole välttämättömiä, kotiseutu- ja isänmaanrakkauteen vetoavaksi kansalliseksi velvollisuudeksi.” Paria vuotta myöhemmin hän kuitenkin pohti pettyneenä, kuinka aate oli jäänyt kovin suppeaan akateemiseen piiriin: ”Aatetta on kyllä ajettu suurella lämmöllä ja kaikkea arvostelua kestäväällä asiallisuudella. Mutta se ei ole kyennyt antamaan oikeata pistosta suurten joukkojen sydämiin.”

Tietoa siis oli tarjolla, mutta tunteisiin ei onnistuttu vetoamaan. Ehkä olisi tarvittu valokuvaa. Tämä oli varmasti mielessä myös sillä järjestön ydinjoukolla, joka anoi kevättalvella 1939 Maatalousministeriöltä apurahaa julkaisutoiminnan aloittamiseen. Sota ehti väliin, mutta jo vuonna 1941 näki Suomen Luonnon ensimmäinen vuosikirja päivänvalon – mm. Einari Merikallion, Ilmari Hustichin, Esko ja Paavo Suomalaisen sekä Reino Kalliolan valokuvien kuvitettuna. Siitä pitäen julkaisu on ilmestynyt joka vuosi – nykyisin jo joka kuukausi – ja siitä on tullut luonnonvalokuvauksemme lippulaiva. Enimmillään lehden levikki on yltänyt yli sadantuhannen. Ilman valokuvaakin luonnonsuojelu olisi jo varmasti jokapäiväinen puheenaihe, joskin juuri meillä Suomessa valokuvaajien ja luonnonsuojelijoiden yhteistyö on tiiviimpää kuin ehkä missään muualla. Lujimpana liimana siinä on halki vuosikymmenien toiminut juuri Suomen Luonto ja sitä julkaisevan Suomen luonnonsuojeluliiton kirjat, kalenteri, postikortit ym.

Valokuvakirjat muokkasivat maaperää

Suomen Luonnonsuojeluyhdistys (vuodesta 1967 Suomen luonnonsuojeluliitto) jäi vuosikymmeniksi sivurooliin, kun syväpainoasuisissa kirjoissa julkaistiin muutamien taitavien ja tuotteliaitten valokuvaajien, mm. Reino Kalliolan ja Eero Laaksovirran valokuvia. Kalliola (1909–1982) oli luonnonsuojelun ja -tuntemuksen monitaituri – tutkijana hän on yhä kasviomaantieteemme suurin nimi, ja virkamiehenä hän oli järkälemäisen luja luonnon puolustaja. Lisäksi hän oli loistava puhuja ja kirjoitti selkeää ja tiukkaa, mutta samalla lähes lyyrisen herkkää asiaproosaa. Tässä yhteydessä on tärkeintä, että hän itse oli taitava valokuvaaja, jolla oli silmää myös muiden kuvaajien töille. Siksi hänen suurteoksensa, Suomen luonnon trilogia (WSOY 1951–1958) antaa läpileikkauksen oman aikansa luonnonvalokuvaajien töistä. Esimerkiksi Eero Laaksovirran herkäät lähikuvat jatkavat niissä Yrjö Kokon uurtamaa uraa.

Kalliolan veroinen kirjantekijä oli Arvi eli ”Isä”-Ulvinen, jonka lempeässä huomassa varttui kypsään ikään nuorten luonnonharrastajien Luonto-Liitto (nykyisin Suomen luonnonsuojeluliiton nuorisjärjestö) ja sen piirissä kymmeniittäin ellei sadoittain nykyisiä luontomme innokkaimpia tutkijoita ja suojelijoita. Hän – kuten Kalliolakin – hallitsi piirtämisen taidon, mutta kuvitti kirjansa pääosin muiden ottamalla valokuvilla, mm. Laaksovirran, joka myös kuului Luonto-Liiton kantaviin voimiin.

Jälkikäteen on helppo nähdä edellämainittujen tutkija-kirjoittaja-valokuvaaja-luonnonsuojelijoiden suuri viisaus. Luonnonsuojelu oli heidän aikanaan käsitteenä kummajainen ja sitten 1960- ja 1970-lukujen taitteessa monille jo suorastaan kirosana samaan tapaan kuin Natura nyt 1990-luvun loppuvuosina. Nuo miehet – naisia ei juuri joukossa vielä ollut – valitsivat pitkän ja varman tien. Puhumalla luonnon kauneudesta ja elävien olentojen itseisarvoista he valoivat suomalaisiin lämpimiä tunteita luontoa kohtaan. Ulvisen kohderyhmänä olivat nuoret, Kalliola taas puhutteli aikuisia. Yhdessä he kasvattivat sitä polvea, joka 1960-luvun lopussa vaati tekoja ja otti vallan luonnonsuojeluliikkeen johdossa ikääntyneiltä professoreilta. Ympäristön kaikinpuolinen pilaantuminen oli jo Suomessakin kiistämätön tosiasia, ja uutiset ulkomailta osoittivat, mihin oltiin menossa.

Martti Montonen ja Urpo Häyrinen – luonnonsuojelumme metsäsissit

Vuonna 1974 ilmestyi Suomen peura (WSOY), Martti Montosen perinpohjainen kuva- ja tietoteos metsäpeurasta. Tekijä ei ole sitä ennen eikä sen jälkeen pitänyt ääntä itsestään, mutta aiheestaan kirja kertoo kaiken: metsäpeura (*Rangifer tarandus fennicus*) on nimeään myöten suomalaisten kansallinen eläin ja lisäksi esi-isiemme tärkeimpiä riistaeläimiä. Peuran ja sen lähisukulaisten (mm. poron ja karibun) suhdetta pohjosiin metsästäjäkansoihin valottavan kirjan viimeinen luku on ”Kallisarvoinen kokonaisuus”. Se kertoo peuran suojelun välttämättömyydestä ja siitä, miten vähän oli siihen mennessä saavutettu yrityksistä huolimatta. Metsähallinnon korskeat virkamiehet olivat viitanneet kintaalla valtion luonnonsuojelunvalvojan vuonna 1969 tekemälle ehdotukselle, että Kuhmon Elimyssalolle perustettaisiin metsäpeuroille edes joksikin aikaa hakkaamaton suojelualue, jolla ne voisivat rauhassa elää ja lisääntyä: ”Hakkuutoiminta päätettiin aloittaa heti tällä parhaalla vasomisbiotoopilla ja sitä enteileviä rasteja ehti jo ilmaantua Sivosenlehdon laitaan. Tällöin puuttui Metsähallitustakin korkeampi taho asiaan ja salon luoteiskolkka sai 1972 viiden vuoden toimenpidekiellon.”

Viimeisen virkkeen arvoitukselliset sanat ansaitsevat selityksen. Montonen, joka oli vuosikausien ajan viettänyt lähes jokaisen lomansa ja vapaapäivänsä peuramailla yöpyen rakotulilla ja muun ajan peuroja tarkkaillen ja kuvaten, oli viimeisenä keinon-
aan turvautunut Tasavallan Presidentti Urho Kekkoseen. Hän oli vedostanut tälle muutaman parhaista peurakuvistaan ja liittänyt saatteeksi kirjeen, jossa luonnehti peuran arvoa Suomelle ja suomalaisuudelle. Kekkosen reaktio oli nopea. Vastuullinen metsäpäällikkö kiidätettiin pikavauhtia Kainuusta Helsinkiin ankaraan puhutteleluun, ja metsähallitus puolestaan lähetti metsien moninaiskäytöstä vastaavan virkamiehensä moittimaan Montosta tämän työpaikalle. Kuhmon metsätaloukartoille ilmestyi välittömästi ”Kekkosen suorakaide”, joka sittemmin laajeni sekä Suomen että silloisen Neuvostoliiton alueelle nykyiseksi Ystävyyyden puistoksi. Eräässä myöhemmässä keskustelussa Kekkonen kertoi juuri kuvista oivaltaneensa, millaisista arvoista oli kysymys. Ehkäpä hän Kainuun poikana oli altis kotimaakuntansa erämaisille näkymille?

Urpo Häyrinen oli 1960-luvulla tavallinen biologian opiskelija, joka harrasti lintuja. Niistä hän aikoi tehdä loppututkintoon tarvittavan tutkielmankin. Linturetket veivät soille. Sieltä ja metsistä häntä tuli vastaan ”panssaroitu tuhooja” eli niinsanottu metsänparannustoiminta. Järeät koneet viilsivät karuimpiakin nevoja, monitoimikoneet niittivät peninkulmaisia selkosia, ja syvältä kyntävät aurat myllersivät maaperää.

Häyrisellä oli kiikarin ja karttojen ohella mukanaan myös kynä ja kamera, itse asiassa niin monta kameraa, että hänen rinkkansa painoi kaksi kertaa enemmän kuin tavallisen lapinkävijän, jonka eväät riittävät kahdeksi viikoksi. Tuloksia nähtiin sekä luonnonsuojeluliiton tilaisuuksissa että lehdistössä. Vaikka tiedotusvälineet jo silloin muutenkin ylikuormittivat katsojaa kuvatulvallaan, nämä näkymät vaikuttivat. Niiden tehoa voidaan verrata siihen tehoon, mikä kaadetuista mammuttipetäjistä otetuilla kuvilla oli ollut Kaliforniassa yli sata vuotta aikaisemmin.

Häyrisen kuvien katsojat tunsivat itsensä petetyiksi. Suomen erämaat eivät olleetkaan turvassa Paulaharjun eivätkä edes Kalliolan kuvailemassa rauhassaan, vaan niitä tuhottiin järjestelmällisesti ja järjettömästi. Jokainen saattoi näkemänsä perusteella päätellä, mitä metsänhoidoksi sanottu toiminta merkitsi metsille, niiden asukkaille, marjasoille, suolinnuille ja porolaitumille. Seurasi vuosikymmenen mittainen asemasota, jossa vastakkain olivat luonnonsuojelu- ja metsätalousväki. Aluksi jälkimmäinen oli voitolla mm. metsäteollisuuden, metsähallinnon ja jopa virallisen metsäntutkimuksen vankasti tukemana. Luonnonsuojelijat leimattiin asiantuntemattomiksi ja heidän tietonsa vääriksi. Kuvaavaa tilanteelle oli, että ne muutamat metsäammattilaiset, jotka liittyivät suojelijoihin, leimattiin omissa piireissään luopioiksi. Eräät antoivatkin suojelua puoltavat tietonsa salaa, ilmitulon vaaraa vältellen.

Tulehtunut asemasota kyti kauan ja leimahteli silloin tällöin liekkeihin julkisessa sanassa, eikä mitään ratkaisua näyttänyt syntyvän. Valtioneuvosto oli kuitenkin asettanut vuoden 1974 alussa komitean pohtimaan uusien suojelualueiden tarvetta. Kansallispuistokomitean mietintö ilmestyi vuoden 1976 lopulla, ja siinä ehdotettiin mm. 42 uuden kansallispuiston perustamista ja monien entisten laajentamista. Komitean mietintö teki historiaa: se oli kuvitettu valokuvin. Vaikka kuvat olivat pieniä, painopaperi heikonlaista ja painatusjälki vaatimatonta, suojelun vastustajat pitivät niitä iskuna vyön alle. Voimakkaimmin älähti metsähallituksen silloinen pääjohtaja P. W. Jokinen (Metsävaltio 5/1977) syyttämällä suojelijoita vastuuttomuudesta, vähättelellä mietintöä ”kansallispuistokomitean mietinnön nimellä julkaistuksi kuvakirjaksi” ja toteamalla, että se ylimitoitettuna ei ole toteuttamiskelpoinen. Kuitenkin siitä on käytännössä tullut perusta, jonka pohjalta kansallispuistojemme järjestelmää on jatkuvasti kehitetty ja tullaan resurssien salliessa edelleen kehittämään.

Vaikka Urpo Häyrinen ehti elämänsä varrella julkaista monta upeaa kuvateosta Suomen luonnosta (ja yhden Rion karnevaaleista!), hän piti pääteoksenaan juuri tätä paksua, latteasti painettua ja ikävännäköistä asiakirjaa. Sen perusmateriaalia hankkiessaan hän oli kolunnut ristiin rastiin Suomen suo- ja metsäerämaat, tutkinut virastoissa yöhön asti karttoja ja metsätaloussuunnitelmia, kartoittanut kasvillisuutta ja linnustoa, haastatellut asukkaita ja ottanut valokuvia. Kiistattomasti hän onkin tuon tärkeän julkaisun tekijöistä tärkein, vaikka hänen nimensä mainitaan tasavertaisena yhdentoista muun tekijän kanssa.

Myös yleinen mielipide ja ajan kartuttama tutkimusaineisto antoivat tukea luonnonsuojelijoiden näkemyksille. Tärkeänä tekijänä on varmasti ollut se seikka, että luonnonsuojelijoiden joukossa oli ja on yhä paljon biologeja, joiden koulutukseen sisältyy mm. ekologiaa, joka on luonnon kokonaisuuksien toimintaa tarkasteleva tiede. Metsienkin hoitoon ja suojeluun se avaa avaramman näkökulman kuin yliopistollisen metsäopetuksen tuolloin vielä tarjoama yksioikoinen puunkasvatusoppi. Silti on yhä vaikea ymmärtää, kuinka maamme korkealle arvostettu metsäntutkimus saattoi noina aikoina harhautua niin kauas siitä objektiivisuuden tavoitteesta ja ennakkoluolettomuuden periaatteesta, joka on kaiken luonnontutkimuksen peruskivi. Mutta muutakaan johtopäätöstä ei voi tehdä nyt, kun suuri osa soiden ojituksista ja kivennäismaiden syvistä aurauksista on todistettu sekä järjettömiksi että vahingollisiksi. Monista muistakin luonnolle tuhoisista toimenpiteistä on luovuttu vähin äänin.

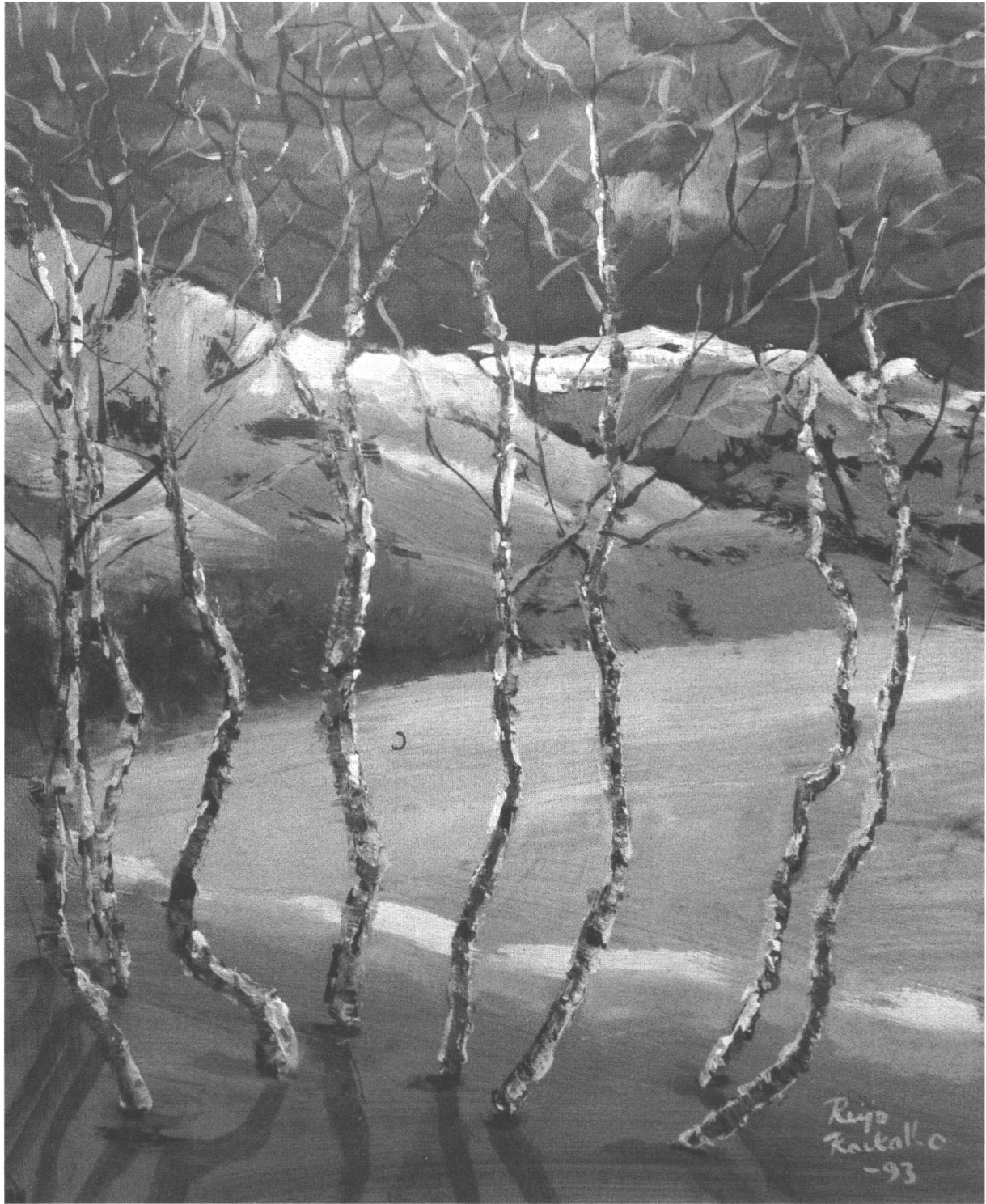
Aika on vihdoin ajamassa näiden kiistojen ohi. Metsäntutkimus ansaitsee taas paikansa muun ekologisen tutkimuksen osana, ja luonnon moninaisuuden säilyttämisestä ja lisäämisestä on ainakin paperilla tullut metsänhoidon keskeinen tavoite. Metsähallitus on ottanut päävastuun suojelualueittemme hoitamisesta, kehittämisestä ja laajentamisesta. Yksi sen tehtävistä on yleisövalistus, ja siinä se käyttää tehokkaasti apunaan valokuvan mahdollisuuksia – kuten sitä käyttävät myös metsäopetus,

metsäntutkimus ja metsäteollisuus. Saattaapa kohta olla käsillä aika, jolloin Suomen luonnonsuojeluliitto ry:n eli maamme vapaaehtoisen luonnonsuojelutyön kattojärjestön johtoon taas kelpuutetaan joku metsäalan ammattilainen. Silloin on aatteellisessa mielessä palattu alkupisteeseen, siihen kuudenkymmenen vuoden takaiseen aikaan, jolloin metsänhoitajat ottivat esimerkillisellä tavalla vastuun kotimaansa luonnon suojelemisesta.

Olen tässä katsauksessa keskittynyt pioneerien työhön ja siksi kokonaan sivuuttanut joukon luonnonvalokuvaajiemme parhaimmista. Tämä on selkeyden vuoksi tehty tietoinen valinta. Merikallio avasi uran, jota monet muut, eritoten Hannu Hautala, ovat uurtaneet paljon pitemmälle. Reino Kalliola kuuluu maisemakuvaajiemme pioneereihin, ja hänen vuokseen olen sivuuttanut mm. Jorma Luhdan ja akateemikko Matti A. Pitkäsen. Yrjö Kokon ja Eero Laaksovirran vuoksi olen jättänyt mainitsematta kymmeniä lahjakkaita tämän ajan kasvi- ja hyönteiskuvaajia. Menettelyni on epäoikeudenmukainen, mutta puolustelen sitä myös valokuvausvälineistön nopealla kehityksellä: nykyajan filmeillä, kameroilla ja objektiiveilla voi olla hyvinkin helppo päästä tuloksiin, jotka joka suhteessa päihittävät pioneerien aikaansaannokset. Tämänkin vuoksi haluan nostaa hattua juuri pioneereille; he löysivät sekä aiheet että kuvaamiseen tarvittavat keinot.

Luonnon merkitys kuvataiteilijalle

Reijo Raekallio

Luonto kuvataiteilijalle merkitsee loputonta kiinnostuksen kohdetta, tunnetta, tunnelmaa, rytmiä, ilmettä ja elävyyttä, tilaa, valoa, ilmaa ja väriä. Valokuvauksen keksimisen jälkeen kuvataiteilijan tehtävänä ei olekaan enää tallentaa ympäristöä ja ikuistaa millainen paikkakunta on ulkonäöltään. Yhtäältä helpottavasti kuvataide on vapautunut kameran tehtävistä ja toisaalta vaikeuttavasti toimimaan alueella, johon kamera ei kykene. Käden jälki, materiaali, pinta, pelkistys, rytmi, väri, viiva, liike jne. ovatkin tärkeämpiä, kuin että kuva noudattaa orjallisesti mallia. Taideteilijan näkemys voittaa siis tallentamisen.

Luonto on ollut esihistoriallisesta ajasta lähtien innoittajana kuvantekijöille. Voi vain kuvitella, miten voimakkaasti luolamies on kokenut niityllä käyskentelevän härkälauman ja kuinka eläytyen on kuvannut näkemänsä niin vaikuttavasti luolan seinään, että peninkulmien päästä vaeltaneet katsojat ovat lumoutuneet näihin kuviin voimakkaammin kuin todellisiin eläimiin. Se on ollut varsinaista kulttuuritoimintaa!

Itselleni luonto ja nimenomaan luonnontilassa oleva luonto on merkinnyt alun alkaen elävän ja vaihtelevan rytmien ihannetta, superlatiivisia, pyhää hiljentymistä myös. Jo pikkupoikana mettässä kasvaneena eläydyin voimakkaasti. Sain nimittäin isältäni luvan maalata huoneemme seinäpahvit vaikka täyteen kuvia (olinhan pilannut jo muutamalla piirroksella ne, että joskus peitetään tapetilla) – niin, maalasin pelikaanivesiväreillä seinille solisevia puroja, vanhuuttaan kaatuneita, sammaloituneita puita, lumenpainamia koivuja ja jopa karhun kannon kaarnasta toukkia kynsimässä. Seinät täytyivät noista luontokuvista. Silloin en määritellyt, miksi maalasin? En analysoinut, tuntui vain hyvältä.

Nyt taidekoulujen jälkeen ja kolmekymmentä vuotta maalanneena voin analysoida ainakin eroja luonnontilassa olevan luonnon ja ihmisen rakentaman luonnon välillä.

Esimerkiksi katsomme luonnontilassa olevaa metsää: puiden välimatkat vaihtelevat yllätyksellisen monipuolisesti. Puut ovat kallellaan eri suuntiin, ne ovat erimittaisia, eri ikäisiä, on eri lajeja mutta merkittävää on, että kaikki osat ovat ihmeellisen tasapainossa keskenään. Kuvaan tulee elävä rytmi. Mikä on kuvan rytmi? Rytmi

on toistoa ja lähtöisin sydämestä: pum-pum-pum (sanoo Jari Sillanpää), metsässä puu puu puu. Mutta miten elävästi se toistuu luonnontilassa. Vaihtelevuus ilmenee joka suuntaan. Vaeltelin viime elokuussa kolme päivää luonnontilaisessa metsässä. Pannin merkille sen ihmeen, että kaikki muodot olivat täydellisiä. Vanhoja kolopuita nuorten puitten seassa, tyttömäisiä koivuja, poikamaisen terhakkaita mäntyjä. Kuollut kaatunut honka; mutta kuollut arvokkasti tarjoten elämää jäkälille ja sammalille.

Katsommepa ihmisen muotoilemaa puistoa: puiden välimatkat ovat samanmittaiset kuin myös puiden pituudet. Samaa lajia tasoitetulla maapohjalla. Syntyy kuollut rytmi, mekaaninen ja tylsä.

Täällä Lapissa elävää rytmiä lisää vielä vuodenaikojen vaihtelu, sääolosuhteet ja maaston muodot. Itse olen kuvannut tunturimaisemia. Pallastunturi on sikäli kiitollinen aihe, että siinä toistuvat tunturin laet eli syntyy rytmi. Laet eli kerot ovat jotenkin tasaisia muodoltaan, mutta niissä on muunnelmia. Syntyy siis suurten maa-
muotojen elävä rytmi.

Mielestäni luontoa ei pidä suojella sillä perusteella, että jättäisimme jälkipolville jotain. Olen nähnyt miten ”jälkipolvet” pistävät sileäksi, mitä vanhemmat ovat säästäneet. Sen sijaan meidän tulee suojella luontoa siksi, että luonto on pyhä ja jumalallisen kaunis. Kun saamme jälkipolvetkin sen asian huomaamaan, on paljon säävutettu.

Suvasseljän lampi. A.E. Järvinen. Yksityiskokoelma.
Valokuva Rovaniemen taidemuseo/Mervi Autti.

Metsälampi. Einari Junttila. Valokuva Rovaniemen taidemuseo/
Mervi Autti.

Pallas-Ounastunturin kansallispuisto. Valokuva Olli Autto.

Pyhätunturin kansallispuisto. Valokuva Tapani Vartiainen.

Luonnonsuojelualueiden merkitys tieteelle ja taiteelle tulevaisuudessa

Riitta Rainio

Ruvataiteiden, kirjallisuuden ja musiikin harjoittajat sekä yksittäiset tiedemiehet ja tiedeyhteisöt ovat kautta luonnonsuojelun historian omalla toiminnallaan – joko tietoisesti tai tiedostamattaan – kylväneet siemenen myöhemmille suojelupäätöksille. Ranskalaisnytyinen matkakirjailija Charles Saint Juliet julisti Puruveden vuonna 1833 peräti ”maailman maalauksellisimmaksi järveksi”. Tuskinpa Juliet sen enempää kuin otteita hänen ylistyskirjoituksistaan Helsingfors Morgonbladetin julkaistavaksi kääntänyt Fredrika Runebergkään tuolloin tiesivät, että Puruvesi olisi satakuusikymmentä vuotta myöhemmin ehdolla Euroopan Unionin Natura 2000-ohjelmaan. Tarvittiin siis Pietariin ajautunut ranskalainen kertomaan kaunokirjallisesti suomalaisille, miten suurenmoista luontoa heillä oli Punkaharjun seutuvilla ja muualla Saimaan saaristossa.

Tutkimusmatkailija A. E. Nordenskiöld nosti suojelualueiden perustamiskysymyksen tiedeyhteisöjen ja Suomen henkisen elämän tietoisuuteen vuonna 1880. Pietari Brahen 200-vuotisjuhlakirjassa hän esitti, että pohjoismaihin tulisi perustaa sellaisia valtakunnanpuistoja, joissa metsät, maat, vedet ja eläimet saisivat olla aivan koskematta. Tällaisiin puistoihin hän ehdotti sisällytettäväksi monipuolisesti kaikenlaisia luontotyyppisiä, sillä niiden tehtävänä oli säilyttää isänmaan todellinen kuva sellaisena kuin se oli peltomaan ollessa vielä vähäläinen, kun vielä oli olemassa viljelemättömiä rantoja ja metsiä, joihin kirves ei ollut koskenut. Nordenskiöldin perusteluja voisi näin jälkikäteen luonnehtia lähinnä tieteellis-isänmaalliseksi.

Modernin luonnonsuojelusuunnittelun isänä voidaan pitää tohtori Ragnar Hultia, joka jo vuonna 1891 korosti kansallispuistojen tieteellistä ja taloudellista merkitystä. Hänen käsityksensä sekä kansallispuistojen luonteesta että perustamisperiaatteista olivat jo tuolloin pitkälti samanlaiset kuin urauurtavalla kansallispuistokomitealla vuonna 1976.

Nykyaikainen luonnonsuojelusuunnittelu ja sen pohjalta tehtävät suojelupäätökset perustuvat pitkälti eri asteisten tutkimusten ja selvitysten kautta saatuun tietoon: tieteellisiin faktoihin. Tämä suuntaus on entisestään voimistunut sitten Rion biodiversiteettisopimuksen syntymisen. Äärimmäisyyteen tässä mielessä jouduttiin vanhojen metsien suojelupäätöksen valmistelussa. Työn kuluessa vanhan luonnonmetsän määrittämiskriteerit kehitettiin lähes omaksi tieteenhaaraksi, joka on sittemmin

innovoinut uusia ja taas uusia luonnonmetsätutkimuksia. Tietämys vanhoista luonnonmetsistä on prosessin aikana lisääntynyt huomattavasti. Ja prosessi jatkuu. Tätä taustaa vasten ei ole epäilystäkään siitä, etteikö tulevaisuudessa tarvittaisi yhä kiinteämpää yhteistyötä erilaisten tiedeyhteisöjen, luonnonsuojelijoiden ja uusia suojelupäätöksiä valmistelevien viranomaisten kesken.

Yliopistot ovat perinteisesti käyttäneet suojelualueita opetus- ja tutkimustoiminnassaan. Biologisten ja metsällisesti suuntautuneiden tutkimusasemien tai -laitosten rooli on tässä mielessä ollut jo pitkään hyvin keskeinen. Ne säilyttänevät keskeisen asemansa myös vastaisuudessa. Toivottavaa on, että tutkimuspanostus myös suojelualueilla vahvistuisi edelleen samassa tahdissa kun tutkimusrahoitus lisääntyy. Suomen Akatemian rahoittamassa biodiversiteettitutkimusohjelmassa korostuvat sekä luonnonsuojelubiologia että kestävä metsätalous.

Laajimmat ja edustavimmat suojelualueistamme on perustettu Lappiin ja Pohjois-Suomeen. Myös Etelä-Suomen luonnonsuojelualueita kehitetään Natura 2000-verkoston kautta. Suojelualueet joutuvat etabloitumaan alati muuttuvan yhteiskunnan ja kaupungistuvan yhteiskunnan sykkeeseen. Tämän kehityksen myötä niiden on pystyttävä vastaamaan aiempaa nopeammin muuttuviin, uusiin haasteisiin. Suojelualueilla on tulevaisuudessa yhä enemmän ympäristökasvatuksellista, sosiaalista ja jopa taloudellista merkitystä. Tämä heijastuu myös suojelualuetutkimukseen, jonka on kehityttävä yhä poikkitieteellisemmäksi. Vastaisuudessa ei ole ollenkaan harvinaista, että biologien, maantieteilijöiden ja geologien lisäksi suojelualueisiin kohdistavat tutkimuksellisen kiinnostuksensa niin sosiologit, yhteiskuntatieteilijät kuin myös taiteen ja maisema-arkkitehtuurin sekä viestinnän alan tieteenharjoittajat.

Suuri osa tieteenharjoittajista elää yhä useammin omassa kammiossaan ilman todellista kosketusta luontoon. Tarvitaan uusia sillanrakentajia tieteen ja luonnonsuojelun välille. Vain tällä tavoin voidaan taata vastavuoroisuus: tiede palvelee luonnonsuojelua – luonnonsuojelualueet tiedettä.

Mikä yhdistää säveltäjämeestari Jean Sibeliuksen ja Kurt Vonnegutin, Teurastamo numero viiden kirjoittajan, ajassa liikkujan. Heitä yhdistää yhteinen – tosin eri aikaan tapahtunut – elämys Kolilla. Paikan henki, genus logi, teki molempiin taiteilijoihin voimakkaan, aikakirjoihin kirjatun vaikutuksen.

Kurt Vonnegutilta kysyttiin kerran: ”Milloin ja missä olette olleet onnellisin?” Hän vastasi kysymykseen:

”Kymmenkunta vuotta sitten, kun suomalainen kustantajani vei minut pieneen majataloon ikuisen jään rajoille. Teimme kävelyretken ja löysimme lumen alta jäätyneitä mustikoita. Sulatimme niitä suussamme. Oli kuin joku jossakin olisi halunnut meidän pitävän olostamme täällä.”

Samalla tavalla voidaan kysyä, mikä yhdistää Aaro Hellaakoskea, edesmennyttä, monet kuvataiteen muodit ja virtaukset elänyttä taidemaalari Aimo Kanervaa ja risiriitaisia tunteita taiteellaan yhä herättävää Ilkka Juhani Takalo-Eskolaa. Vastaus kuuluu: kaikki pyrkivät taiteellaan välittämään oman tuntemuksensa suosta – suon hengen. Hellaakosken suolyriikka ei sen enempää esittelyä kaipaa. Kanerva siirsi paikan hengen – vaikutelmansa – siveltimellä kankaalle. Takalo-Eskola käyttää välineenä useimmiten omaa, alastonta vartalooan, valokuvaa tai videonauhaa.

Helvetinjärven kansallispuisto Ruovedellä on ollut vuosisadan tunnettu Helvetinkolustaan. Tuskin kukaan tuolloin osasi arvata, että se ihmispolvea, paria myöhemmin antaisi inspiraation modernin arkkitehtuurin luomukselle, Espanjan Sevillan maailmannäyttelyssä palkitulle suomalaispaviljongille.

Edelliset esimerkit kertovat osaltaan siitä tosiasiasta, että luonto puhuttelee taiteilijoita edelleenkin. Nykytaiteilijatkään eivät siten vain lataudu luonnossa, vaan tuntevat tarvetta välittää subjektiivisesta, ainutkertaisesta aistimuksestaan tai elämyksestään jotakin myös muille. Tästä syntyy taideteos – taidetta. Taiteilijan kokema paikan henki voi siirtyä osaksi kirjaa tai runoa, tanssiesitystä, teatteriproduktiota, kuunnelmaa tai elokuvaa.

Ilman luonnon suojelua ja suojelualueita meidän – saatikka tulevien polvien olisi vaikea ymmärtää monia taiteen ja muun henkisen elämän ilmiötä. Maisemaromantikkojen ja karelianistien maisemat on tänään ja tulevaisuudessakin koettavissa luonnonsuojelualueillamme. Näistä tunnetuimmat lienevät Punkaharju, Kangasalan harjut, Oulangan Kitka ja Venäjän Paanajärvi sekä tietysti Koli. Luonnonsuojelutoimin on siten kautta historian pelastettu tärkeä osa sitä kulttuuriperintöä, jonka kautta voimme kokea olevamme suomalaisia. Tuloksiin on mahdollisuuksia tänään ja tulevaisuudessakin, kun suojelualuehankintoihin turvataan riittävät voimavarat. Tästä osoitukseksi seuraava esimerkki.

Satakunta vuotta sitten taiteilija Victor Westerholm mykistyi Ruoveden Koverojärven jylhistä maisemista. Hänen vanavedessään Koverojärvelle hakeutuivat mm. Akseli Gallen-Kallela, Louis Sparre sekä Hugo Simberg. Koverojärvi rajoittuu vuonna 1981 perustettuun ja sittemmin laajennettuun Helvetinjärven kansallispuistoon. Se sisällytettiin vuonna 1990 vahvistettuun valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan. Neuvottelut Koverojärven ja sitä ympäröivien metsäalueiden hankkimiseksi valtiolle osaksi Helvetinjärven kansallispuistoa ovat pitkällä. Ensimmäisen käyntinsä vaikutelmia Koverojärvellä vuonna 1892 Victor Westerholm kuvailee matkakertomuksessaan seuraavasti:

”Luonnontunnelma on todella mahtavin ja ihmeellisin kokemistani. Allani syvä, sysimusta, hiljainen ja kuvasteleva järvi, pyssynkantaman levyinen ja toisella puolella korkeita, jyrkkiä, niin, miltei pystysuoria kallioseinämiä, joissa siellä täällä on kohtia, mihin ihmissjalka ei koskaan astu ja missä tuulen sinne

suistamat puunrungot lepäsivät hajallaan kuin sukupuuttoon kuolleiden jättiläiseläinten luurangot.”

Tämä luonnon- ja kulttuuriperinnön helmi on nyt tarjottimella. Meistä riippuu voivatko jälkipolvemme Victor Westerholmin tavoin kokea Koverojärven paikan hengen aitona – häiriöttömänä.

Suomen luonnonsuojelualueet ovat arvokas kansallisomaisuutemme. Tästä kansallisomaisuudesta meidän kaikkien tulee olla ylpeitä. Suomen suojelualueverkosto kestää myös kansainvälisen vertailun, vaikkakin sitä esimerkiksi eräiden lajien ja luontotyyppien sekä erityisesti Etelä-Suomen osalta on vielä syytä täydentää.

Luonnonsuojelualueet ovat tutkimuksen kannalta korvaamattomia vertailualueita arvioitaessa muutoksia luonnon monimuotoisuudessa, maisemassa ja ympäristön tilassa. Myös tutkittaessa häiriintymätöntä ”alkuperäistä” luontoa ja sen luontaisia prosesseja luonnonsuojelualueet ovat niitä ainoita, joista muuttumatonta luontoa voi löytyä. Luonnonsuojelualueilta löytyvät myös metsät, suomalaisuuden herkin perimä.

Luonnonsuojelualueet tulevat olemaan tärkeitä indikaattoreita tutkimukselle tulevaisuudessa etenkin tilanteissa, joissa tarvitaan luotettavaa tietoa ekosysteemin toiminnasta ja kestokyvystä ihmisen toiminnasta aiheutuneiden vakavien luonnonjärjestelmän toimintaongelmien ratkaisemiseksi.

Luonnonsuojelun tuloksellisuuden arvionti ja EU:n luontodirektiivien tarkoittama suojelun suotuisan tason arvionti edellyttävät koko luonnonsuojelualueiston samanaikaista tarkastelua. Myös suojelualueiden edustavuuden arviontitutkimus (SAVA) on parhaillaan menneillään Suomen ympäristökeskuksen ja Metsähallituksen yhteishankkeena.

Myös Suomen lähialueiden ympäristöyhteistyössä luonnonsuojelualueverkostolla on tärkeä rooli. Esimerkiksi Suomen ja Venäjän välinen raja-alue tarjoaa runsaasti mielenkiintoisia tutkimusaiheita. Suomen puolella suojelualueet ovat suhteellisen pieniä saarekkeita talousmetsien yms. keskellä, kun taas Venäjän puolella lähinnä ns. Vihreän vyöhykkeen alueella on säilynyt laajoja luonnontilaisia kokonaisuuksia. Nämä alueet ovat todella tärkeitä suojelututkimukselle. Tässä Vihreässä vyöhykkeessä korostuvat luonnonsuojelun yhteydet kulttuuriin perinteisten karjalaiskylien suojelun yhteydessä.

Nykyisestä kaupungistumiskehityksestä huolimatta suomalaisen identiteetin juuret ovat edelleen syvällä koskemattomassa, nykyisin usein juuri suojelualueella olevassa suomalaisessa luonnossa ja toisaalta esi-isiemme vuosisatojen työn muovaamissa perinnemaisemissa. Luonnonmaisemia edustavissa kansallismaisemissa, kuten täällä Pallaksella, yhdistyvät luonnonsuojelun sekä kansallisen kulttuuriperinnön ja taiteen tulokset. Tulevaisuudessa luonnonsuojelualueet ovat luonnontutkimuksen ja kansallisen kulttuurimme perusaineiksia. Todennäköisesti kummassakin

suhteessa niiden merkitys vain kasvaa, kun tulemme yhä tietoisemmiksi kulttuurimme lähtökohdista ja kun alkuperäisen luonnon arvo suhteessa talouskäyttöön otettuihin alueisiin nähden lisääntyy.

Vielä lopuksi eräs yksityiskohta vuoden 1952 Helsingin Olympialaisten yhteydessä Taivaskerolla sytytettiin ns. ”Lapin tuli”, joka kohtasi olympiakisoihin matkalla olleen Hellaan tulen Torniossa.

Leo Siirtola

Dm A7 Dm
 A7 Gm A7
 B $\flat$ F Dm
 A7 B $\flat$ D7 Gm
 Dm Gm C
 F Gm Dm B $\flat$ Gm
 A7 Dm A7 Dm
 C F Dm
 Gm A7 Dm

Seminaari päättyi yhdessä laulettuun ”Kylmän kukkia” -kappaleeseen. Urho Viik ja Eljas Pohtila johdattivat juhlaväen yhteislauluun. Valokuva Erkki Oksanen.

Kylmän kukkia

1. Hiutaleet tanssivat, aurinko sammuu,
varjoja tielläni kulkee.
Pelko on peittänyt silmies naurun,
kuuntelet kutsua kaukomaan.

Pohjoisen tuulia, lapseni, kartoit,
toivoit tyyntä ja poutaa.
Kättäsi kurkotit aurinkosilmin,
onneen käskit mun johdattaa.
Helmaas, lapseni, kyynelsilmin
kylmän kukkia kannan.

Näinhän taaskin sen:
siivet perhojen
yöllä jäätyivät pintaan veen.
Rannan koivukaan
ei nää varjoaan,
jälle on tuiskunnut
lunta.

3. Pohjoisen tuulissa, lapseni, anna
juurias paasien painaa.
Sielusi pohjalta seulova virta
voi kultahippuja kuljettaa.

Pohjoisen lauluja, lapseni, laula,
kylmän kukkia vaali!
Huurretta tuikkivan tunturituulen
sulle lauhaksi suostutan.
Pohjanloimujen tuolta puolen
vielä, lapseni, laulan.

Tänne saapuisin,
kullerot laulaisin
tulvaniitylle kukkimaan.
Lappiin saapuisin,
sille laulaisin,
sormin kantaisin
kultaa.

2. Katsohan, lapseni, tunturikoivu
selkänsä viimalle kääntää,
auringon puolelta silmuja täynnä
kuolosta kevättä kasvattaa.

Vaikka on painona juurien yllä
rakkaa, jäätä ja lunta,
louhikon kätköistä elämän virrat
aina ruokkivat lapsiaan.
Sieltä voi löytyä laulun kultaa
kauas tuulien viedä.

Ummut ruusujen
surmaa pakkanen,
vuokot kuihtuvat kuivuuteen.
Voithan painaa pään
rinteen jäkälään,
suopursun tuoksu tuo
unta.

Kirjoittajat

Diplomi-insinööri Heikki Annanpalo
Koivikkotie 17
96300 Rovaniemi

Ylioppilas Asko Kaikusalo
Metsäntutkimuslaitos/Ojajoen kenttäasema
Ojajoentie 231
12700 Loppi

Toimittaja Alli Liste
Yleisradio/Lapin Radio
Jorma Eton tie 8
96100 Rovaniemi

Puistonjohtaja Hannu Ormio
Metsähallitus
PL 94
01301 Vantaa

Taidemaalari Reijo Raekallio
Pöntsö A 729
97999 Rovaniemi

Hallitusneuvos Riitta Rainio
Ympäristöministeriö
PL 380
00131 Helsinki

Yliassistentti Pentti Raittila
Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos
PL 607
33101 Tampere

Erikoissuunnittelija Sinikka Salmela
Metsäntutkimuslaitos/Rovaniemen tutkimusasema
PL 16
96301 Rovaniemi

Toimittaja Teuvo Suominen
Haga
02550 Evitskog

Lapin kesä

Lapissa kaikki kukkii nopeasti,
maa, ruoho, ohra, vaivaiskoivutkin.
Tuot' olen aatellut ma useasti,
kun katson kansan tämän vaiheisiin.

Miks meillä kaikki kaunis tahtoo kuolla
ja suuri surkastua alhaiseen?
Miks meillä niin on monta mielipuolta?
Miks vähän käyttäjiä kanteleen?

Miks miestä täällä kaikkialla kaatuu
kuin heinää, – miestä toiveen tosiaan,
miest' aatteen, tunteen miestä, kaikki maatuu
tai kesken toimiansa katkeaa?

Muulla tulta säihkyä harmaahapset,
vanhoissa hehkuu hengen aurinko.
Meill' ukkoina jo syntyy sylilapset
ja nuori mies on hautaan valmis jo.

Ja minä itse? Miksi näitä mietin?
Se merkki varhaisen on vanhuuden.
Miks seuraa käskyä en veren vietin,
vaan kansain kohtaloita huokailen?

On vastaus vain yksi: Lapin suvi.
Sit' aatellessa mieli apeutuu.
On lyhyt Lapin linnunlaulu, huvi
ja kukkain kukoistus ja riemu muu.

Mun pitkä vain on talven valta. Hetken
täällä' aatteet levähtää kuin lennostaan,
kun taas ne alkaa aurinkoisen retken
ja jättävät jo jäisen Lapinmaan.

Oi, valkolinnut, vieraat Lapin kesän,
te suuret aatteet, teitä tervehdän!
Oi, tänne jääkää, tehkää täällä pesä,
jos muutattekin maihin etelän!

Oi, oppi ottakaatte joutsenista!
Ne lähtee syksyin, palaa keväisin.
On meidän rannoillamme rauhallista
ja turvaista on rinne tunturin.

Havisten halki ilman lentäkäätte!
Tekoja luokaa, maita valaiskaa!
Mut talven poistuneen kun täällä näätte,
ma rukoilen, ma pyydän: palatkaa!

Eino Leino, Kangastuksia 1902

Kannen suunnittelu:
Valokuva:
Akvarelli:

Jouni Hyvärinen
Reino Kalliola
Aimo Kanerva, Kevät Ketomellassa,
kuvannut Mervi Autti, Rovaniemen taidemuseo